

ยุทธศาสตร์ครัวเรือนการดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก
ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

HOUSEHOLD STRATEGIES FOR SUBSISTENCE IN REPETITIVE
FLOODED AREA, CHORAKHE YAI SUB-DISTRICT,
BANG PLA MA DISTRICT, SUPHAN BURI PROVINCE

พุดิศา แพรลั่น

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2567

ยุทธศาสตร์ครัวเรือนการดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก
ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร
คณะพัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2567
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

HOUSEHOLD STRATEGIES FOR SUBSISTENCE IN REPETITIVE
FLOODED AREA, CHORAKHE YAI SUB-DISTRICT,
BANG PLA MA DISTRICT, SUPHAN BURI PROVINCE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of MASTER OF SCIENCE
(Environmental Technology & Resources Management)
Faculty of Environmental Culture and Ecotourism, Srinakharinwirot University
2024
Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

ยุทธศาสตร์ครัวเรือนการดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก

ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ของ

พุทธิดา แพร่ล้วน

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

ที่ปรึกษาหลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพงษ์ เกริกสกุล)

ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีชาดิ เวชยนต์)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณภัทร โพธิ์วัน)

ชื่อเรื่อง	ยุทธศาสตร์ครัวเรือนการดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ตำบลจรเข้ใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
ผู้วิจัย	พุดธิดา แพร่ลั่น
ปริญญา	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2567
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภัทรพงษ์ เกริกสกุล

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากรของครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมซ้ำซากในตำบลจรเข้ใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี (2) ศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนในบริบทดังกล่าว และ (3) เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์ครัวเรือนกับรูปแบบการใช้ทรัพยากรภายในท้องถิ่น โดยสำรวจเชิงปริมาณในกลุ่มตัวอย่าง 140 ครัวเรือน และสัมภาษณ์เชิงคุณภาพกับตัวแทนครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบ 26 ครัวเรือน รวมถึงผู้รู้ในท้องถิ่น 5 คน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐระดับตำบล 5 คน ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ตำบลจรเข้ใหญ่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินรวม 24,995.65 ไร่ แบ่งเป็นนามากที่สุดร้อยละ 73.69 รองลงมาคือสถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำร้อยละ 13.94 เมื่อเกิดน้ำท่วมส่งผลให้พื้นที่ใช้ประโยชน์หยุดชะงักถึงร้อยละ 72 ของพื้นที่ทั้งหมด รูปแบบการถือครองที่ดินมีผลต่อการตัดสินใจด้านอาชีพและการลงทุน โดยครัวเรือนผู้เช่ามีข้อจำกัดมากที่สุด ในด้านเศรษฐกิจ นาปรังมีต้นทุนเฉลี่ยต่อรอบ 46,618.33 บาท ผลผลิต 1,240 กก./ไร่ สร้างรายได้ปีละประมาณ 723,538 บาท ผักสวนครัวและการเพาะเลี้ยงกุ้งสร้างรายได้เสริมแต่มีความเสี่ยงด้านแรงงานและโรคระบาดตามลำดับ การปรับตัวของครัวเรือนประกอบด้วยการเปลี่ยนรูปแบบการเพาะปลูกจากนาปีเป็นนาปรัง การปรับปรุงพื้นที่เพาะเลี้ยง การขยายพื้นที่ประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพเสริม และการใช้เทคโนโลยีทดแทนแรงงาน ในขณะที่บทบาทภาครัฐเน้นการเผชิญเหตุและเยียวยาหลังเหตุการณ์ เช่น แจกถุงยังชีพ ซ่อมแซมพื้นถนน และการเยียวยาเกษตรกรตามประเภทอาชีพ นอกจากนี้ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างยุทธศาสตร์ครัวเรือนกับการวางแผนนโยบายระดับท้องถิ่น จึงเสนอให้ (1) จัดทำแผนป้องกันล่วงหน้าและแผนอพยพ (2) เสริมสร้างความรู้เกษตรกรด้านอาชีพเสริม เช่น การปลูกผักสวนครัว (3) พัฒนาตลาดกลางและการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า และ (4) ส่งเสริมกลไกการมีส่วนร่วมของครัวเรือนในการออกแบบนโยบายบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อความยั่งยืนและความมั่นคงในการดำรงชีพ

คำสำคัญ : ยุทธศาสตร์ครัวเรือน, น้ำท่วมซ้ำซาก, การปรับตัว

Title	HOUSEHOLD STRATEGIES FOR SUBSISTENCE IN REPETITIVE FLOODED AREA, CHORAKHE YAI SUB-DISTRICT, BANG PLA MA DISTRICT, SUPHAN BURI PROVINCE
Author	PHUTHIDA PRAELAUN
Degree	MASTER OF SCIENCE
Academic Year	2024
Thesis Advisor	Assistant Professor Dr. Patarapong Kroeksakul

This study aims to (1) analyze the capacity households to utilize resources under recurrent flooding conditions in Chorakhe Yai Subdistrict, Bang Pla Ma District, Suphan Buri Province; (2) explore household livelihood strategies in this context; and (3) compare the relationship between household strategies and patterns of local resource use. A quantitative survey was conducted with 140 households, along with qualitative interviews involving 26 affected household representatives, 5 local informants, and 5 subdistrict-level government officials. The findings reveal that Chorakhe Yai Subdistrict covers a total land area of 24,995.65 rai, with the largest proportion used for rice farming (73.69%), followed by aquaculture areas (13.94%). Flooding events disrupted land use activities on up to 72% of the total area. Land tenure patterns significantly influence occupational and investment decisions, with tenant households facing the greatest limitations. Economically, off-season rice farming (nǎa prang) incurs an average cost of 46,618.33 baht per cycle, yields 1,240 kg per rai, and generates an annual income of approximately 723,538 baht. Household vegetable gardening and shrimp farming provide supplementary income but carry risks related to labor shortages and disease outbreaks, respectively. Household adaptation strategies include shifting from wet-season to dry-season rice farming, improving aquaculture areas, expanding occupational space, engaging in supplementary occupations, and adopting labor-saving technologies. Government responses focus mainly on emergency relief and post-disaster recovery, such as distributing survival kits, repairing roads, and providing compensation for affected agricultural occupations. Furthermore, the study reveals a gap between household strategies and local policy planning. Recommendations include: (1) developing proactive flood prevention and evacuation plans, (2) enhancing farmer knowledge in supplementary livelihoods such as vegetable gardening, (3) establishing central markets and promoting value-added processing of produce, and (4) encouraging household participation in water resource management policy design to promote sustainable and secure livelihoods.

Keyword : Household Strategy, Adaptation, Flooded

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพงษ์ เกริกสกุล อาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ และความเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดตลอดกระบวนการศึกษา ทำให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินงานให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีชาติ เวชยนต์ ประธานกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณภัทร โพธิ์วัน กรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ ที่ได้สละเวลาอันมีค่าในการพิจารณา ให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัยให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อรินทน์ งามนิยม อาจารย์ ดร.พนม สุทธิศักดิ์ โสภณ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญจน์ ศิลป์ประสิทธิ์ ในฐานะกรรมการสอบเค้าโครงปริญญานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะอันมีคุณค่า ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยมีแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาปริญญานิพนธ์ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น

ขอขอบคุณ ครัวเรือนผู้ให้ข้อมูล ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 8 บ้านศาลาท่าทราย เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลจระเข้มะใหญ่ และเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ทุกท่าน ที่ได้ให้ความร่วมมือ ให้ความช่วยเหลือ และแบ่งปันข้อมูลอันมีค่า ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณ บิดา มารดา สมาชิกทุกคนในครอบครัว และเพื่อน ๆ ทุก ๆ คน ที่เป็นกำลังใจที่สำคัญและให้การสนับสนุนในทุกด้าน ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจตลอดระยะเวลาจนจบการศึกษาในครั้งนี้

พุทธิดา แพร่ล้วน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญรูปภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
1.4 ขอบเขตการวิจัย	3
1. ขอบเขตด้านพื้นที่	3
2. ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	3
3. ขอบเขตด้านระยะเวลา	3
1.5 คำจำกัดความ	3
1.6 กรอบแนวคิด	4
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	5
2.1 แนวคิดและทฤษฎีการปรับตัว (Adaptation)	5
2.2 แนวคิดการยอมรับ (Adoption)	8
2.3 การฟื้นฟูภายใต้การประคับประคอง (Recovery)	9

2.4 แนวคิดการพัฒนายุทธศาสตร์ (Strategy)	12
2.5 ยุทธศาสตร์ครัวเรือน	13
2.6 ความต่างของ ยุทธศาสตร์ทั่วไป และ ยุทธศาสตร์ครัวเรือน.....	16
2.7 พื้นที่รับน้ำ	16
2.8 บริบทตำบลจรเข้มใหญ่.....	18
2.8.1 สภาพทั่วไป.....	18
2.8.2 สภาพปัญหาและความต้องการของครัวเรือน	21
2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
บทที่ 3 วิธีการวิจัย.....	32
3.1 การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา	32
3.2 การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล	33
3.3 เครื่องมือและวิธีการในการเก็บข้อมูล	35
3.3.1 เครื่องมือ	35
3.3.2 วิธีการ	36
3.4 กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล	37
3.5 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล	38
บทที่ 4 ผลการศึกษา	39
4.1 สภาพทั่วไป ตำบลจรเข้มใหญ่.....	39
4.1.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์.....	39
4.1.2 ลักษณะทางภูมิอากาศ.....	43
4.1.3 ประชากร	44
4.1.4 การใช้ประโยชน์ที่ดิน	45
4.2 บริบทบ้านศาลาท่าทราย	46

4.2.1 ภาพตัดขวาง.....	49
4.3 แผนพัฒนาท้องถิ่น.....	51
4.3.1 กระบวนการได้มาซึ่งแผนพัฒนาท้องถิ่น	51
4.3.3 โครงการไม่ใช้งบประมาณ.....	62
4.3.4 โครงการที่มาจากแผนพัฒนาหมู่บ้าน	62
4.3.5 โครงการเกี่ยวกับการจัดการน้ำท่วม.....	65
4.4 สถานการณ์น้ำท่วม.....	67
4.4.1 สถานการณ์น้ำท่วมในตำบลจรเข้มใหญ่	67
4.4.2 สถานการณ์น้ำท่วมบ้านศาลาท่าทราย.....	69
4.4.3 การรับรู้ต่อผลกระทบน้ำท่วมของครัวเรือน	70
4.4.4 การดำเนินการที่ผ่านมาเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่.....	72
4.5 บริบทครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม	73
4.5.2 อาชีพ และแรงงานในครัวเรือน.....	74
4.5.3 สถานภาพทางการเงิน.....	75
4.5.4 สถานภาพทางการเงินช่วงน้ำท่วม.....	76
4.5.5 การถือครองที่ดิน	78
4.6 ขีดความสามารถในการใช้ทรัพยากร	78
4.6.1 พื้นที่ใช้ประโยชน์	78
4.6.2 การผลิต.....	79
4.6.3 ต้นทุนการผลิต.....	81
4.7 ขีดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากร	82
4.8 ยุทธศาสตร์ครัวเรือน	83
4.8.1 ความรู้และความเข้าใจต่อยุทธศาสตร์ครัวเรือนของครัวเรือน.....	83

4.8.2 การปรับตัวของเกษตรกรทำนาและยุทธศาสตร์.....	84
4.8.3 การปรับตัวของเกษตรกรปลูกผักสวนครัวและยุทธศาสตร์.....	88
4.8.4 การปรับตัวของเกษตรกรเพาะเลี้ยงกุ้งและยุทธศาสตร์.....	89
4.8.5 การปรับตัวของครัวเรือนรับจ้างและยุทธศาสตร์.....	91
4.8.6 การปรับตัวของครัวเรือนค้าขายและยุทธศาสตร์.....	92
4.9 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการจัดการน้ำท่วม.....	93
บทที่ 5 สรุปและอธิบายผลการศึกษา.....	98
5.1 สรุปและอธิบายผลการศึกษา.....	99
5.1.1 ขีดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากร	99
5.1.2 ยุทธศาสตร์ครัวเรือนในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก	104
5.1.3 ยุทธศาสตร์ครัวเรือนและความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรภายในท้องถิ่น	106
5.2 ข้อค้นพบหรือข้อสังเกต.....	108
5.2.1 ข้อค้นพบ	108
5.2.2 ข้อสังเกต.....	109
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	109
บรรณานุกรม	111
ภาคผนวก	115
ประวัติผู้เขียน.....	127

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 แสดงเส้นเวลา (Timeline) ของบ้านศาลาท่าทราย.....	48
ตาราง 2 ปฏิทินน้ำท่วมบ้านศาลาท่าทราย	70
ตาราง 3 ขนาดครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม	74
ตาราง 4 การประกอบอาชีพและแรงงานในครัวเรือน	74
ตาราง 5 สถานภาพทางการเงิน	75
ตาราง 6 ค่าใช้จ่ายครัวเรือนช่วงน้ำท่วม	76
ตาราง 7 เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายช่วงน้ำท่วมและรายได้ครัวเรือน	77
ตาราง 8 แหล่งเงินใช้จ่ายช่วงน้ำท่วม.....	77
ตาราง 9 การถือครองที่ดิน	78
ตาราง 10 พื้นที่ทำกิน.....	79
ตาราง 11 การผลิตของพื้นที่ทำกิน	79
ตาราง 12 การผลิตต่อรอบ	80
ตาราง 13 การผลิตในพื้นที่สภาวะปกติ	81
ตาราง 14 ต้นทุนการผลิตของนาปรังและพืชสวน.....	81
ตาราง 15 รายได้ที่ขาดหายไปต่อปี.....	82
ตาราง 16 ความรู้และความเข้าใจต่อยุทธศาสตร์ครัวเรือนของครัวเรือน	83
ตาราง 17 ปฏิทินเพาะปลูกข้าวจากการปรับตัว.....	86
ตาราง 18 ปฏิทินการเก็บเกี่ยวผักสวนครัว.....	89
ตาราง 19 ปฏิทินเพาะเลี้ยงกุ้งจากการปรับตัว	90
ตาราง 20 เกณฑ์การช่วยเหลือตามประเภทอาชีพภาคเกษตรกรรม	95

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการศึกษายุทธศาสตร์ครัวเรือนในการดำรงชีพ ในพื้นที่น้ำท่วม ซ้ำซาก กรณีพื้นที่ตำบลจรเข้มหา อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี.....	4
ภาพประกอบ 2 ทฤษฎีการปรับตัวของรอย (Roy adaptation model).....	6
ภาพประกอบ 3 กระบวนการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ (Strategic planning processes)	13
ภาพประกอบ 4 แผนที่พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากจังหวัดสุพรรณบุรี.....	19
ภาพประกอบ 5 แผนที่การเกษตรตำบลจรเข้มหา.....	20
ภาพประกอบ 6 แผนภาพสรุปแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	31
ภาพประกอบ 7 ลำดับขั้นตอนในการเลือกตัวอย่างศึกษา.....	34
ภาพประกอบ 8 แผนภาพการดำเนินการศึกษาวิจัย	38
ภาพประกอบ 9 แผนที่แสดงภูมิประเทศ.....	41
ภาพประกอบ 10 แผนที่ขอบเขตตำบลจรเข้มหา.....	42
ภาพประกอบ 11 แผนที่ทางเดินน้ำตำบลจรเข้มหา	43
ภาพประกอบ 12 กราฟแสดงประชากรรวม ตำบลจรเข้มหา	44
ภาพประกอบ 13 กราฟแสดงประชากรรวมรายหมู่บ้าน ตำบลจรเข้มหา	44
ภาพประกอบ 14 การกระจายตัวของครัวเรือน	45
ภาพประกอบ 15 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน ตำบลจรเข้มหา	46
ภาพประกอบ 16 แผนภาพแสดงสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตำบลจรเข้มหา.....	46
ภาพประกอบ 17 จุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของการทำภาพตัดขวางตำบลจรเข้มหา.....	49
ภาพประกอบ 18 ภาพตัดขวางภูมิประเทศ จากทิศเหนือไปทิศใต้	50
ภาพประกอบ 19 ภาพตัดขวางภูมิประเทศ จากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก	50

ภาพประกอบ 20 โครงการที่ใช้งบประมาณ (1).....	56
ภาพประกอบ 21 โครงการที่ใช้งบประมาณ (2).....	57
ภาพประกอบ 22 โครงการที่ใช้งบประมาณ (3).....	58
ภาพประกอบ 23 โครงการที่ใช้งบประมาณ (4).....	59
ภาพประกอบ 24 โครงการที่ใช้งบประมาณ (5).....	60
ภาพประกอบ 25 โครงการที่ใช้งบประมาณ (6).....	61
ภาพประกอบ 26 โครงการที่ไม่ใช้งบประมาณ (1).....	63
ภาพประกอบ 27 โครงการที่ไม่ใช้งบประมาณ (2).....	64
ภาพประกอบ 28 โครงการเกี่ยวกับการจัดการน้ำท่วม	66
ภาพประกอบ 29 แผนที่พื้นที่เสี่ยงน้ำท่วม ตำบลจรเข้มาก	68
ภาพประกอบ 30 สถานการณ์น้ำท่วมในบ้านศาลาทำทราย	69
ภาพประกอบ 31 น้ำเข้าท่วมพื้นที่นา	86
ภาพประกอบ 32 การหาปลาในช่วงน้ำท่วม	87
ภาพประกอบ 33 โครงการเกษตร.....	87
ภาพประกอบ 34 บ่อดินเพาะเลี้ยงกุ้ง	90
ภาพประกอบ 35 ร้านค้าในพื้นที่.....	93
ภาพประกอบ 36 อบต. ช่วยเหลือครัวเรือนช่วงน้ำท่วม	96
ภาพประกอบ 37 แผนภาพประเด็นศึกษา	97
ภาพประกอบ 38 แห อุปกรณ์ที่ครัวเรือนใช้จับปลา.....	109

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ยุทธศาสตร์ครัวเรือน (Household Strategies) เป็นการปรับตัวในการดำรงชีพของสังคมเฉพาะหน่วย (Wallace, 2022) เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ในสภาวะของสังคมที่อาจมีความเสี่ยง รวมไปถึงสร้างสมดุลและ/หรือความยั่งยืนในการดำรงชีพของครัวเรือนในสังคมใดสังคมหนึ่ง เปรียบเป็น “กลยุทธ์” เพื่อการอยู่รอดและสร้างความปลอดภัยเมื่อเผชิญกับปัญหาและพฤติกรรมครัวเรือน (Household behavior) ในการดำรงอยู่ (นภาพกรณ์ จันปัญญา & ภัทรพงษ์ เกริกสกุล, 2562) โดยปัจจัยหรือทุนที่จะนำมาสู่ความสมดุลหรือความยั่งยืนอาจจำแนกเป็น (1) เศรษฐกิจ (2) สภาพแวดล้อม (3) วัฒนธรรม (4) สังคม และ (5) สถาบัน หรือการจำแนกปัจจัยหรือทุน (1) ภายใน และ (2) ภายนอก ยุทธศาสตร์ครัวเรือนถูกนำมาใช้ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงสังคมในลักษณะของการกำหนดรูปแบบของสังคมในอนาคต รวมไปถึงแสดงให้เห็นถึงลักษณะของโครงสร้างทางสังคมที่พัฒนา โดยมีกระบวนการหลักคือการกระทำร่วมกันของหน่วยทางสังคมที่มีเป้าหมายพัฒนา “ร่วมกัน” เพื่อตอบสนองความต้องการร่วม จนเกิดเป็นผลลัพธ์ในรูปแบบของกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ครัวเรือนขึ้นมา เพื่อให้ความต้องการร่วมบรรลุเป้าหมาย (Cveticanin & Lavrič, 2017) และ/หรือความอยู่รอดของครัวเรือน (Fontaine & Schlumbohm, 2000) ภายใต้การพลวัต (Dynamic) รวมถึงสถานการณ์สามารถสร้างความเสี่ยงได้

ยุทธศาสตร์ครัวเรือนเริ่มมีการพูดถึงหลังจากที่รายงานการวิจัยนโยบายต้นฉบับที่ 2556 ธนาคารโลกได้รายงานเรื่อง Household strategies for coping with poverty and social exclusion in post – crisis Russia ที่อธิบายถึงกระบวนการ พฤติกรรม วิธีการ ดำรงชีวิตภายใต้วิกฤตการณ์ทางการเงินของรัสเซีย ค.ศ 1999 (Lokshin & Yemtsov, 2001) ซึ่งยุทธศาสตร์ดังกล่าวเกี่ยวเนื่อง และเกี่ยวพันกับการดำรงชีพของหน่วยครัวเรือนที่ภายใต้สถานการณ์และทรัพยากรที่มี รวมถึงสิทธิของผู้คนในหน่วยสังคมนั้น ๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป

ที่ผ่านมามิติของ “ยุทธศาสตร์” ถูกสร้างไว้ในระดับองค์กร (Organization) และสถาบัน (Institution) เพื่อสร้างแนวทางการบริหารและพัฒนาองค์กร (Bracker, 1980) เพราะมีการดำเนินงานร่วมกันมีหน่วยสถาบันที่เชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน เช่นเดียวกันยุทธศาสตร์การพัฒนาในอดีตเป็นการสร้างเป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างมีทิศทางมักถูกสร้างขึ้นจากหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องในการพัฒนา ในลักษณะระบบบริหารแต่ละระดับถูกสร้างภายใต้

ระบบการบริหารแบบบนลงล่าง (Top – Down) กล่าวคือ การกำหนดยุทธศาสตร์โดยกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งโดยมีอำนาจเป็นกลไกให้ได้มาซึ่งการตัดสินใจยุทธศาสตร์ แม้ว่าปัจจุบันได้มีความพยายามที่ปรับเปลี่ยนให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมกันมากขึ้น แต่ยังเป็นอยู่ในรูปแบบ “ประชาสังคม” ที่มองภาพรวมของชุมชน อาจทำให้ประเด็นบางประเด็นในระดับเล็กสุดของสังคมตกหล่นไป สำหรับยุทธศาสตร์ครัวเรือนได้นำเอาความเสี่ยงของปัจจัยเหล่านี้สามารถนำมาอธิบายหรือนำมาใช้เพื่อการสร้างยุทธศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ (สภาวะเงินเฟ้อ เงินฝืด เป็นต้น) การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม (น้ำท่วม น้ำแล้ง ไฟป่า เป็นต้น) หน่วยสังคมระดับเล็กสุดมียุทธศาสตร์ครัวเรือนในการดำรงชีพ หรือจัดการกับสถานการณ์ดังกล่าวอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่ประสบภัยธรรมชาติเป็นประจำ สำหรับศึกษานี้ดำเนินการภายใต้คำถามวิจัยที่ว่า “ครัวเรือนที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่เปราะบาง หรือความเสี่ยงจากน้ำท่วมมียุทธศาสตร์ครัวเรือนอย่างไร” โดยคำตอบของงานวิจัยนี้เป็นการเติมเต็มให้ยุทธศาสตร์มีความสมบูรณ์และสามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการศึกษาบริบทของสังคม รวมไปถึงขีดความสามารถของพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ประสบปัญหาภัยธรรมชาติซ้ำซาก

1.2 วัตถุประสงค์

1. ศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากรของครัวเรือน ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมจากซ้ำซาก ตำบลจรเข้มใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
2. ศึกษายุทธศาสตร์ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมซ้ำซาก ตำบลจรเข้มใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
3. วิเคราะห์ยุทธศาสตร์ครัวเรือนและความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรภายในท้องถิ่นของครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบน้ำท่วมจากซ้ำซาก ตำบลจรเข้มใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบขีดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากรของครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมจากซ้ำซาก ตำบลจรเข้มใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
2. ทราบยุทธศาสตร์ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมซ้ำซาก ตำบลจรเข้มใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

3. ช่องว่างระหว่างยุทธศาสตร์ครัวเรือนและขีดความสามารถ เพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์ครัวเรือนของตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ให้มีความสมบูรณ์และสามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

2. ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ โดยใช้ฐานข้อมูลจากจำนวนครัวเรือนผู้ได้รับผลกระทบน้ำท่วม พ.ศ. 2565 ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

2) ผู้รู้ในท้องถิ่น (Key informant: KI)

3) ผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาในหัวข้อ “การศึกษายุทธศาสตร์ครัวเรือนในการดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากกรณีพื้นที่ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี” ใช้ระยะเวลาในการศึกษาและเก็บข้อมูล ระหว่างเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2567 - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568

1.5 คำจำกัดความ

ยุทธศาสตร์ครัวเรือน (Household strategies) คือ วิธีการที่ใช้ในการดำรงชีพเพื่อให้สามารถใช้ชีวิตในขณะอยู่ในสภาวะที่มีความเสี่ยง

การปรับตัว (Adaptation) คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือกิจกรรมเดิม เพื่อให้มีความสอดคล้องกับพลวัตทางสังคม

การดำรงชีพ (Livelihoods) คือ ความสามารถในการดำเนินชีวิตเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจากปกติได้อย่างยั่งยืน

การยอมรับ (Adoption) คือ การเปลี่ยนแปลงจากพฤติกรรมเดิมเป็นพฤติกรรมใหม่ ซึ่งผ่านกระบวนการเรียนรู้ ก่อนนำมาปรับใช้โดยมีความรู้และความเข้าใจที่ได้จากการเรียนรู้เป็นฐาน

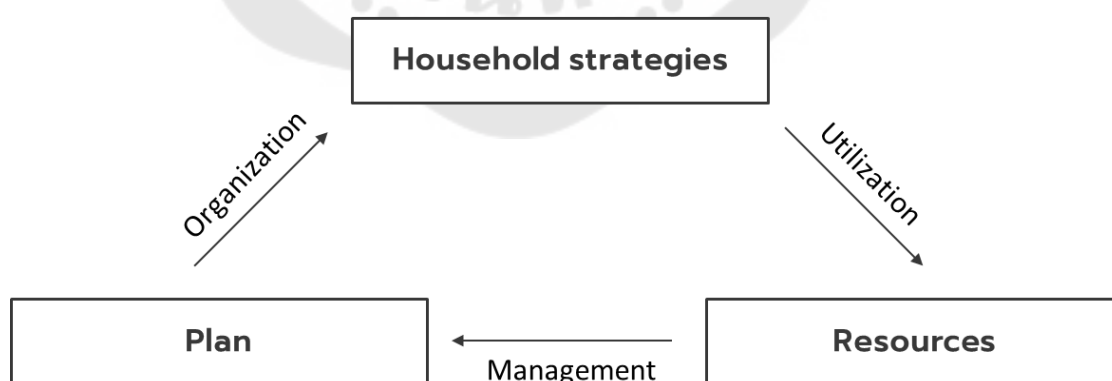
การบรรเทา (Mitigation) คือ การลดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากสถานการณ์ที่ไม่ปกติ

น้ำท่วมซ้ำซาก (Flooded Area) คือ พื้นที่มีน้ำท่วมขังในระยะเวลาเท่ากับหรือนานกว่า 1 เดือน เป็นประจำ ภายในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2556 – 2566) และส่งผลกระทบต่อ กิจกรรม ทรัพย์สิน หรือชีวิตของครัวเรือนในพื้นที่

เพาะเลี้ยงกุ้ง (Aquaculture of shrimp) คือ การเพาะพันธุ์และเลี้ยงกุ้งก้ามกรามภายใน บ่อดิน

1.6 กรอบแนวคิด

ยุทธศาสตร์ครัวเรือน (Household strategies) ถือมีความสำคัญในสถานการณ์ ด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ ค่านิยม รวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติ หากกล่าวถึง ทรัพยากรธรรมชาตินั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ (1) ทรัพยากรธรรมชาติ ทางกายภาพ (Abiotic natural resources) เช่น แหล่งน้ำ ดิน ลักษณะภูมิประเทศ เป็นต้น และ (2) ทรัพยากรธรรมชาติทางชีวภาพ (Biotic natural resources) เช่น ป่าไม้ พืชพรรณ สัตว์ป่า เป็นต้น ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติที่กล่าวข้างต้น ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องมีการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม เนื่องจากสามารถหมดไปหรือต้องใช้ระยะเวลาในการฟื้นฟูในอนาคต จากความต้องการ ใช้ทรัพยากรเหล่านี้ที่มีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามการเติบโตและขยายตัวของสังคมมนุษย์ การนำเข้าสู่แผนของหน่วยงานระดับท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการ ทรัพยากรเหล่านี้ โดยการศึกษาในครั้งนี้จึงทำการศึกษาในพื้นที่ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งนี้ แสดงให้เห็นดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการศึกษายุทธศาสตร์ครัวเรือนในการดำรงชีพ ในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก กรณีพื้นที่ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

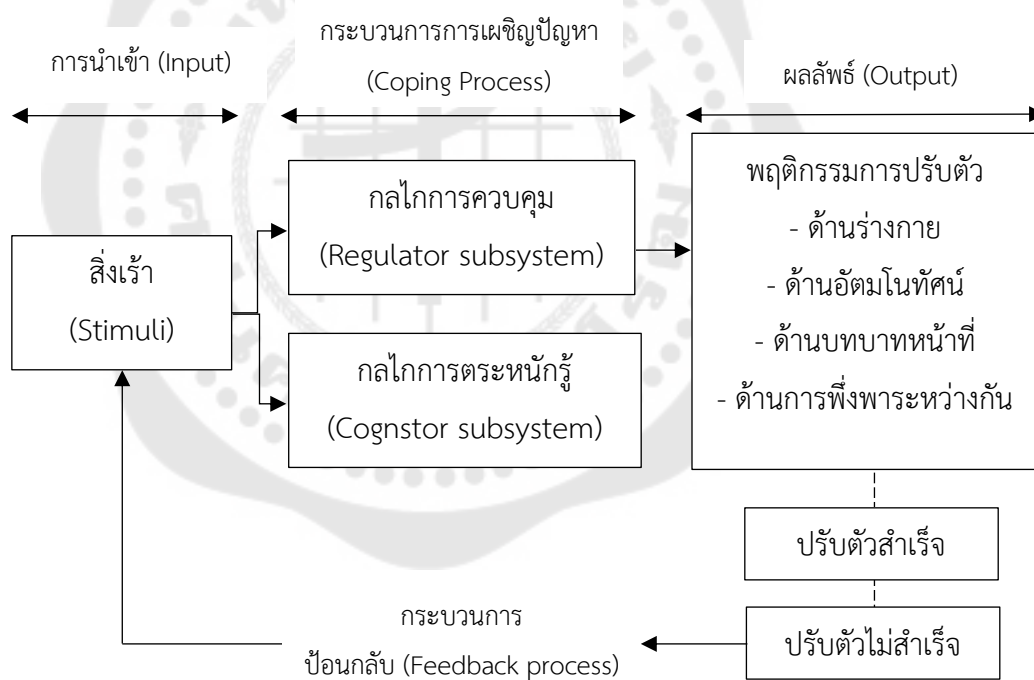
สำหรับการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ “การศึกษายุทธศาสตร์ครัวเรือนในการดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก กรณีพื้นที่ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี” มีสาระสำคัญในการศึกษายุทธศาสตร์ครัวเรือนและแนวทางการปรับตัวของครัวเรือนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ทั้งนี้สามารถพิจารณาเอกสารที่เกี่ยวข้องได้ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎีการปรับตัว (Adaptation)
- 2.2 แนวคิดการยอมรับ (Adoption)
- 2.3 การฟื้นฟูภายใต้การประสมภัย (Recovery)
- 2.4 แนวคิดการพัฒนายุทธศาสตร์ (Strategy)
- 2.5 ยุทธศาสตร์ครัวเรือน (Household strategy)
- 2.6 ความต่างของ General strategy and Household strategy
- 2.7 พื้นที่รับน้ำ
- 2.8 บริบทตำบลจรเข้มหาญ
- 2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีการปรับตัว (Adaptation)

การปรับตัว หมายถึง ความต้องการเปลี่ยนพฤติกรรมเดิมของบุคคลเป็นพฤติกรรมใหม่ โดยมีปัจจัยของสภาพแวดล้อมหรือสังคมโดยรอบเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นตัวบุคคลให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตและสามารถทำกิจกรรมอยู่ในสังคมได้ปกติและกลมกลืนกับสังคมนั้น ๆ ซึ่งผลลัพธ์ของการปรับตัวที่ส่งผลต่อบุคคลมีทั้งด้านบวกและด้านลบ กล่าวคือ การปรับตัวเพื่อลดภาระหรือลดระยะเวลาของการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้ง่ายขึ้น ปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นการปรับตัวเพื่อให้เกิดผลด้านบวก หรือในผลกระทบด้านลบ คือ การปรับตัวเพื่อไม่ให้เกิดความแปลกแยกขณะอยู่ในสังคม ซึ่งไม่ได้เป็นความต้องการของบุคคล แต่เป็นสภาวะบีบบังคับให้ต้องปรับตัว (กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ, 2528; จันทรพิชญ์ เนียมอินทร์, 2539; ลักขณา ศรีวัฒน์, 2544)

แนวคิดและทฤษฎีการปรับตัวของรอย (Roy adaptation model) ถูกนำมาใช้และพบเห็นอย่างแพร่หลาย ซึ่งมีแนวคิดว่าการปรับตัวจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลไม่สามารถดำรงชีพได้อย่างปกติ และการปรับตัวจะเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ ผลของผลกระทบและศักยภาพของบุคคลจะเป็นตัวกำหนด สำหรับกระบวนการของการปรับตัวเริ่มต้นจากการเกิดความตระหนักรู้ของบุคคล พร้อมกับการปรับด้านพฤติกรรมให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางสังคม โดยสามารถเรียงลำดับ ได้แก่ (1) การนำเข้า (Input) (2) กระบวนการเผชิญปัญหา (Coping process) (3) ผลลัพธ์ (Output) และ (4) กระบวนการป้อนกลับ (Feedback process) โดยกระบวนการนี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีสิ่งเร้า (Stimuli) อย่างสภาพแวดล้อมภายในสังคมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดกลไกการควบคุม (Regulator subsystem) และกลไกการตระหนักรู้ (Cognator subsystem) (Roy & Andrews, 1999 อ้างถึงใน พชรินทร์ มาลีหวล, 2551)

ภาพประกอบ 2 ทฤษฎีการปรับตัวของรอย (Roy adaptation model)

ที่มา ดัดแปลงจาก Roy & Andrews (1999 อ้างถึงใน พชรินทร์ มาลีหวล, 2551).

เมื่อผ่านกระบวนการเผชิญปัญหา ผลลัพธ์จะแสดงให้เห็นเป็นพฤติกรรมของการปรับตัว ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านร่างกาย (Physiological mode) เป็นด้านที่มีการปรับตัวทางกายภาพ เพื่อสร้างความสมดุลทางกาย โดยพฤติกรรมที่ปรับตัวแล้วจะแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรม สามารถแยกแยะได้ว่ามีความแตกต่างจากเดิม

2. ด้านอัตมโนทัศน์ (Self - concept mode) เป็นการปรับตัวที่มีความเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดความสมดุลทางจิตใจ โดยความเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลจะตระหนักรู้ตนเอง หรือด้วยบุคคลอื่นผ่านพฤติกรรมที่แสดงออกบนฐานของจิตใจที่มีการปรับตัว เป็นสิ่งที่บุคคลมีความเชื่อในชั่วขณะ ณ ระยะเวลาหนึ่งซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกสามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) อัตมโนทัศน์ด้านร่างกาย (Physical self) กล่าวคือ ความรู้สึกต่อตนเองในด้านกายภาพ โดยแบ่งออกเป็น การรับรู้ความรู้สึกของร่างกาย (Body sensation) เป็นการปรับตัว เนื่องจากการรับรู้ถึงสภาพร่างกายของตนเอง เพื่อสอดคล้องกับสภาพร่างกายที่เปลี่ยนไป ภาพลักษณ์ (Body image) เป็นการรับรู้ถึงลักษณะภายนอกของตนเองผ่านการมองเห็น ซึ่งความพึงพอใจหรือความไม่พึงพอใจในภาพลักษณ์จะเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัว (2) อัตมโนทัศน์ด้านส่วนบุคคล (Personal self) แบ่งเป็น ความมั่นคงในตนเอง (Self - consistency) เป็นพฤติกรรมที่มั่นคง เชื่อในตนเองอย่างแน่วแน่ อุดมคติแห่งตน (Self - idea) คือการที่บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อให้บรรลุความมุ่งหวังของตน และ ศีลธรรม จรรยา และจิตวิญญาณแห่งตน (Moral - Ethical - Spiritual self) เป็นพฤติกรรมที่มีศีลธรรม จรรยา หรือ ค่านิยม เป็นกรอบในการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ

3. การปรับตัวด้านบทบาทหน้าที่ (Role function mode) เป็นการปรับตัวเพื่อสร้างความสมดุลทางสังคมของบุคคล ในลักษณะของการกระทำเพื่อให้เป็นที่ยอมรับ เป็นที่นับถือ และเป็นไปตามความคาดหวังของบุคคลอื่น โดยมีการแบ่งประเภทของบุคคลออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) บทบาทปฐมภูมิ (Primary role) ซึ่งมีกรอบของลักษณะเฉพาะของบุคคล เช่น เพศสภาพ อายุ เป็นต้น กำหนดพฤติกรรมของบุคคล (2) บทบาททุติยภูมิ (Secondary role) กล่าวคือ ภาระหน้าที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามบทบาทปฐมภูมิ และ (3) บทบาทตติยภูมิ (Tertiary role) เป็นการเลือกสรรอย่างอิสระหรือเกิดขึ้นอย่างกะทันหันของบุคคล เช่น การเป็นแฟนคลับวงเกาหลี่ การเป็นผู้ประสบภัย เป็นต้น

4. การปรับตัวด้านการพึ่งพาระหว่างกัน (Interdependent mode) คือการปรับตัวของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสัมพันธ์หรือการสร้างประโยชน์

ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ซึ่งความสัมพันธ์แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) บุคคลที่มีความสำคัญ (Significant others) โดยส่วนมากจะเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางเชื้อสาย รองลงมาเป็นคนที่ทำให้ความเคารพนับถือ และ (2) ระบบสนับสนุน (Support systems) เป็นความสัมพันธ์ที่ทั้งสองฝ่ายมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีการรวมตัวกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน

2.2 แนวคิดการยอมรับ (Adoption)

การยอมรับ (Adoption) หมายถึง การที่บุคคลค้นพบสิ่งใหม่ ซึ่งการยอมรับของบุคคลเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้บุคคลปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยการนำสิ่งที่ยอมรับใหม่มาทดแทนสิ่งเดิม อาจเป็นแนวความคิด วิธีปฏิบัติ หรือกระบวนการตัดสินใจ เป็นต้น สำหรับการยอมรับจะเริ่มต้นจากการรับรู้ การศึกษาหากมีความสนใจ จนกระทั่งเกิดการยอมรับ ซึ่งปัจจัยการยอมรับมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคล ในที่นี้สามารถแบ่งออกให้เห็นโดยกว้างเป็น 2 ปัจจัย ได้แก่ (1) ลักษณะเฉพาะบุคคล เช่น อาชีพ รายได้ สังคม ระดับการศึกษา วุฒิภาวะ เป็นต้น และ (2) พฤติกรรมการรับข่าวสาร ซึ่งเป็นความแตกต่างด้านแหล่งที่มาของข่าวสาร เช่น ข่าวที่ผลิตโดยภาครัฐ ภาคประชาชน เป็นต้น นอกจากนี้ความถี่ของการรับข่าวสารก็มีผลต่อการยอมรับ (อภิรา นิรัตน์ ณ อยุธยา, 2550; ปรีชา วันดี, 2545 อ้างถึงใน เจษฎา สุขทวี, 2558)

กระบวนการที่นำไปสู่การยอมรับ มีขั้นตอนทั้งหมด 5 ขั้นตอน ได้แก่ (Rogers & Shoemaker, 1971; เขียวพา ชูประภาวรรณ, 2547)

1. การรับรู้ (Awareness) เป็นกระบวนการรับทราบถึงการมีอยู่ เปรียบเป็นการผ่านตาแต่ยังไม่ทราบถึงรายละเอียดอย่างชัดเจนครบถ้วน
2. ความสนใจ (Interest) คือการเริ่มที่จะค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนั้นอย่างละเอียดเพิ่มเติมจากสิ่งที่รับรู้เดิม
3. การประเมิน (Evaluation) เมื่อได้รับข้อมูลที่ต้องการทราบ ชุดข้อมูลเหล่านั้นจะเป็นสิ่งที่นำมาวิเคราะห์และไตร่ตรอง ถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะวัดว่าบุคคลจะตัดสินใจเข้าสู่กระบวนการทดสอบหรือไม่
4. การทดลอง (Trial) เป็นขั้นตอนการพิสูจน์เพื่อได้ข้อมูลที่สามารถยืนยันผลลัพธ์ว่ามีความสอดคล้องกับความต้องการหรือความคาดหวังของตัวบุคคลได้มากน้อยเพียงใด รวมไปถึงมีการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมประกอบการตัดสินใจ

5. การยอมรับ (Adoption) เป็นขั้นตอนซึ่งเป็นผลลัพธ์ทางบวกของการทดลอง ถือได้ว่าบุคคลมีความยอมรับและเชื่อถือ ซึ่งในระหว่างนั้นการรับข้อมูลข่าวสารยังมีผลต่อการยอมรับต่อ หากข้อมูลที่รับสื่อถึงด้านลบ กระบวนการยอมรับจะถูกลดลง

2.3 การฟื้นฟูภายใต้การประคับประคอง (Recovery)

การฟื้นฟูภายใต้การประคับประคอง คือ กระบวนการหลังการประคับประคองและได้รับผลกระทบ หลังการเกิดภัยพิบัติ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการจัดการภัยพิบัติเพื่อให้พื้นที่กลับไปอยู่ในสภาวะปกติ หรือสภาวะเดิมก่อนเกิดภัยพิบัติ โดยสิ่งที่จะถูกฟื้นฟูนั้นคือกิจกรรมของชุมชน รวมไปถึงของภาครัฐให้เข้าสู่สภาวะปกติ ด้วยกระบวนการติดตามประเมินผลกระทบ ความเสียหายทางทรัพย์สิน จิตใจ การจัดหาทรัพยากรเพื่อทดแทนส่วนที่เสียหาย และการวางแผนฟื้นฟูในระยะยาว เพื่อให้ชุมชนที่ได้รับความเสียหายสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้ดังเดิม สำหรับขั้นตอนการดำเนินงาน (ทวิดา กมลเวช, 2554; ทวี ชัยพิมลผลิน, 2564)

โดย ทวี ชัยพิมลผลิน (2564) ได้เสนอให้เห็นประเภทของการฟื้นฟู ซึ่งใช้เกณฑ์การแบ่งจากเงื่อนไขระยะเวลา รวมไปถึงลำดับความต้องการ สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ (1) การฟื้นฟูระยะสั้น คือ การฟื้นฟูที่มีความต้องการเร่งด่วนทันที เช่น ที่พักอาศัยชั่วคราวระหว่างการซ่อมแซมบ้านพัก อาหาร น้ำ เส้นทางคมนาคม เป็นต้น (2) การฟื้นฟูระยะยาว เป็นการฟื้นฟูที่ใช้ระยะเวลา คือ การฟื้นฟูจิตใจของผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ภัยพิบัติ โดยจะเริ่มกระบวนการหลังจากสถานการณ์คลี่คลายลง เช่นเดียวกับ ทวิดา กมลเวช (2554) ได้แสดงทัศนะของการฟื้นฟูพื้นที่ที่ประสบภัยหลังจากภัยพิบัติผ่านไป ในลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยเริ่มต้นที่ (1) การฟื้นฟูทางกายภาพ ที่เป็นปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ ไฟฟ้า น้ำ สถานพยาบาล เส้นทางคมนาคม และการซ่อมแซมบ้านเรือน เป็นต้น เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตที่เป็นปกติ ทั้งนี้ความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะเป็นกำลังหลักในการดำเนินการเยียวยาพื้นที่ที่ได้รับความเสียหาย รวมไปถึงการฟื้นฟูกิจกรรมของชุมชนให้เป็นปกติ (2) การฟื้นฟูจิตใจ โดยผู้เชี่ยวชาญอย่างนักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์จากการประสานงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อประเมินจิตใจผู้ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ สู่กระบวนการจัดลำดับการรักษา ตลอดจนการเลือกวิธีการเยียวยาที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคลที่ได้รับผลกระทบด้านจิตใจที่แตกต่างกัน

สำหรับแนวทางการฟื้นฟู ทวิดา กมลเวช (2554) มี 5 ขั้นตอน ที่ถือเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การดำเนินการฟื้นฟูเป็นไปอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ได้แก่

1. การติดตามประเมินความเสียหาย โดยเริ่มที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการประเมินผลความเสียหายด้วยแบบประเมิน แบ่งเป็นการประเมินทางกายภาพของ บ้านเรือนหรือผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น ประกอบกับความเสียหายทางเศรษฐกิจอย่าง การประกอบอาชีพ การค้า เป็นต้น เพื่อเข้าสู่การวางแผนแก้ไขปัญหแต่ละส่วนให้สอดคล้องกับ ผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยระหว่างและหลังการดำเนินการเยียวยาและแก้ไขผลกระทบจะมีการ ติดตามและประเมินผลทั้งระดับของความเสียหายที่ลดลง รวมไปถึงประสิทธิภาพของแผนที่หาก ไม่ได้ประสิทธิภาพจะได้มีการปรับเปลี่ยนการดำเนินการตามแผนเดิมให้สอดคล้องและแก้ไข ปัญหาได้ดียิ่งขึ้นจนเข้าสู่สภาวะปกติ นอกจากนี้การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่มี ความเชี่ยวชาญในการเยียวยาและดำเนินการแก้ไขในด้านต่าง ๆ ก็นับเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ชุมชน ผ่านพ้นช่วงของการฟื้นฟูไปอย่างรวดเร็ว

2. การฟื้นฟูจิตใจ จากการประสานความร่วมมือกันระหว่างองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น นักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่มีบทบาท หลักในฐานะหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดและทราบถึงบริบทพื้นที่ อีกทั้งทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับ ชุมชนรายครัวเรือน สามารถส่งต่อข้อมูลดังกล่าวให้กับนักจิตวิทยาและนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อเริ่มกระบวนการเยียวยาฟื้นฟูจิตใจให้แก่ชุมชนที่ได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจในระดับต่าง ๆ ซึ่งมีวิธีการและระยะเวลาที่แตกต่างกันตามระดับความรุนแรง

3. การระบุจุดเกิดของภัยพิบัติ โดยระบุจุดที่ได้รับผลกระทบ ลักษณะของภัยพิบัติ ระดับความเสียหายที่เกิดขึ้น หรือผู้ที่ได้รับผลกระทบ เป็นต้น เพื่อรวบรวมข้อมูลการเกิดภัยพิบัติ สู่กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ และออกแบบมาตรการในการรับมือที่เหมาะสมเมื่อเกิดภัยพิบัติ ในอนาคต เป็นแผนการรับมือเพื่อป้องกันหรือลดความเสียหายให้ส่งผลกระทบต่อชุมชนให้น้อยที่สุด

4. การบริจาค เมื่อเกิดภัยพิบัติ ปฏิเสธไม่ได้ว่าการบริจาคไม่ว่าจะเป็นเงินหรือ สิ่งของอุปโภคบริโภคเป็นอีกช่องทางสนับสนุนเมื่อเกิดภัยพิบัติในระดับที่เกิดความเสียหายใน บริเวณกว้าง สิ่งที่ตามมาคือการบริหารจัดการที่ต้องมีลำดับขั้นตอนที่ดีและรวดเร็วเพื่อป้องกัน การไม่ทั่วถึง และป้องกันการนำเสียเสื่อมสภาพของสิ่งของอุปโภคบริโภค ดังนั้น การกระจาย ความช่วยเหลือจากจุดศูนย์กลางและประสานความร่วมมือไปยังผู้แทนระดับพื้นที่ก็เป็นอีก หนึ่งกระบวนการที่ทำให้ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบทั้งหมดได้รับความช่วยเหลือ

5. การรับมือของชุมชนในอนาคต โดยชุมชนจะเป็นแกนหลักในการรับมือ ป้องกัน และลดผลกระทบ จากการมีส่วนร่วมในการออกแบบแผน นโยบาย และข้อปฏิบัติก่อนเกิดภัยพิบัติ

เมื่อเกิดภัยพิบัติ และหลังการเกิดภัยพิบัติหรือระยะฟื้นฟู เพื่อให้ชุมชนมีศักยภาพ มีองค์ความรู้ และขั้นตอนที่พึงกระทำ ในการรับมือกับภัยพิบัติและฟื้นตัวเป็นปกติได้อย่างรวดเร็วได้ด้วยตนเอง หรือพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด

นอกจากนี้ คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ (2564) ซึ่งสังกัด อยู่ในกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย ได้ออกแผนการป้องกันและบรรเทา สาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2564 – 2570 เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและการนำไปใช้ ในพื้นที่เสี่ยงเกิดภัยพิบัติ ภายในยุทธศาสตร์ที่ 5 การเพิ่มประสิทธิภาพการฟื้นฟูอย่างยั่งยืน ได้แบ่งการประเมินหลังการเกิดภัยพิบัติก่อนเริ่มการวางแผนฟื้นฟูซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การประเมินและวิเคราะห์ผลกระทบเบื้องต้น (Initial assessment) ทำ 3 วันแรกหลังเกิด ภัยพิบัติ โดยนำข้อมูลทุติยภูมิมาใช้ ระยะที่ 2 การประเมินอย่างรวดเร็ว (Rapid assessment) หลังจากระยะที่ 1 เสร็จสิ้น โดยใช้เวลา 2 สัปดาห์ โดยมีข้อมูลปฐมภูมิจากการลงสำรวจพื้นที่ เพื่อทำการวิเคราะห์ความเสียหายและดำเนินการช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน (Damage and need assessment: DANA) และระยะที่ 3 ระยะที่ 4 เป็นการประเมินความต้องการของชุมชน หลังเกิดภัยพิบัติ (Post – disaster need assessment: PDNA)

กลยุทธ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการฟื้นฟู ถูกอธิบายเป็นลำดับขั้นตอนและแบ่งออกเป็น 3 กลยุทธ์ ได้แก่

กลยุทธ์ที่ 1 พัฒนาระบบการประเมินความเสี่ยงเพื่อพัฒนาการฟื้นฟูหลัง เกิดสาธารณภัย

1. แนวทางการปฏิบัติเพื่อให้ความช่วยเหลือ มีดังนี้ (1) สำรวจจากระบบ สาธารณูปโภคและที่สาธารณประโยชน์ที่ได้รับความเสียหาย เพื่อรวบรวมข้อมูลพร้อมกับจัดทำชุด ข้อมูลประกอบการวางแผนการฟื้นฟู โดยข้อมูลที่รวบรวม เช่น ข้อมูลชุมชน ยกตัวอย่างเช่น จำนวนประชากรที่ได้รับผลกระทบ สภาพเศรษฐกิจเดิม เป็นต้น การฟื้นฟูผู้ประสบภัย ยกตัวอย่าง เช่น สิ่งของอุปโภคบริโภค อาชีพ เป็นต้น การฟื้นฟูพื้นที่ประสบภัย ยกตัวอย่างเช่น ที่อยู่อาศัย สถานพยาบาล พื้นที่เกษตรกรรม เส้นทางคมนาคม เป็นต้น (2) การรับความช่วยเหลือจาก หน่วยงาน/องค์กรภายนอก ในรูปแบบของงบประมาณ สิ่งของอุปโภคบริโภค เงินสนับสนุน เป็นต้น โดยพิจารณาจากศักยภาพของชุมชน และ (3) รายงานสรุปการประเมินความต้องการและความ จำเป็น เพื่อนำส่งไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัด และลำดับอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อไป

2. แนวทางการปฏิบัติในการจัดทำมาตรฐานแบบประเมินความต้องการหลังเกิด สาธารณภัย (PDNA) เพื่อประโยชน์ในการประเมินความต้องการให้แก่หน่วยงาน/องค์กร ที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟู โดยมีกระบวนการ ดังนี้ (1) จัดทำฐานข้อมูล (Baseline data &

information) เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการประเมินความเสียหาย (2) ประเมินความเสียหายและความสูญเสีย (Damage and loss assessment: DALA) โดยต้องทำการประเมินความเสียหายให้เป็นมูลค่า ส่วนของความสูญเสียกล่าวถึงความเสียหายทางเศรษฐกิจ โดยประเมินจากมูลค่าของต้นทุน และรายได้ (3) ประเมินผลกระทบที่ตามมา (Impacts) ในมิติต่าง ๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น (4) ประเมินความต้องการฟื้นฟู (Needs assessment) เพื่อนำมาประเมินและจัดลำดับความต้องการและความจำเป็น พร้อมทั้งประเมินงบประมาณ เพื่อให้การลงมือฟื้นฟูมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด และ (5) จัดทำกรอบการฟื้นฟู (Recovery framework) เพื่อให้การฟื้นฟูเป็นไปตามเป้าหมายและความต้องการ ภายใต้กรอบของงบประมาณและแผนการฟื้นฟู

3. แนวทางปฏิบัติในการจัดตั้งระบบและกลไกในการประเมินความต้องการหลังเกิดสาธารณภัย (PDNA) โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กองบัญชาการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ (บกปภ.ช.) กองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกลาง (กอปภ.ก.) และกองอำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแต่ละระดับ

กลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาแนวทางการบริหารจัดการด้านการฟื้นฟู

1. แนวทางปฏิบัติในการฟื้นฟูสุขภาพของผู้ประสบภัย
2. แนวทางปฏิบัติในการฟื้นฟูสภาพทางสังคม
3. แนวทางปฏิบัติในการฟื้นฟูและเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
4. แนวทางปฏิบัติในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

กลยุทธ์ที่ 3 เสริมสร้างแนวทางการฟื้นฟูให้ดีกว่าและปลอดภัยกว่าเดิม

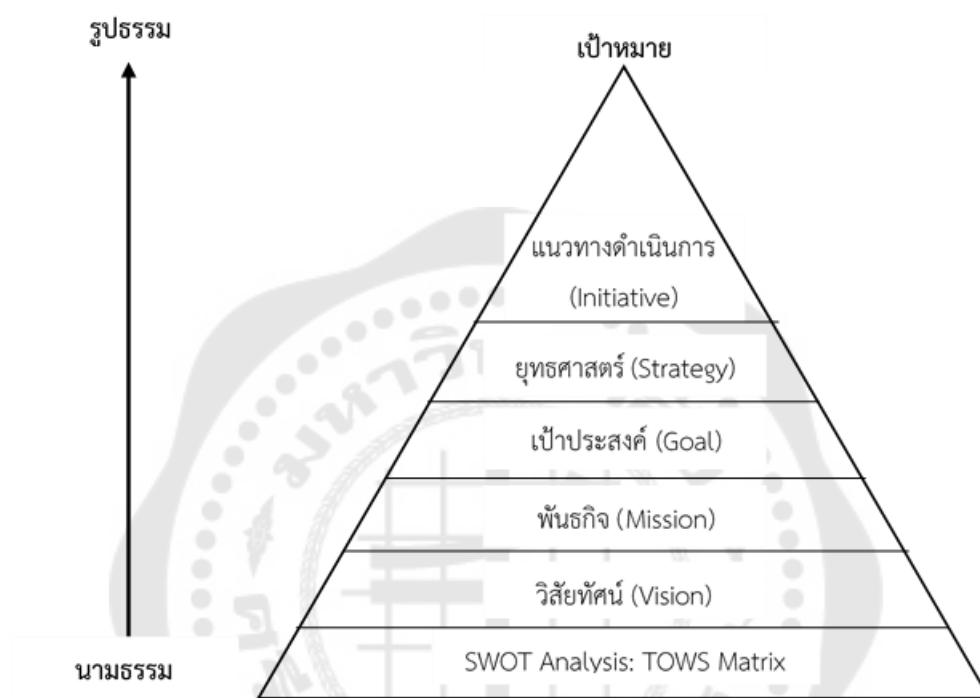
(Build back better and safer)

คือ การกำหนดการปฏิบัติเมื่อเกิดภัยพิบัติในพื้นที่ที่เคยได้รับผลกระทบออกมาในลักษณะของนโยบาย แผนการรับมือ และข้อปฏิบัติ เพื่อป้องกันและลดความเสี่ยงของผลกระทบในพื้นที่ โดยแบ่งเป็น 6 ด้าน ได้แก่ (1) ศักยภาพชุมชน (2) บริการด้านสุขภาพและการบริการสังคม (3) ที่อยู่อาศัย (4) โครงสร้างพื้นฐาน (5) ทรัพยากรทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม และ (6) เศรษฐกิจ

2.4 แนวคิดการพัฒนายุทธศาสตร์ (Strategy)

ยุทธศาสตร์ เป็นแผนที่ถูกจัดทำขึ้นเพื่อสร้างทิศทางหรือแนวทางปฏิบัติ ภายในสังคม การพัฒนายุทธศาสตร์นับเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยจะจัดทำขึ้นโดยภาครัฐให้มีความสอดคล้องกับพันธกิจ (Mission) วิสัยทัศน์ (Vision) และเป้าประสงค์ของหน่วยงาน (Corporate goal)

ของสังคมนั้น ๆ ยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพความสอดคล้องกับบริบทสังคมและความต้องการของครัวเรือนถือเป็นส่วนที่มีความสำคัญ ซึ่งต้องล้วนมาจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและทุกระดับ เพื่อให้ได้มาซึ่งยุทธศาสตร์ที่มีเป้าประสงค์ร่วมกันและสร้างประโยชน์แก่ครัวเรือนส่วนมาก (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์, 2560)

ภาพประกอบ 3 กระบวนการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ (Strategic planning processes)

ที่มา ดัดแปลงจาก ฐานทัพเรือสัตหีบ

2.5 ยุทธศาสตร์ครัวเรือน

แนวคิดยุทธศาสตร์ครัวเรือน (Household strategy) คือ แนวคิดที่ถูกใช้เพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นกลุ่มทางสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ยุทธศาสตร์ครัวเรือนคือ ยุทธศาสตร์ที่ถูกสถาปนาขึ้นโดยกลุ่มทางสังคมที่มีความต้องการแตกต่างไปจากกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ โดยเฉพาะความต้องการด้านทรัพยากรที่แตกต่างหรือต้องการมากกว่ากลุ่มทางสังคมอื่น ๆ เพื่อเอาตัวรอดในสภาพแวดล้อมเฉพาะที่กลุ่ม ๆ นั้นดำรงอยู่ โดยยุทธศาสตร์ครัวเรือนสามารถปรากฏและพบเจอได้ในกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้อพยพ กลุ่มผู้ประกอบการ กล่าวคือ ยุทธศาสตร์ครัวเรือน คือ ยุทธศาสตร์หรือแผนที่ถูกสร้างขึ้นโดยกลุ่มทางสังคมที่มีความต้องการทางด้านทรัพยากรหรือโอกาสในด้านต่าง ๆ เพื่อเอาตัวรอดและสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพในสภาพแวดล้อมที่กลุ่ม ๆ นั้น ดำรงอยู่ ในอีกนัยหนึ่ง

ยุทธศาสตร์ครัวเรือน จึงหมายถึง “ยุทธศาสตร์เพื่อการเอาตัวรอดและการปรับตัวเพื่อเผชิญกับปัญหาในสภาพแวดล้อมเฉพาะของกลุ่ม” (Wallace, 2002)

การทำความเข้าใจแนวคิดของยุทธศาสตร์ครัวเรือน จำเป็นที่จะต้องที่จะต้องสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนของคำว่ายุทธศาสตร์ครัวเรือนเสียก่อน โดยเฉพาะคำว่า “ครัวเรือน” ณ ที่นี้ไม่ได้มีความหมายหรือสื่อความหมายไปถึงครัวเรือนที่เป็นครอบครัว โดยครัวเรือน ณ ที่นี้สามารถหมายความว่า กลุ่มทางสังคมที่เกิดการรวมตัวกันโดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการบรรลุเป้าหมายทางสังคมที่คล้ายคลึงกัน โดยอาจปรากฏได้ในรูปแบบของกลุ่มอาชีพ และชุมชนทั้งชุมชนในเมืองและชุมชนชนบท

ยุทธศาสตร์ครัวเรือน เป็นแนวคิดที่พุ่งเป้าไปที่การพัฒนา แก้ไข และกำหนดลักษณะของสภาพแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมโดยรอบของกลุ่มที่ยุทธศาสตร์ครัวเรือนนั้น ๆ ดำรงอยู่ ยุทธศาสตร์ครัวเรือน ยังเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างกลุ่มทางสังคมกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ และยังแสดงให้เห็นถึงระดับความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมโดยรอบว่ามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มนั้น ๆ มากแค่ไหนอีกด้วย ยิ่งสภาพแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในพื้นที่มากแค่ไหน ยิ่งก่อให้เกิดการสร้างยุทธศาสตร์ครัวเรือนเพื่อสร้างกรอบควบคุมสภาพแวดล้อมนั้นมากขึ้น การศึกษาของ Anderson et al. (1994) ได้ศึกษาการเกิดขึ้นของยุทธศาสตร์ครัวเรือนที่เป็นผลมาจากอิทธิพลของสภาพแวดล้อมและทรัพยากรในพื้นที่ โดยได้ศึกษากลุ่มทางสังคมในประเทศสกอตแลนด์ และได้ข้อค้นพบว่า กลุ่มที่สามารถสร้างยุทธศาสตร์ครัวเรือนได้ มักจะเป็นกลุ่มที่มีความสามารถหรือศักยภาพในการควบคุมทรัพยากรในพื้นที่ได้ในระดับหนึ่ง หรือเป็นกลุ่มที่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในสภาพแวดล้อมโดยรอบในการสร้างรายได้หรือประกอบอาชีพได้ ในขณะที่กลุ่มที่ขาดความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือทรัพยากรและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ได้ มักจะไม่สามารถสร้างยุทธศาสตร์ครัวเรือนเพื่อควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ได้ หรืออีกข้อเสนอเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ครัวเรือนที่มีความสำคัญของ Vinay (1985, as cited in Wallace, 2002) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ยุทธศาสตร์ครัวเรือน มักจะเกิดขึ้นกับกลุ่มทางสังคมที่มีลักษณะเป็น “ชนชั้นกลาง” ที่มีรายได้ “ปานกลาง ค่อนข้างน้อย” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อเอาตัวรอด ด้วยการสร้างยุทธศาสตร์ครัวเรือนเพื่อควบคุมทรัพยากรในพื้นที่ จึงอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ จึงเป็นหนึ่งในตัวแปรสำคัญที่นำไปสู่การเกิดขึ้นของยุทธศาสตร์ครัวเรือน

ยุทธศาสตร์ครัวเรือน นอกจากจะเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นและสภาพแวดล้อมโดยรอบ ยุทธศาสตร์ครัวเรือนยังสามารถแสดงให้เห็นถึง

ความต้องการหรือความสำคัญของทรัพยากรในท้องถิ่น ว่ามีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตของผู้คนมากแค่ไหนอีกด้วย นั่นจึงเป็นเหตุผลที่การดำรงอยู่ของยุทธศาสตร์ครัวเรือนในแต่ละชุมชน พื้นที่ หรือประเทศ มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของภูมิประเทศ สภาพอากาศ สิ่งแวดล้อม หรือแม้แต่วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจ รวมถึงการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐเอง ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อลักษณะและรูปแบบของยุทธศาสตร์ครัวเรือนด้วยเช่นกัน การศึกษาของ Hossain (2005) ได้ชี้ให้เห็นภาพของการเกิดขึ้นของยุทธศาสตร์ครัวเรือนในประเทศบังกลาเทศ ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการพยายามดิ้นรนเอาชีวิตรอดของผู้คนที่มียาได้น้อย ความสามารถในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและสวัสดิการของรัฐต่ำ ขาดโอกาสทางสังคม และมีความเปราะบางทางเศรษฐกิจสูง ยุทธศาสตร์ครัวเรือนจะเกิดขึ้นและถูกใช้เป็นเครื่องมือของผู้คนเพื่อความอยู่รอดในสภาพแวดล้อมที่พวกเขาไม่สามารถเข้าถึงระบบเศรษฐกิจและสังคมที่มีอยู่ได้อย่างเพียงพอและทั่วถึง เช่นเดียวกับการศึกษาของ (Cveticanin & Lavrič, 2017) ที่ได้อธิบายถึงยุทธศาสตร์ครัวเรือนว่าเป็นเครื่องมือของกลุ่มคนที่ใช้สำหรับรับมือกับวิกฤติการณ์ทางสังคมหรือเศรษฐกิจ และโดยส่วนใหญ่แล้ว ยุทธศาสตร์ครัวเรือนเป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการวางแผนการดำเนินชีวิตที่ถูกกำหนดมาจากแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คนในพื้นที่ การศึกษายุทธศาสตร์ครัวเรือนจึงช่วยให้สามารถทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ โดยเฉพาะแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คน ความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่นกับสภาพแวดล้อม ระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น และการพึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่เพื่อการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน

กล่าวโดยสรุป ยุทธศาสตร์ครัวเรือน (Household strategy) หมายถึง ยุทธศาสตร์หรือแผนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากกลุ่มทางสังคมที่มีระเบียบ แบบแผน และมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในชุมชนหรือเครือข่ายชุมชนในท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ครัวเรือนเป็นแผนหรือกฎระเบียบของผู้คนในท้องถิ่น ที่ถูกกำหนดหรือร่างขึ้นโดยอ้างอิงมาจากแบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คนในพื้นที่ที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนกับผู้คน และระหว่างผู้คนกับสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ชุมชนมักถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดแบบแผนสำหรับชุมชนที่มีความจำเป็นหรือมีความต้องการในการใช้งานทรัพยากรธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอย่างสูง จึงต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อวางกรอบการใช้งานทรัพยากรเหล่านั้นให้อยู่ในความเหมาะสม ยุทธศาสตร์ครัวเรือนในอีกมิติหนึ่ง ยังเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคม เนื่องจากการเกิดขึ้นของยุทธศาสตร์ครัวเรือนในชุมชนท้องถิ่นแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของภาครัฐ ที่ไม่สามารถสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้คน

ได้อย่างครอบคลุม จนนำไปสู่การขาดโอกาสและความเปราะบางทางเศรษฐกิจและสังคม ต่อกลุ่มคนในสังคมบางกลุ่ม จนทำให้ต้องเกิดการกำหนดยุทธศาสตร์ครัวเรือน เพื่อใช้เป็นแบบแผนการใช้ชีวิตให้อยู่รอดในสังคมที่เปราะบาง

2.6 ความแตกต่างของ ยุทธศาสตร์ทั่วไป และ ยุทธศาสตร์ครัวเรือน

ยุทธศาสตร์ทั่วไป (General strategy) กับ ยุทธศาสตร์ครัวเรือน (Household strategy) มีความแตกต่าง โดยยุทธศาสตร์ทั่วไปเป็นยุทธศาสตร์ที่ทำหน้าที่เป็นเส้นทางที่นำไปสู่เป้าหมายที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเส้นทางที่กล่าวถึงนั้นคือการทำให้รูปแบบ วิธีการ และการดำเนินการนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ รักษากระบวนการให้คงดำเนินอยู่ภายในกรอบเป้าหมาย การที่ได้มาซึ่งเส้นทางมีปัจจัยประกอบสร้างร่วมกันหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลเชิงลึก แนวความคิด ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ ความเคยชิน หรือการรับรู้ เป็นต้น เพื่อให้มีความสัมพันธ์หรือความเป็นไปได้ในการบรรลุเป้าหมาย แต่หากยุทธศาสตร์ครัวเรือน (Household strategy) เป็นยุทธศาสตร์ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อความอยู่รอด หรือการรักษาสมดุลของกิจกรรม หรือการดำรงชีวิตให้เป็นปกติ โดยความปกติที่กล่าวถึงคือการที่ครัวเรือนไม่มีอุปสรรค ปัญหา หรือความช่วยเหลือจากการที่ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมหรือดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข ซึ่งกลุ่มเป้าหมายของยุทธศาสตร์ครัวเรือนคือครัวเรือนในสังคม ๆ หนึ่งในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีความคล้อยคลึงในด้านกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ แหล่งรายได้ หรืออาชีพ เป็นต้น

ดังนั้น จุดที่แสดงให้เห็นความแตกต่าง ได้แก่ ตัวแปรต้นของการเกิดยุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์ทั่วไป เป็นยุทธศาสตร์ที่มีเพื่อให้เกิดผลลัพธ์การพัฒนามาอย่างเป็นรูปธรรม มีรูปแบบของการดำเนินการในระยะยาวจนกว่าแนวคิดหรือนโยบายขององค์กรหรือสังคม จะมีการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ยุทธศาสตร์ครัวเรือนถูกสร้างขึ้นเพื่ออุดช่องว่างที่เป็นความเปราะบาง ป้องกันและลดผลกระทบที่ส่งผลการด้อยศักยภาพทางการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ถือเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งมีการตั้งรับเหตุที่มีการคาดการณ์ว่าจะส่งผลกระทบต่อครัวเรือนในการดำรงชีวิต

2.7 พื้นที่รับน้ำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่เกิดอุทกภัยเป็นประจำทุกปี (คลังข้อมูลน้ำแห่งชาติ, 2568) เมื่อเข้าสู่ฤดูน้ำหลากในเดือนพฤษภาคม น้ำจะไหลจากแม่น้ำปิง วัง ยม และน่าน เข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา และไหลลงสู่อ่าวไทย (กรมชลประทาน, 2560) ในขณะเดียวกันเมื่อสถานการณ์น้ำไม่

ปกติ คือ มีปริมาณน้ำฝนและปริมาณน้ำสะสมมากกว่าแม่น้ำจะไหว (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2568) จะทำให้มีน้ำส่วนเกินที่ไหลเข้าท่วมพื้นที่ราบลุ่ม 2 ผังแม่น้ำ ทำให้ครัวเรือนที่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าวได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม โดยเฉพาะครัวเรือนที่อาศัยอยู่บริเวณ 2 ผังแม่น้ำเจ้าพระยา (กรมชลประทาน, 2560)

สำหรับการแก้ไขปัญหาปริมาณน้ำส่วนเกินที่เกิดขึ้นในฤดูน้ำหลาก กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบหมายให้กรมชลประทานวางแผนและดำเนินการบรรเทาผลกระทบ ซึ่งกรมชลประทานได้ดำเนินการส่งน้ำส่วนเกินเข้าสู่พื้นที่ลุ่มต่ำที่กำหนด โดยพื้นที่ลุ่มต่ำที่กำหนด แต่เดิมเป็นพื้นที่ทางผ่านน้ำในฤดูน้ำหลากตามธรรมชาติ และปัจจุบันมีพื้นที่รับน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาทั้งหมด 13 ท่ง ได้แก่ (1) ท่งบางระกำ (2) ท่งเชียงราก (3) ท่งฝ่งซ้ายคลองชัยนาท - ป่าสัก (4) ท่งท่าขี้เหล็ก (5) ท่งบางกุ่ม (6) ท่งบางกุ่ม (7) ท่งป่าโมก (8) ท่งผักไห่ (9) ท่งบางบาล - บ้านแพน (10) ท่งเจ้าเจ็ด (11) ท่งโพธิ์พระยา (12) ท่งโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพระยาบรรลือ และ (13) โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษารังสิตใต้ (กรมชลประทาน, 2560)

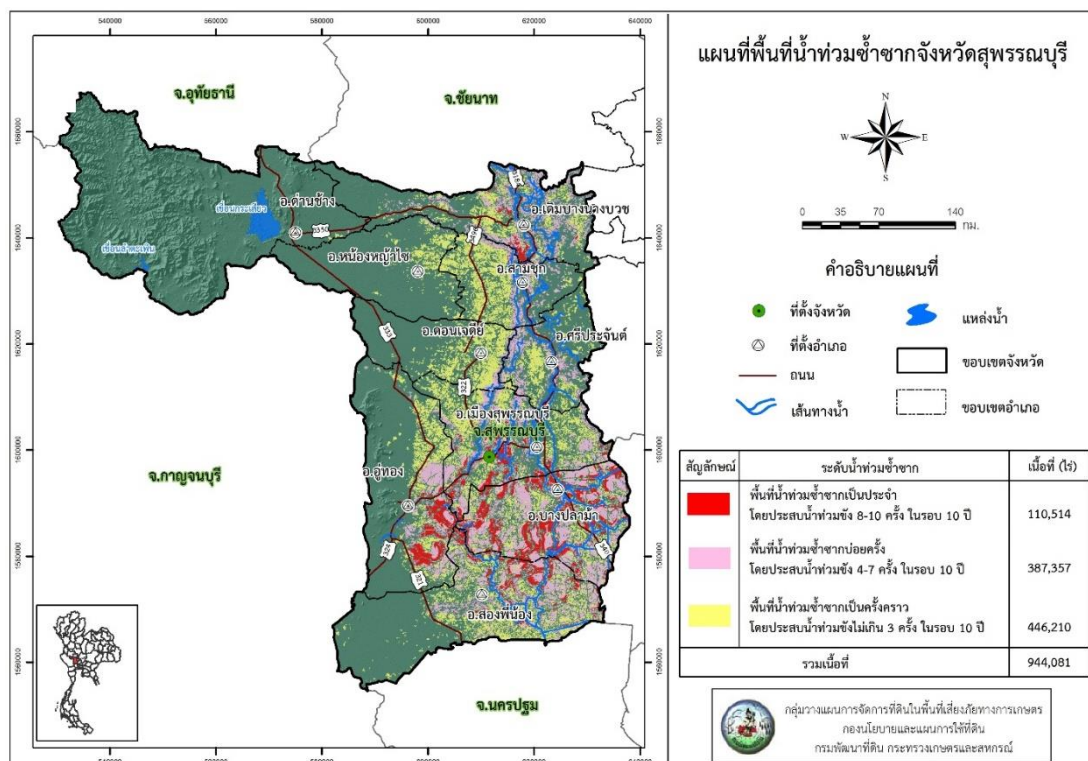
ทั้งนี้ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมมาเป็นเวลายาวนาน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) เนื่องด้วยมีลักษณะทางภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มตลอดแนวฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี โดยอยู่ในพื้นที่อำเภอบางปลาม้า อำเภอเดิมบางนางบวช อำเภอสมาชูก อำเภอดอนเจดีย์ อำเภอศรีประจันต์ อำเภอเมืองสุพรรณบุรี อำเภอสองพี่น้อง และอำเภอดู่ทอง จึงทำให้จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นหนึ่งในจังหวัดที่เป็นทุ่งรับน้ำ โดยอยู่ในขอบเขตของทุ่งรับน้ำ ได้แก่ (1) ทุ่งผักไห่ ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาผักไห่ โดยมีตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า อยู่ในขอบเขต สามารถรับน้ำได้ประมาณ 124,879 ไร่ (2) ทุ่งเจ้าเจ็ด อยู่ในการดูแลของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาเจ้าเจ็ด มีอาณาเขตครอบคลุมอำเภอสองพี่น้อง และอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี สามารถรับน้ำได้ประมาณ 350,000 ไร่ (3) ทุ่งโพธิ์พระยา อยู่ในการดูแลของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาโพธิ์พระยา มีขอบเขตอำเภอมืองสุพรรณบุรี 6 ตำบล อำเภอบางปลาม้า 8 ตำบล และอำเภอสองพี่น้อง 4 ตำบล สามารถรับน้ำได้ประมาณ 167,351 ไร่ โดยการเป็นพื้นที่รับน้ำนั้น การทำกิจกรรมทางการเกษตรจะมีการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรในช่วงเดือนพฤษภาคม และจะต้องเก็บเกี่ยวผลผลิตก่อน 15 กันยายน เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเป็นพื้นที่รับน้ำ (ประยูร ใจเย็น, 2560)

2.8 บริบทตำบลจรเข้มหาญ

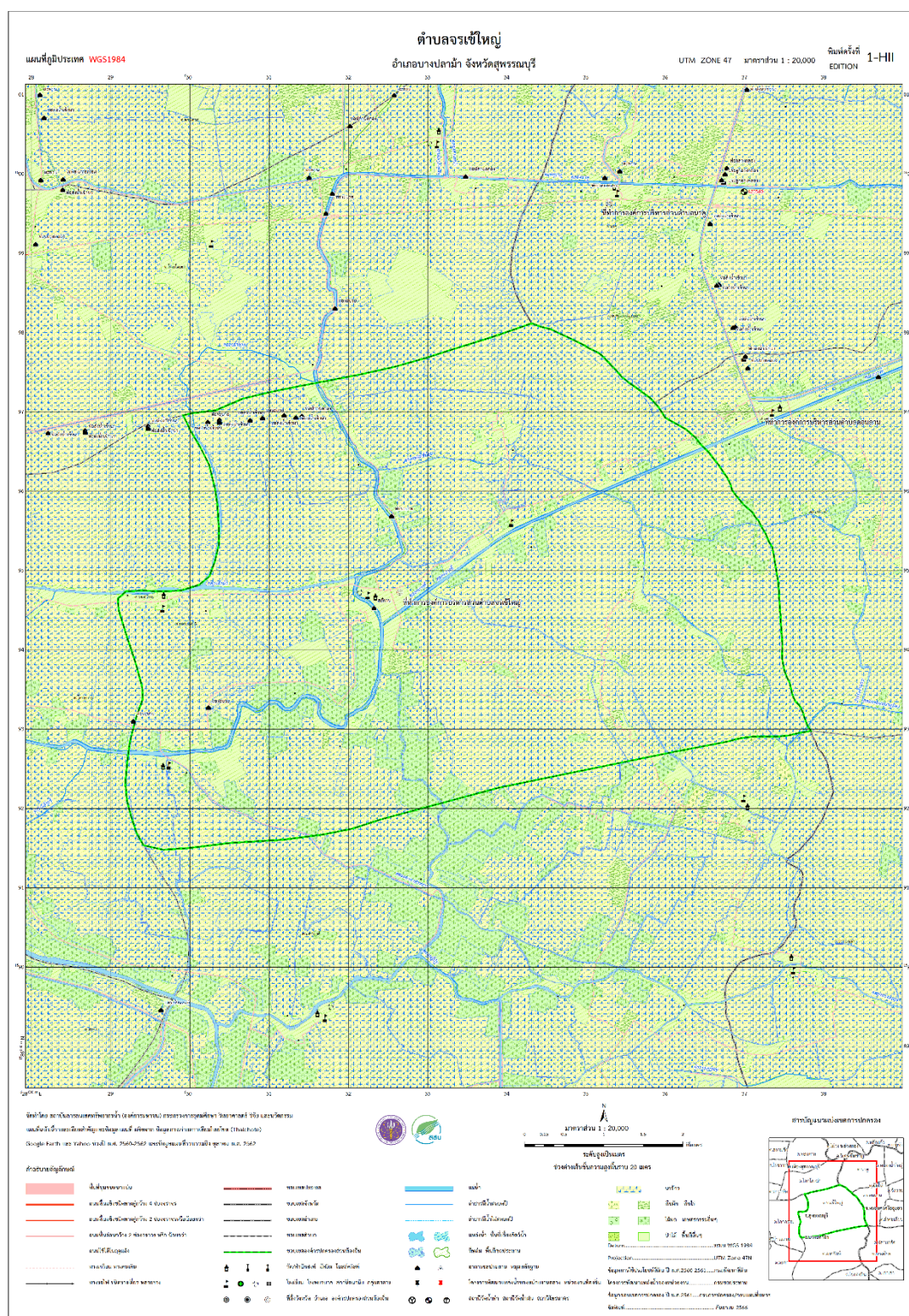
2.8.1 สภาพทั่วไป

ตำบลจรเข้มหาญที่เป็นหนึ่งในอำเภอบางปลาม้า เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก (แสดงให้เห็นในภาพประกอบ 4) เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม รวมไปถึงมีพื้นที่ที่ทิศตะวันออกติดกับแม่น้ำท่าจีน เมื่อถึงช่วงฤดูน้ำหลาก น้ำจะไหลเข้าท่วมพื้นที่อย่างรวดเร็ว คราวเรือนที่อาศัยในพื้นที่ตำบลจรเข้มหาญมาอย่างยาวนาน ทำให้มีการปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับพื้นที่ที่มีปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก และเกิดเป็นความเคยชินในด้านการดำรงชีวิตประจำวัน แต่ในขณะเดียวกันการปรับและเอาตัวรอดในช่วงที่ขาดรายได้เนื่องจากปัญหาน้ำท่วมในแต่ละปี นั้นไม่ได้ถูกรวมเป็นความเคยชินเสียทีเดียว เนื่องจากจะต้องมีการปรับเปลี่ยนแตกต่างกันไปในแต่ละปี ตามแต่เงื่อนไขในเรื่องของปริมาณน้ำ ระยะเวลาท่วม และความเหมาะสมของพื้นที่และทรัพยากรหลังน้ำท่วม ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การที่ครัวเรือนต้องปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับพื้นที่ในแต่ละปี

ตำบลจรเข้มหาญมีเนื้อที่ประมาณ 30.45 ตารางกิโลเมตร ปกครองและบริหารโดยองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มหาญ โดยแบ่งออกเป็น 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านดอนผักเสี้ยน หมู่ที่ 2 บ้านจรเข้มหาญ หมู่ที่ 3 บ้านลำบัว หมู่ที่ 4 บ้านทับน้ำ หมู่ที่ 5 บ้านจรเข้มหาญ หมู่ที่ 6 บ้านโพธิ์ศรี หมู่ที่ 7 บ้านดอนหนามแดง หมู่ที่ 8 บ้านศาลาท่าทราย และหมู่ที่ 9 บ้านกลาง จำนวนประชากร พ.ศ. 2566 มีทั้งหมด 4,511 คน โดยแบ่งเป็นประชากรเยาวชน 716 คน ประชากรอายุ 18 – 60 ปี 2,719 คน และประชากรผู้สูงอายุ (มากกว่า 60 ปี) 1,076 คน การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ ได้แก่ เกษตรกรรม (แสดงให้เห็นดังภาพประกอบ 5) โดยมีผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ ข้าว มันสำปะหลัง และอ้อย ประกอบกับทำปศุสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงเป็ด ไก่ โค เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มหาญ, 2566)

ภาพประกอบ 4 แผนที่พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากจังหวัดสุพรรณบุรี
ที่มา กรมพัฒนาที่ดิน (2563).

ภาพประกอบ 5 แผนที่การเกษตรตำบลจรเข้มะใหญ่
ที่มา สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) (2566)

2.8.2 สภาพปัญหาและความต้องการของครัวเรือน

ภัยพิบัติทางธรรมชาติที่กระทบต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือนในตำบลจรเข้มหาญเป็นปัญหาเกี่ยวกับน้ำ ได้แก่ น้ำท่วม และ น้ำแล้ง โดยมีสัดส่วนของน้ำท่วมมากกว่า เนื่องจากตำบลจรเข้มหาญเป็นตำบลแรกที่รับน้ำของอำเภอบางปลาม้า ในช่วงที่เกิดน้ำแล้งตำบลจรเข้มหาญจึงประสบไม่นานจนกระทบกับการดำรงชีวิต ช่วงเวลาโดยเฉลี่ยของการเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ตำบลจรเข้มหาญ คือ เดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคม รวมเป็นระยะเวลา 4 เดือน หรือหากสถานการณ์ไม่ปกติคือมีน้ำในปริมาณมากกว่าปกติจะท่วมยาวไปถึงเดือนมกราคม ผลกระทบหลักจากน้ำท่วมในทุก ๆ ปี ครัวเรือนจะปรับเปลี่ยนวิธีการหารายได้ จากเดิมที่ทำนาเป็นการประมงอย่างการจับปลาขายซึ่งเป็นผู้สูงอายุเสียส่วนใหญ่ เนื่องจากไม่สามารถทิ้งบ้านและทรัพย์สิน อีกทั้งข้อจำกัดของสมรรถนะร่างกายและสุขภาพ หรือย้ายถิ่นอาศัยชั่วคราวเพื่อรับจ้างทั่วไปของกลุ่มวัยรุ่นที่ร่างกายแข็งแรง ซึ่งรายได้ที่ได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตให้ผ่านพ้นในช่วงน้ำท่วมเท่านั้น แต่ไม่เพียงพอสำหรับการเก็บออมหรือการสะสมเพื่อทำกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ นอกเหนือจากการดำรงชีวิตประจำวัน

สำหรับความต้องการของครัวเรือนตำบลจรเข้มหาญ ได้มีการรวบรวมในยุทธศาสตร์ครัวเรือน พ.ศ. 2561 – 2564 อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ที่จัดทำขึ้นโดย คณะกรรมการบริหารอำเภอบางปลาม้า (2561) กล่าวถึงประเด็นปัญหาและความต้องการ 3 ประเด็น ได้แก่ (1) ประชากรอายุ 18 – 45 ปี ประกอบอาชีพนอกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานมากขึ้น โดยย้ายถิ่นฐานไปในเมืองหรือพื้นที่อุตสาหกรรม ส่งผลให้จำนวนของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดน้อยลง อัตราการเป็นเจ้าของที่ดินทำกินลดลง ไม่มีการพัฒนาอาชีพ รวมไปถึงการรับรู้ข่าวสารและการพัฒนาช้าลงด้วยข้อจำกัดของอายุของผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเยาวชนและผู้สูงอายุ (2) ไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตร ส่งผลให้เมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูแล้งไม่มีน้ำเพื่อทำการเกษตรที่เพียงพอต่อความต้องการ และเมื่อฤดูน้ำท่วมหรือฤดูฝนพื้นที่ไม่สามารถกักเก็บหรือรองรับน้ำเพื่อบรรเทาผลกระทบได้ และ (3) การคมนาคมที่ไม่สะดวก เนื่องจากถนนลาดยางและถนนคอนกรีตยังไม่ครอบคลุมทุกเส้น อีกทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เพื่อการเกษตร จึงส่งผลให้เมื่อถึงฤดูฝน ถนนมักเกิดหลุมบ่อ น้ำท่วมขัง ใช้เวลาในการเดินทางมากขึ้น

2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.9.1 ยุทธศาสตร์ครัวเรือนของเกษตรกรกับการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติในบ้านมะขามค่อม ตำบลยางซ่าย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

การศึกษาเรื่อง “ยุทธศาสตร์ครัวเรือนของเกษตรกรบ้านมะขามค่อม ตำบลยางซ่าย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย” ของ นภาพกรณ์ จันปัญญา and ภัทรพงษ์ เกริกสกุล (2562) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษายุทธศาสตร์ครัวเรือนของเกษตรกรบ้านมะขามค่อม ตำบลยางซ่าย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ในฐานะที่เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ประสบภัยพิบัติน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี โดยการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต รวมไปถึงการปรับตัวในการประกอบอาชีพเกษตรกรเพื่อให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมหลังเกิดภัยพิบัติ ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้มีขอบเขตพื้นที่ศึกษา คือ บ้านมะขามค่อม ตำบลยางซ่าย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

สำหรับเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ศึกษามีกระบวนการคัดเลือกจาก (1) เป็นพื้นที่ที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรไว้กับกรมส่งเสริมการเกษตรก่อนเกิดภัยพิบัติ (2) เป็นพื้นที่ประกาศเขตให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติด้านพืช (3) เป็นพื้นที่ทำการเพาะปลูกที่ได้รับ ความเสียหายมีพืชตายหรือเสียหายโดยสิ้นเชิง (4) เป็นพื้นที่ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติเป็นประจำในทุกปี ในจังหวัดสุโขทัย (5) เป็นพื้นที่ที่แจ้งความเสียหายที่เกิดจากภัยพิบัติกับสำนักงานเกษตรอำเภอในจังหวัดสุโขทัย และ (6) เป็นพื้นที่ที่สำนักงานเกษตรจังหวัดจ่ายค่าช่วยเหลือเยียวยาที่เกิดจากภัยพิบัติภายในจังหวัดสุโขทัยระหว่างปี พ.ศ. 2548 – 2561 อย่างต่อเนื่อง เป็นการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive sampling) ในส่วนของผู้ให้ข้อมูลได้ใช้ข้อมูลจากจำนวนผู้ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติในปี 2556 - 2560 ในหมู่บ้านมะขามค่อม ตำบลยางซ่าย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย จากการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลโดยการสุ่มลำดับชั้น (Stratified sampling) ทำให้ได้กลุ่มครัวเรือนเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 66 ครัวเรือน ประกอบกับมีเจ้าหน้าที่ภาครัฐจำนวน 10 คน และประชาชนชาวบ้านจำนวน /ผู้นำชุมชนผู้มีความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ 4 คน เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่างเพิ่มเติม วิธีการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ (1) ศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) จากการค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ เช่น เอกสารทางวิชาการ งานวิจัย หรือวิทยานิพนธ์ เป็นต้น ประกอบกับการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีนอกเหนือจากงานเอกสาร (2) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth interview) โดยมีแนวคำถามที่เกี่ยวข้องในประเด็นด้านกิจกรรมการดำรงชีวิตของครัวเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากปกติก่อนประสบภัยพิบัติน้ำท่วมในด้านต่าง ๆ เช่น กำลังผลิต รายได้ การประกอบอาชีพ เป็นต้น

ผลการศึกษาที่สำคัญ พบว่า หลังการเกิดภัยพิบัติน้ำท่วมส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรกร มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพ 3 ด้าน ได้แก่ (1) การใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยมีการปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกที่มีการปลูกพืชหลังนาที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่ไม่สามารถ ปลูกข้าวในช่วงระยะหนึ่ง ประกอบกับการปรับพื้นที่นาโดยการสร้างคันกันน้ำและประตูระบายน้ำ เพื่อควบคุมปริมาณน้ำ (2) ภัยพิบัติทางธรรมชาติ นอกจากภัยพิบัติน้ำท่วม ยังมีภัยแล้ง และพายุ จึงทำให้มีระบบการแจ้งเตือนเพื่อรับเงินชดเชยผลผลิตที่เสียหาย และ (3) ลักษณะ การดำเนินกิจกรรมการเกษตร ซึ่งในช่วงน้ำท่วม การหารายได้จึงเปลี่ยนจากการทำนา เป็นการทำประมง โดยการจับปลา และการปลูกพืชหลังนาในช่วงฤดูแล้ง โดยเป็นพืชที่ต้องการน้ำ น้อยซึ่งสอดคล้องพื้นที่ในช่วงขาดแคลนน้ำ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ถือเป็นการปรับเปลี่ยน ให้สอดคล้องกับขีดความสามารถของพื้นที่ของตน และทำให้เห็นช่องว่างซึ่งจะเป็นประโยชน์ ต่อการพัฒนาแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยมีประเด็น คือ การวางแผนการผลิตผลผลิตทางการเกษตร ที่เหมาะสมในแต่ละช่วงบ่งตามสภาพอากาศ ฤดูกาล และช่วงการเกิดภัยพิบัติ การเพิ่มมูลค่า ให้กับผลผลิตทางการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ และการพัฒนาแผนรับมือภัยพิบัติ เป็นต้น ประกอบกับการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุที่แต่เดิมมีเพียงการสนับสนุนงบประมาณให้กับครัวเรือน ที่ได้รับผลกระทบในพื้นที่การเกษตร ซึ่งงานศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำมาศึกษา ถึงขีดความสามารถ ความเสี่ยงภัย และความเปราะบางของครัวเรือนเกษตรกรผู้ได้รับผลกระทบ

2.9.2 ศักยภาพของพื้นที่สำหรับการปลูกข้าวและการปรับตัวของชาวนาจาก ปัญหาอุทกภัย ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การศึกษาชิ้นนี้ เป็นการศึกษาของ จันจิรา รัตนรัตน์ (2561) การที่ประเทศไทยเป็น ประเทศที่มีปริมาณของการทำเกษตรกรรมเป็นจำนวนมาก ประกอบกับการเกิดภัยพิบัติ ทางธรรมชาติอย่างอุทกภัยหรือการเกิดน้ำท่วมได้ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรมาอย่าง หลีกเลียงไม่ได้ จึงทำให้เกิดการศึกษาขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของพื้นที่ทำนา รวมไปถึงศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วม เพื่อให้ได้ชุดข้อมูล สำหรับการพัฒนาแผนการรับมือ แผนการจัดการพื้นที่อันเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรและหน่วยงาน ภาครัฐที่เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต

สำหรับพื้นที่การศึกษา คือ พื้นที่ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ (1) การศึกษาศักยภาพของพื้นที่สำหรับการปลูกข้าว มีวิธีการศึกษาโดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน พ.ศ. 2559 ข้อมูลเสี่ยง ภัยน้ำท่วม ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับดิน เช่น ลักษณะดิน การระบายน้ำของดิน ความลึก หรือธาตุ อาหารของดิน เป็นต้น ข้อมูลเส้นทาง ขอบเขตการปกครองระดับตำบล และข้อมูลน้ำท่วม

มีการใช้เครื่องมือ GPS และโปรแกรม ArcGIS 9.2 และ (2) การศึกษาการปรับตัวของชาวนาเครื่องมือ ทั้งนี้มีการใช้วิธีการการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) จากกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่มเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำนาจำนวน 118 ครัวเรือน กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 90 % ประกอบกับโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการแบบชั้นภูมิตามสัดส่วน (Proportional stratified random sampling) ทำให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยหมู่ 1 จำนวน 7 ราย หมู่ 3 จำนวน 27 ราย และหมู่ 4 จำนวน 20 ราย และสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร การสนทนากลุ่ม (Focus group) การทำแบบสอบถาม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากการจัดการประชุมที่มีกลุ่มผู้เข้าร่วมให้ข้อมูลเป็นเกษตรกร ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผลการศึกษาถูกแบ่งเป็น (1) พื้นที่ที่มีศักยภาพสำหรับการปลูกข้าว โดยพื้นที่ตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ที่มีศักยภาพในระดับปานกลางร้อยละ 4.77 (1,150.84 ไร่) และระดับสูง ศักยภาพสูงร้อยละ 3.27 (788.91 ไร่) และมีศักยภาพต่ำร้อยละ 2.87 (691.11 ไร่) ซึ่งพื้นที่ที่มีศักยภาพต่ำล้วนเป็นพื้นที่ที่เกิดน้ำท่วมมากกว่า 5 ครั้งในรอบ 10 ปี ประกอบกับในฤดูฝนน้ำไม่สามารถระบายออกได้เนื่องจากอยู่ห่างจากลำคลอง (2) การปรับตัวของชาวนา ยังไม่มีการปรับตัวจากการที่เกษตรกร ถึงร้อยละ 94.45 (51 ราย) ยังคงจะปลูกข้าวโดยการรอน้ำฝนเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป ด้วยข้อจำกัดทางร่างกาย อีกทั้งความช่วยเหลือเยียวยาจากทางภาครัฐยังมีมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อเกิดความเสียหายในพื้นที่การเกษตรจึงทำให้มองว่าการปรับตัวไม่ได้จำเป็น แต่ในส่วนที่เหลือของเกษตรกรยังมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่โดยการ (1) การปรับพื้นที่นาให้เอื้อต่อการป้องกันน้ำท่วมและการระบายน้ำออกจากพื้นที่ เพื่อให้พื้นที่พร้อมต่อการปลูกข้าว ประกอบกับเปลี่ยนพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับการเป็นพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วม โดยมีลักษณะที่ใช้ระยะเวลารอบเก็บเกี่ยวน้อยลง และทนต่อน้ำท่วม ซึ่งการศึกษครั้งนี้มีความสำคัญในการศึกษาเพื่อทราบถึงวิธีการศึกษาศักยภาพของพื้นที่ทำการเกษตรที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมสอดคล้องกับงานของนิสิต

2.9.3 การวิจัยและพัฒนาระบบการปลูกพืชอย่างยั่งยืนในพื้นที่เสี่ยงภัย

การวิจัยและพัฒนาระบบปลูกข้าวในพื้นที่เสี่ยงภัย ของสมชาย บุญปะดับ และคณะ (2558) เริ่มต้นจากการที่มีจำนวนของพื้นที่การเกษตรที่ได้รับความเสียหายจากน้ำท่วมจนเป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างและ

ภาคกลางตอนบน ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง จึงทำให้ประสิทธิภาพในการระบายน้ำในช่วงน้ำท่วมและฤดูฝนเป็นไปได้อย่างล่าช้า ด้วยบริบทของพื้นที่การเกิดภัยพิบัติถือเป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ การปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องต่อบริบทจึงเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ เพื่อให้พื้นที่การเกษตรสามารถผลิตผลผลิตได้ตามความต้องการของเกษตรกรและสามารถทำการเกษตรได้อย่างยั่งยืน

ภายในงานวิจัยนี้มีกิจกรรมวิจัยย่อย ซึ่งงานวิจัยที่สามารถเป็นกรอบในการออกแบบเครื่องมือสำหรับงานวิจัย อีกทั้งสามารถเป็นแนวทางในการออกแบบยุทธศาสตร์ครัวเรือนที่เหมาะสมกับพื้นที่ คือ วิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกพืชอย่างยั่งยืนในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากในประเทศไทย โดยมีกระบวนการ ได้แก่ (1) การสำรวจการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากจังหวัดเชียงใหม่ สุโขทัย ขอนแก่น อุบลราชธานี นครสวรรค์ จันทบุรี นครศรีธรรมราช และพัทลุง ได้แก่ สมบัติทางเคมีของดิน ได้แก่ ค่าความเป็นกรดเป็นด่าง ค่าอินทรีย์วัตถุ ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม ธาตุอาหารรองและอาหารเสริม ค่าความสามารถในการแลกเปลี่ยนประจุในดิน และการเปลี่ยนแปลงของจุลินทรีย์ในดิน รวมไปถึงการเก็บข้อมูลด้านชีวภาพ ตั้งแต่ชนิดพืชที่ปลูก พันธุ์ ช่วงเวลาปลูก การดูแลรักษา จนกระทั่งการเก็บเกี่ยวและวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว การจำหน่าย และระบบการปลูกพืชในพื้นที่ (2) การศึกษาระบบการปลูกพืชพื้นที่จังหวัดชัยนาท เพื่อให้ได้ข้อมูลในการพัฒนาแผนระบบการปลูกพืชอย่างยั่งยืนในช่วงหลังเกิดน้ำท่วม โดยมีรูปแบบ คือ การปลูกพืชล้มลุกสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในระยะสั้น และเลือกใช้พันธุ์ข้าวได้สามารถกำหนดอายุเก็บเกี่ยวได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปลูกและสามารถเก็บเกี่ยวได้รวดเร็วก่อนเข้าสู่ช่วงน้ำท่วม

2.9.4 การแบ่งประเภทกลยุทธ์การดำเนินการของครัวเรือนใน 4 ประเทศ ในยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ (Typology of household strategies of action in four countries of Southeastern Europe in a period of economic crisis)

บทความวิจัย เรื่อง “ประเภทของยุทธศาสตร์การดำเนินการของครัวเรือนในสี่ประเทศของยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ” ของ Cveticanin and Lavrić (2017) ในงานศึกษาชิ้นนี้มีขึ้นเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ยุทธศาสตร์ครัวเรือนซึ่งถือเป็นกลไกรูปแบบหนึ่งในการพัฒนาโครงสร้างทางสังคมจากจุดเริ่มต้นความสนใจศึกษาที่ว่าแนวคิดยุทธศาสตร์ครัวเรือนถูกนำไปใช้ในสังคมกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นล่างในประเทศโลกที่สาม หรือสังคมที่มีการพัฒนา ซึ่งงานชิ้นนี้เป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจทั้งความหมายของยุทธศาสตร์ครัวเรือน เนื่องด้วยประเด็นยุทธศาสตร์ครัวเรือนยังไม่เป็นที่แพร่หลายนักในการเป็นประเด็นวิจัยประกอบกับทำให้เข้าใจถึงกลไกการทำงานของยุทธศาสตร์ครัวเรือน

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ ได้มีการเก็บข้อมูลเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการได้มาของทรัพยากรของครัวเรือน เช่น ที่มาของรายได้ อาชีพ รายได้ทั้งหมดจากสมาชิกในครัวเรือน รายได้หลักและรองของครัวเรือน เป็นต้น รวมไปถึงการบริโภคและการลงทุน โดยผลลัพธ์ชี้ให้เห็นว่ายุทธศาสตร์ครัวเรือนมีกลไกที่เชื่อมกันระหว่างการผลิตและการบริโภค กล่าวคือ ยุทธศาสตร์ครัวเรือนเกิดขึ้นและถูกนำมาใช้ภายใต้เงื่อนไขของทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อให้ให้เกิดผลลัพธ์ที่ตอบสนองความต้องการของครัวเรือน นั่นคือการที่ครัวเรือนสามารถอยู่รอดในสังคมจากผลลัพธ์ของงาน เช่น ช่วงวิกฤตของประเทศโคโรนาเซียที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ต้องขายของมีค่าเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินเพื่อเยียวยาครอบครัว เป็นต้นซึ่งยุทธศาสตร์ครัวเรือนถูกนำมาใช้นอกเหนือจากด้านเศรษฐกิจ โดยมีด้านสังคม เช่น การดำรงชีพหรือสุขภาพ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป สามารถกล่าวได้ว่ายุทธศาสตร์ครัวเรือนว่าเป็นเครื่องมือของกลุ่มคนที่ใช้สำหรับรับมือกับวิกฤติการณ์ทางสังคมหรือเศรษฐกิจ และโดยส่วนใหญ่แล้ว ยุทธศาสตร์ครัวเรือนเป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการวางแผนการดำเนินชีวิตที่ถูกกำหนดมาจากแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คนในพื้นที่ การศึกษายุทธศาสตร์ครัวเรือนจึงช่วยให้สามารถทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ โดยเฉพาะแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คน ความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่นกับสภาพแวดล้อม ระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น และการพึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่เพื่อการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน

2.9.5 ความยากจนในเมืองและการปรับตัวของครัวเรือนในเมืองธากา ประเทศบังกลาเทศ (Urban poverty and household adaptations in Dhaka City, Bangladesh)

บทความวิจัย เรื่อง “ความยากจนในเมืองและการปรับตัวของครัวเรือนในเมืองธากา ประเทศบังกลาเทศ” ของ Hossain (2005) งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานศึกษาและรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ เมืองธากา ประเทศบังกลาเทศ จำนวน 500 คน เนื่องด้วยเป็นเมืองที่มีครัวเรือนฐานะยากจนเป็นจำนวนมากสอดคล้องกับการศึกษากลไกการเอาตัวรอดในการดำรงชีพภายใต้สภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่จำกัด ประกอบกับรายได้ โครงสร้างครัวเรือน และอัตราการถูกจ้างงาน ซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างที่ถูกรวบรวมขึ้นโดยมีส่วนประกอบ เช่น การใช้จ่ายในครัวเรือน กิจกรรมทางเศรษฐกิจ การได้รับบริการทางสังคม เป็นต้น และข้อมูลที่ได้เหล่านี้จะถูกอภิปรายผ่านการพรรณนา

จุดที่แสดงให้เห็นของงานชิ้นนี้คือการศึกษาศรีครัวเรือนยากจน ซึ่งความยากจนนั้นมีลักษณะที่เป็นข้อจำกัดที่สูง กล่าวคือ นอกเหนือจากการขาดทรัพยากรและมีความสามารถในการหาหรือสะสมทรัพยากร แต่ยังรวมถึงการขาดทางเลือกในกลยุทธ์เพื่อความอยู่รอดและขาด

หรือในงานวิจัยนี้เรียกว่าการขาดทุนทางสังคม จากการศึกษาพบว่าประชากรฐานะยากจนส่วนใหญ่ถูกจ้างงานในราคาที่ต่ำกว่าปกติ เนื่องด้วยข้อจำกัดทางร่างกาย และโอกาสในการจ้างงานต่ำ ส่งผลไปยังรูปแบบการใช้จ่ายที่ถูกใช้ไปกับปัจจัยพื้นฐานอย่างอาหารและที่อยู่อาศัย โดยคุณภาพและสุขอนามัยของสถานที่แลกเปลี่ยนก็มีราคาและคุณภาพที่ต่ำกว่ามาตรฐานเพื่อประคองชีวิต จากผลการศึกษาที่ยกตัวอย่างข้างต้น เป็นส่วนหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงและเป็นปัจจัยในการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่มทางสังคมในการเรียกร้องและเสนอความต้องการไปยังภาครัฐ ที่ประชากรเมืองธากายังไม่มี เพราะประชากรต่างคนต่างต้องมึกลยุทธ์ในการเอาตัวรอดในสังคมของครัวเรือนตนเอง จึงเป็นประเด็นที่แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพที่อยู่อาศัย เครือข่ายทางสังคม หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ล้วนมีความสำคัญต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ครัวเรือน

2.9.6 ประสิทธิภาพการปลูกข้าวในพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมในชาวตะวันออก ประเทศอินโดนีเซีย

(Efficiency of rice farming in flood-prone areas of East Java, Indonesia)

บทความวิจัย เรื่อง “ประสิทธิภาพการทำนาข้าวในพื้นที่น้ำท่วมขังชาวตะวันออก ประเทศอินโดนีเซีย” โดย Ramadani et al. (2024) มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และประเมินศักยภาพต่อการทำนาในพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วม รวมไปถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ ปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น แรงงาน การใช้ทรัพยากร การถือครองที่ดิน ขนาดที่ดิน หรือทุน เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของ Input และ Output สำหรับพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้มีพื้นที่ศึกษาคือละมุงัน ในชาวตะวันออก เนื่องด้วยเป็นพื้นที่ที่มีการผลิตข้าวเป็นจำนวนมากเปรียบเป็นศูนย์กลางการผลิตข้าวของประเทศ โดยทำการสุ่มตัวอย่างเพื่อทำการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามประกอบการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

ซึ่งผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพของการผลิตข้าวในเชิงบวก คือ ขนาดพื้นที่การเกษตร อายุของหัวหน้าครัวเรือน การถือครองที่ดิน ทำให้ประสิทธิภาพการทำนาในพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมของชาวตะวันออกมีผลเฉลี่ย 76.05 % โดยพื้นที่ละมุงันสามารถผลิตข้าวเฉลี่ย 2,409.036 กิโลกรัม/รอบ ในพื้นที่เฉลี่ย 4,367.891 ตารางกิโลเมตร อีกทั้งยังสามารถเพิ่มประสิทธิภาพของพื้นที่ปลูกโดยการเพิ่มขนาดที่ดิน

2.9.7 การประเมินกลยุทธ์การปรับตัวในระดับครัวเรือนต่ออุทกภัยในมาเลเซีย ฝั่งตะวันออก (Assessment of household - level adaptation strategy to flood in East Coast Malaysia)

บทความวิจัย เรื่อง การประเมินยุทธศาสตร์ระดับครัวเรือนในการปรับตัวต่อการรับมือน้ำท่วมในชายฝั่งตะวันออกของมาเลเซีย จาก Idris and Zulkepli (2022) มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ในการปรับตัวต่อภัยพิบัติน้ำท่วมของชุมชนบริเวณชายฝั่งตะวันออกของประเทศมาเลเซียต่อการปรับตัวเมื่อเกิดภัยพิบัติน้ำท่วม โดยมีเป้าหมายมุ่งเน้นไปที่การศึกษาแบบแผนการใช้ชีวิตที่มีการวางแผนรับมือการปรับตัวต่อภัยพิบัติน้ำท่วมอย่างยั่งยืนและการศึกษาความสามารถหรือประสิทธิภาพในการรับมือต่อภัยพิบัติน้ำท่วมของชุมชน การศึกษาวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณผ่านการใช้เครื่องมือของดัชนีวัดความเปราะบางด้านการดำรงชีวิต (Livelihood vulnerability index: LVI) โดยมีกลุ่มเป้าหมายและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญให้ข้อมูลผ่านการตอบแบบสอบถามเป็นเกษตรกรผู้ปลูกข้าว จำนวน 100 คน ที่อาศัยอยู่ในเมืองโกตาบารู รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกิดเหตุน้ำท่วมอย่างฉับพลันบ่อยครั้ง เช่น ใน พ.ศ. 2563 เกิดเหตุน้ำท่วม 3 ครั้ง และใน พ.ศ. 2564 เกิดเหตุน้ำท่วมฉับพลันมากถึง 15 ครั้ง

แบบสอบถามได้มีการนำหลักการของ LVI มาประยุกต์ใช้กับแบบสอบถามเพื่อสอบถามถึงความสามารถในการปรับตัวต่อน้ำท่วมของผู้ตอบแบบสอบถาม และศึกษาถึงตัวชี้วัดและปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจส่งผลต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตและการปรับตัวต่อน้ำท่วม เช่น ประวัติ ความสัมพันธ์ทางสังคม แบบแผนการดำรงชีวิต เครือข่ายทางสังคม และปัจจัยอื่น ๆ ทั้งหมดมีมิติสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และลักษณะของที่ดินและตัวบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์อีกด้วยโดยหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจะนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์เชิงสถิติ เพื่อประเมินความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงและความสามารถในการปรับตัวของเกษตรกรในพื้นที่

ผลการศึกษาพบว่า ค่าตัวชี้วัดความเปราะบางด้านการดำรงชีวิต ในด้านของความเสี่ยงต่อการปรับตัวของครัวเรือนมีค่าน้อยกว่า 0.368913 หมายความว่า เกษตรกรในพื้นที่ ถึงแม้ว่าจะประสบกับภัยพิบัติน้ำท่วมอย่างฉับพลันอยู่เสมอ แต่ก็มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้สูง อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าชุมชนจะมีความสามารถสูงในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากน้ำท่วมฉับพลันของเกษตรกรในพื้นที่ แต่ก็ไม่สามารถวัดได้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตโดยรวมในเชิงคุณภาพ ปัญหาด้านอุทกภัยไม่ควรโยนภาระความรับผิดชอบให้กับชุมชนในพื้นที่เพียงอย่างเดียว เพื่อให้ได้มาซึ่ง

คุณภาพชีวิตที่ดี ปัญหาน้ำท่วมจึงควรได้รับการตระหนักจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนและให้การช่วยเหลือ

2.9.8 กลยุทธ์การรับมือกับครัวเรือนในชุมชนที่เสี่ยงต่อภัยแล้งและน้ำท่วมในภาคเหนือของกานา (Households coping strategies in drought and flood - prone communities in Northern Ghana)

บทความวิจัย เรื่อง ยุทธศาสตร์การรับมือของครัวเรือนในชุมชนที่ประสบภัยแล้งและน้ำท่วม: กรณีศึกษาตอนเหนือของประเทศกานา ของ Lolig et al. (2014) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและสำรวจการรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เป้าหมายที่มีต่อสาเหตุและผลกระทบของเหตุการณ์ทางภูมิอากาศที่รุนแรงในพื้นที่เป้าหมาย โดยเฉพาะภัยแล้งและน้ำท่วมในพื้นที่ตอนเหนือของประเทศกานา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศอย่างฉับพลันอยู่บ่อยครั้ง ทำให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ อยู่บ่อยครั้ง ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อแบบแผนการใช้ชีวิตของผู้คน และส่งผลเสียต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่อย่างมาก การศึกษาในครั้งนี้ยังมุ่งศึกษายุทธศาสตร์และแนวทางการปรับตัวของผู้คนในพื้นที่เมื่อประสบกับภาวะภัยแล้งและน้ำท่วม โดยมีการวิเคราะห์ทั้งในมิติสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

การศึกษาในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสมผสาน มีพื้นที่การศึกษาอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบสูงสะวันนาในตอนเหนือของประเทศกานา มีกลุ่มเป้าหมายคือประชากรในชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่โดยรอบของพื้นที่เป้าหมาย โดยทำการสุ่มขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 184 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่แบบสอบถามเชิงปริมาณ และเครื่องมือการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น แบบสัมภาษณ์ การจัดกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus group) การจัดประชุมร่วมกับผู้นำชุมชนในละแวกพื้นที่เป้าหมาย และการสัมภาษณ์กับหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเช่น องค์การบริหารยพิบัติแห่งชาติ กระทรวงอาหารและการเกษตร และสำนักงานคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และกระทรวงหรือกรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรและประชากรในพื้นที่เกือบทั้งหมดมีความรับรู้และตระหนักรู้เป็นอย่างดีถึงผลของภัยแล้งและน้ำท่วมที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงภายในพื้นที่ และมีการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติโดยเฉพาะในมิติของเศรษฐกิจที่มีการเตรียมช่องทางอื่น ๆ ในการสร้างรายได้เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากการทำเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังค้นพบว่าในการปรับตัวให้เข้ากับภาวะภัยแล้งและน้ำท่วม เพศชายมักจะยึดมั่นในการดูแลพื้นที่เกษตรกรรมและสร้างรายได้จากพื้นที่เกษตรกรรมให้ได้มากที่สุดถึงแม้ว่าจะได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ (On - farm strategy) ในขณะที่เพศหญิง จะมุ่งเน้นการสร้างรายได้ผ่านการค้าขายผลผลิต แปรรูป หรือกิจกรรมใด ๆ ก็ตามที่สามารถสร้างรายได้ได้โดยไม่ต้องพึ่งที่ดิน

การเกษตร (Off - farm strategy) อย่างไรก็ตามกลยุทธ์ในการปรับตัวทั้งสองรูปแบบ ถึงแม้จะสามารถช่วยให้สามารถดำรงชีวิตได้ในช่วงภาวะภัยแล้งหรือน้ำท่วม แต่ก็ไม่สามารถนำพาพวกเขาออกจากวัฏจักรความยากจนไปได้ ดังนั้น การให้ความสำคัญเกี่ยวกับบริการด้านการศึกษา และสวัสดิการจึงเป็นสิ่งจำเป็น ที่ถึงแม้จะไม่เห็นผลในเร็ววัน แต่ในอนาคตจะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน

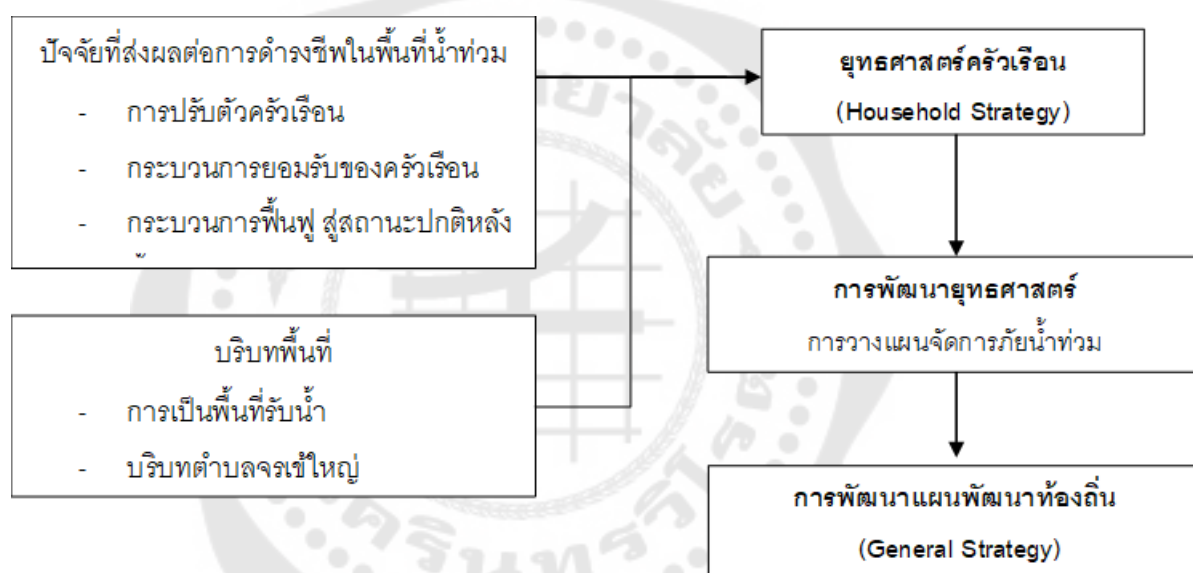
2.9.9 ปัจจัยกำหนดกลยุทธ์การรับมือความเสี่ยงจากน้ำท่วมของครัวเรือนในระบบที่มีความเสี่ยงสูงของกลุ่มน้ำมานาฟวาและลุ่มน้ำทะเลสาบคโยกา (Determinants of households' flood risk coping strategies in a high exposure system of the Manafwa catchment and Lake Kyoga Basin)

บทความวิจัย เรื่อง การศึกษาปัจจัยกำหนดกลยุทธ์การรับมือความเสี่ยงน้ำท่วมของครัวเรือนในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูงของพื้นที่รับน้ำมานาฟวา และลุ่มน้ำทะเลสาบคโยกา โดย Erima et al. (2023) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัจจัยในการกำหนดการตัดสินใจของครัวเรือนเกี่ยวกับการตัดสินใจและกลยุทธ์ในการรับมือกับปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ที่กักเก็บน้ำ

การศึกษาในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสมผสาน มีพื้นที่เป้าหมายคือชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณที่รับน้ำมานาฟวา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประสบกับภัยธรรมชาติมากมายโดยเฉพาะน้ำท่วม ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 502 ตารางกิโลเมตร ในตะวันออกของประเทศยูกันดา การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายจะใช้วิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 210 ครัวเรือน ใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่มุ่งเน้นไปที่การสังเกตและการสอบถามการรับรู้ของครัวเรือน การเก็บข้อมูลจะดำเนินการควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ด้วยการวิเคราะห์ทางภูมิศาสตร์และแผนที่ด้วยโปรแกรมต่าง ๆ เช่น Open data kit

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบ้านที่ตั้งอยู่บริเวณแหล่งน้ำเป็นส่วนใหญ่ ครัวเรือนส่วนใหญ่ที่มีการวางกลยุทธ์ในการรับมือระดับครัวเรือนมักปรากฏในครัวเรือนที่มีผู้ชายอยู่เยาะและอาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลานาน ครัวเรือนส่วนใหญ่มีมาตรการระยะยาวอย่างน้อยหนึ่งมาตรการในการรับมือและจัดการความเสี่ยงที่มาจากภัยน้ำท่วม เช่น การปลูกป่า การสร้างพื้นที่เกษตรกรรมไว้ในที่สูง การหลีกเลี่ยงสร้างที่อยู่อาศัยในบริเวณเสี่ยงภัย และการมีมาตรการหรือแผนอพยพเมื่อจำเป็นต้องย้ายถิ่นฐาน รวมถึงมาตรการระยะสั้น อาทิ การสร้างท่อระบายน้ำชั่วคราว และการใช้กระสอบทรายกั้นทางน้ำ อย่างไรก็ตามจากการสำรวจพบว่า แนวทางและกลยุทธ์ในการรับมือนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นไปในเชิงตั้งรับมากกว่า การพยายามลุกขึ้นมาสร้างแนวทางในการแก้ไขปัญหาเชิงรุก และมาตรการส่วนใหญ่เน้นไปที่กลยุทธ์การป้องกันเชิงโครงสร้างและการรับมือ แต่ยังขาดการวางกลยุทธ์ในการฟื้นฟูปัญหาและ

ผลกระทบหลังน้ำท่วมในระยะยาว อาทิ เชื้อโรคที่มากับน้ำ และความเสียหายของหน้าดิน นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าจะมีน้ำท่วมเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้งในพื้นที่ ประชาชนในพื้นที่โดยส่วนใหญ่กลับขาดความรู้ความเข้าใจ และไม่มีระบบการเตือนภัยล่วงหน้าใด ๆ ทั้งสิ้น การสร้างความตระหนักรู้ และความเข้าใจถึงความอันตรายของภัยธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและควรปลูกฝัง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน เพื่อให้การรับมือกับภัยธรรมชาติและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืน

ภาพประกอบ 6 แผนภาพสรุปแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งเน้นในการทำความเข้าใจถึงยุทธศาสตร์กลไกของการปรับตัวของชาวบ้านที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่เกิดภัยพิบัติซ้ำซาก กรณีน้ำท่วม รวมถึงทรัพยากรในพื้นที่ที่เอื้ออำนวยและขีดความสามารถรองรับ (Capacity) กับปรากฏการณ์ดังกล่าว รวมถึงนโยบายของท้องถิ่นที่สนับสนุน การศึกษาดำเนินงานเชิงประจักษ์ (Empirical) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mix method) เพื่อให้เข้าใจและสามารถนำข้อมูลมาพัฒนานโยบายเชิงสถาบัน (Intitutional policy) เพื่อให้สอดคล้องและพัฒนานโยบายท้องถิ่นในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนมีประสิทธิภาพเหมาะสมยิ่งขึ้น

3.1 การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา

การคัดเลือกพื้นที่แบ่งเป็น 2 ระดับคือ การคัดเลือกพื้นที่ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน

3.1.1 การคัดเลือกพื้นที่ระดับตำบล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การวิจัยโดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยได้มีหลักเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

1. เป็นพื้นที่ประสบและได้รับผลกระทบจากการเป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา (ระหว่างปี 2556 - 2566)
2. เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม รวมไปถึงมีการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตรมากกว่าร้อยละ 50
3. มีฐานข้อมูลสนับสนุนจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานเกษตรอำเภอบางปลาม้า รวมถึงสำนักงานสถิติจังหวัดสุพรรณบุรี
4. มีการคมนาคมสะดวก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 150 กิโลเมตร ซึ่งสะดวกต่อการเข้าศึกษาและเก็บข้อมูล

โดยเกณฑ์ดังกล่าวนี้จึงได้ทำการคัดเลือกพื้นที่ ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ในการเป็นตัวแทนการศึกษานี้

3.1.2 การคัดเลือกพื้นที่ระดับชุมชน

การศึกษานี้มุ่งเน้นไปที่การทำความเข้าใจถึงยุทธศาสตร์กลไกของการปรับตัวของชาวบ้านที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่เกิดภัยพิบัติ จึงต้องใช้เกณฑ์ศึกษาดังนี้คือ

1. เป็นพื้นที่ที่มีครัวเรือนที่ได้รับความเสียหายมากที่สุดในตำบลจรเข้มใหญ่ เนื่องจากตั้งอยู่ใกล้กับแม่น้ำท่าจีน ประกอบกับมีลำน้ำล้อมรอบพื้นที่

2. เป็นพื้นที่ที่มีผู้ได้รับผลกระทบมากกว่า 100 คน

จากเกณฑ์ดังกล่าวตัวแทนหมู่บ้านที่คัดเลือกคือ บ้านศาลาท่าทราย หมู่ 8 ตำบลจรเข้มใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีครัวเรือนทั้งหมด จำนวน 183 ครัวเรือน และครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ จำนวน 140 ครัวเรือน

3.2 การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจะถูกจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มหลักคือ (1) ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ (2) ผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน และ (3) เจ้าหน้าที่รัฐบาลท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการออกนโยบาย

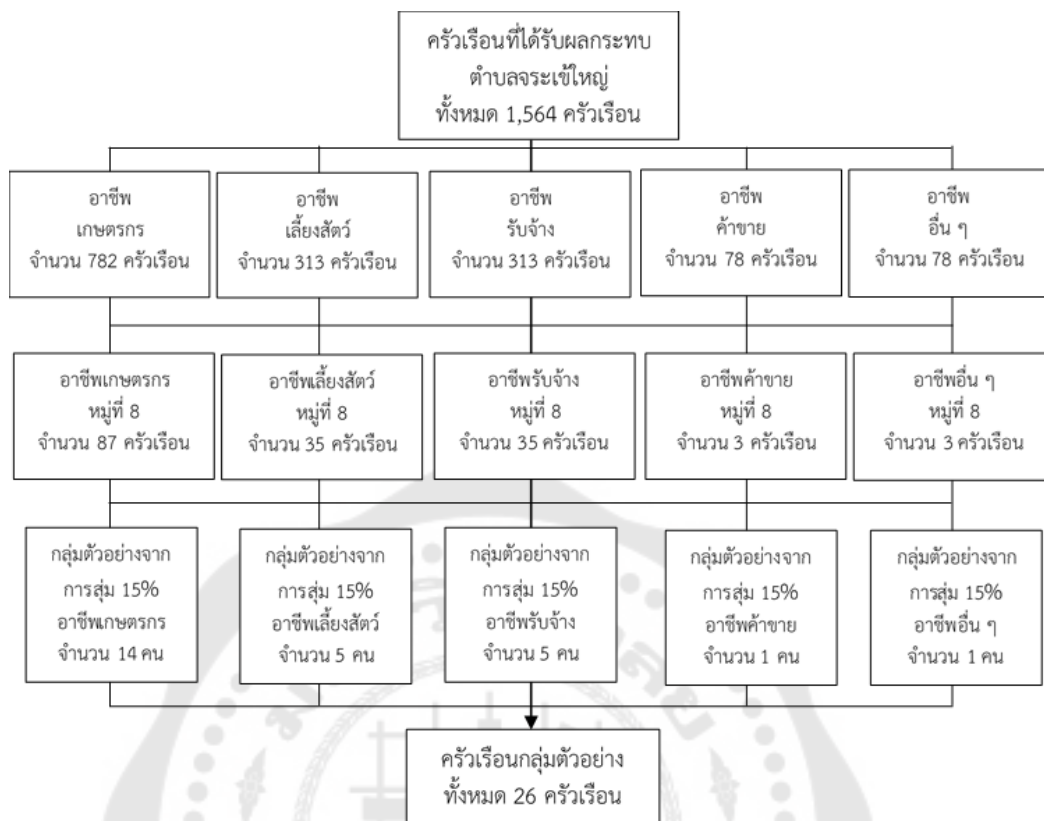
3.2.1. ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ หมู่ที่ 8 บ้านศาลาท่าทราย ตำบลจรเข้มใหญ่ จังหวัดสุพรรณบุรี

ประเด็นที่ศึกษาที่ 1

ยุทธศาสตร์ครัวเรือน

การคัดเลือก

พิจารณาจากการสุ่มลำดับชั้น (Stratified sampling) โดยใช้ฐานข้อมูลจากจำนวนครัวเรือนผู้ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม พ.ศ. 2565 ขององค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มใหญ่ โดยจำแนกประเภทอาชีพของครัวเรือน จากนั้นทำการสุ่มร้อยละ 15 ของจำนวนครัวเรือนแต่ละประเภทอาชีพที่ทำการคัดแยก แสดงดังภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 ลำดับขั้นตอนในการเลือกตัวอย่างศึกษา

ประเด็นที่ศึกษาที่ 2

ศักยภาพในการใช้ทรัพยากรและขีดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากร
การคัดเลือก

พิจารณาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยได้มีหลักเกณฑ์
การคัดเลือก คือ ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ อยู่ในฐานะข้อมูลแบบสำรวจข้อมูล
ความเสียหาย และการบรรเทาความเดือดร้อนจากภัยพิบัติ องค์การบริหารส่วนตำบลจระเข้มหาใหญ่
อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. 2565 จำนวน 140 ครัวเรือน

2. ผู้รู้ในท้องถิ่น

ประเด็นศึกษา

ทรัพยากรท้องถิ่น ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ชุมชน

การคัดเลือก

พิจารณาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยได้มีหลักเกณฑ์
การคัดเลือก คือ ผู้นำชุมชน ผู้รู้ในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน รวมถึงผู้สูงอายุภายในชุมชนที่อาศัย
ในพื้นที่ จำนวน 5 คน

3. เจ้าหน้าที่รัฐบาลท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการออกนโยบาย

ประเด็นศึกษา

กระบวนการออกแบบแผนพัฒนาระดับท้องถิ่น

การคัดเลือก

พิจารณาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยได้มีหลักเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนร่วมในการออกความเห็นในการออกแบบแผนพัฒนาระดับท้องถิ่น และปฏิบัติงานภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ณ ปัจจุบัน

3.3 เครื่องมือและวิธีการในการเก็บข้อมูล

3.3.1 เครื่องมือ

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth interview)

จากภัยพิบัติ

1.1) แบบสัมภาษณ์ยุทธศาสตร์ครัวเรือนพื้นที่ได้รับผลกระทบ

การพัฒนาเครื่องมือ

วิธีการใช้เครื่องมือ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ครัวเรือน 15% จำแนกจากอาชีพ ที่ผ่านการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 26 ครัวเรือน ข้อมูล ทั้งนี้ เครื่องมือแบบสอบถามผ่านการประเมิน การหาความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน และผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หมายเลขรับรองโครงการวิจัย SWUEC-672713

ผลการศึกษาที่ได้ ลักษณะของยุทธศาสตร์ครัวเรือนในการดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก

1.2) แบบสัมภาษณ์ภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ชุมชน

การพัฒนาเครื่องมือ

วิธีการใช้เครื่องมือ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชนหรือผู้รู้ในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ที่ผ่านการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

ผลการศึกษาที่ได้ ทรัพยากรท้องถิ่น ภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ชุมชน

1.3) แบบสัมภาษณ์กระบวนการออกแบบแผนพัฒนาระดับท้องถิ่น

การพัฒนาเครื่องมือ

วิธีการใช้เครื่องมือ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐบาลท้องถิ่น ที่ผ่านการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ข้อมูล ทั้งนี้ เครื่องมือแบบสอบถามผ่านการประเมิน การหาความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน และผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หมายเลขรับรองโครงการวิจัย SWUEC-672713

ผลการศึกษาที่ได้ กระบวนการคิดและกระบวนการออกแบบแผนพัฒนาระดับท้องถิ่น

2. แบบสอบถามสั้น (Short – questionnaire)

วิธีการใช้เครื่องมือ กลุ่มตัวอย่างกรออกแบบสอบถามที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างที่ผ่านการคัดเลือกจำนวน 140 ครั้วเรือน

ผลการศึกษาที่ได้ ข้อมูลบริบทของครั้วเรือนในมิติสังคม เศรษฐกิจ รายได้ การใช้ประโยชน์ที่ดิน การถือครองที่ดิน ปฏิทินเพาะปลูก ช่วงเวลาเกิดภัยพิบัติ

3. โปรแกรม QGIS

การพัฒนาเครื่องมือ

วิธีการใช้เครื่องมือ จัดทำข้อมูลในลักษณะของแผนที่น้ำท่วมซ้ำซาก แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาที่ได้ แผนที่น้ำท่วมซ้ำซากและแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน

3.3.2 วิธีการ

1. การศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) โดยการศึกษา ค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ เช่น เอกสารทางวิชาการ เอกสารราชการ งานวิจัย โครงการ หรือ วิทยานิพนธ์ เป็นต้น ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสอดคล้องกับงานวิจัย

2. วิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรม QGIS (Quantum GIS) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ภาพถ่ายสารสนเทศเชิงพื้นที่ และนำเสนอในลักษณะของแผนที่

3. การเก็บแบบสอบถามสั้น (Short – questionnaire) โดยมีการออกแบบแบบสอบถามจากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่สอดคล้อง รวมไปถึงจากการชี้แนะจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งแบบสอบถามจะนำไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษา คือ ตำบลจรเข้มใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติที่ผ่านกระบวนการคัดเลือกจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 140 ครั้วเรือน

4. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth interview) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ผ่านการคัดเลือกจากการสุ่มลำดับชั้น (Stratified sampling) ในพื้นที่บ้านศาลาท่าทราย หมู่ 8 ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี 26ครัวเรือน จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ในกลุ่มผู้รู้ในท้องถิ่น จำนวน 5 คน และเจ้าหน้าที่รัฐบาลท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการออกนโยบาย จำนวน 5 คนโดยข้อคำถามนั้นจะเป็นลักษณะกึ่งโครงสร้าง (Semi – structured interview) ซึ่งเป็นลักษณะของข้อคำถามปลายเปิดและมีความยืดหยุ่นเพื่อให้คำถามมีความสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้ขณะสัมภาษณ์ อีกทั้งยังได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้

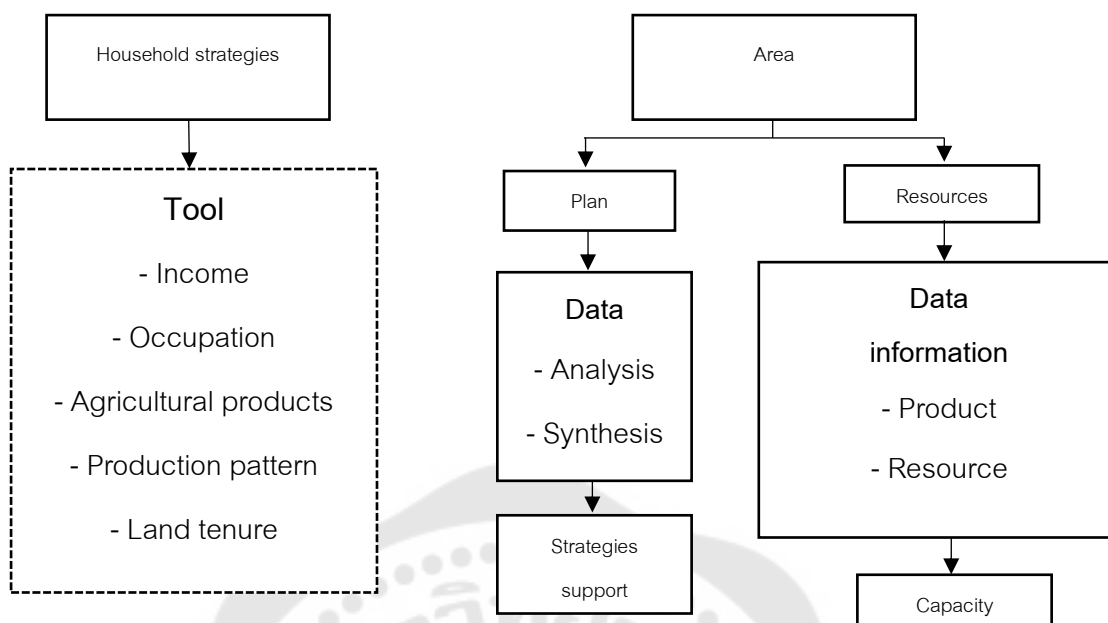
3.4 กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้มีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และแผนพัฒนาระดับท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี จากการสำรวจและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) การใช้โปรแกรม QGIS (Quantum GIS) โดยชุดข้อมูลที่ได้จากภูมิกำหนดในลักษณะของแผนที่ และสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics)

2. การวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยทำการรวบรวมข้อมูลจากการเก็บแบบสอบถาม ซึ่งข้อมูลจะเกี่ยวเนื่องไปยังประเด็นของปริมาณการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ เพื่อให้ทราบถึงขีดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

3. การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาลักษณะและ/หรือกระบวนการการใช้ทรัพยากรในพื้นที่จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลพื้นที่บ้านศาลาท่าทราย หมู่ 8 ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนำเสนอให้เห็นถึงยุทธศาสตร์และความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากร

ภาพประกอบ 8 แผนภาพการดำเนินการศึกษาวิจัย

3.5 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยใช้กระบวนการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและเหมาะสมกับการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งมีกระบวนการตรวจสอบ ดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) โดยมีการเก็บข้อมูลการวิจัยมากกว่าหนึ่งกลุ่ม ซึ่งมีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลาย ทั้งจากกลุ่มครัวเรือนที่แตกต่างจากการจำแนกอาชีพ กลุ่มหน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและเปรียบเทียบมุมมองที่มีความแตกต่างกัน

2. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บข้อมูล (Method triangulation) โดยมีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีที่แตกต่างกันในแต่ละวัตถุประสงค์เพื่อให้มีความเหมาะสมกับข้อมูลที่ต้องการ ซึ่งการศึกษานี้มีวิธีการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth interview) แบบสอบถามสั้น (Short – questionnaire) และโปรแกรม QGIS

3. การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้เก็บข้อมูล (Investigator triangulation) โดยมีการเก็บข้อมูลจากผู้เก็บข้อมูลหลายคน เพื่อให้ได้ประเด็นค้นพบที่หลากหลาย รวมไปถึงเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

บทที่ 4

ผลการศึกษา

สำหรับผลการศึกษายุทธศาสตร์ครัวเรือนการดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ตำบลจรเข้มใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลปฐมภูมิ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย และการทำแบบสอบถาม รวมไปถึงข้อมูลทุติยภูมิจากการศึกษาเอกสารที่สอดคล้องกับประเด็นศึกษา เพื่อให้สามารถสรุปยุทธศาสตร์ครัวเรือน ชี้วัดความสามารถครัวเรือน จนนำไปสู่แนวทางการพัฒนาแผนพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่ โดยจะแบ่งการนำเสนอผลออกเป็น 9 ประเด็น ดังนี้

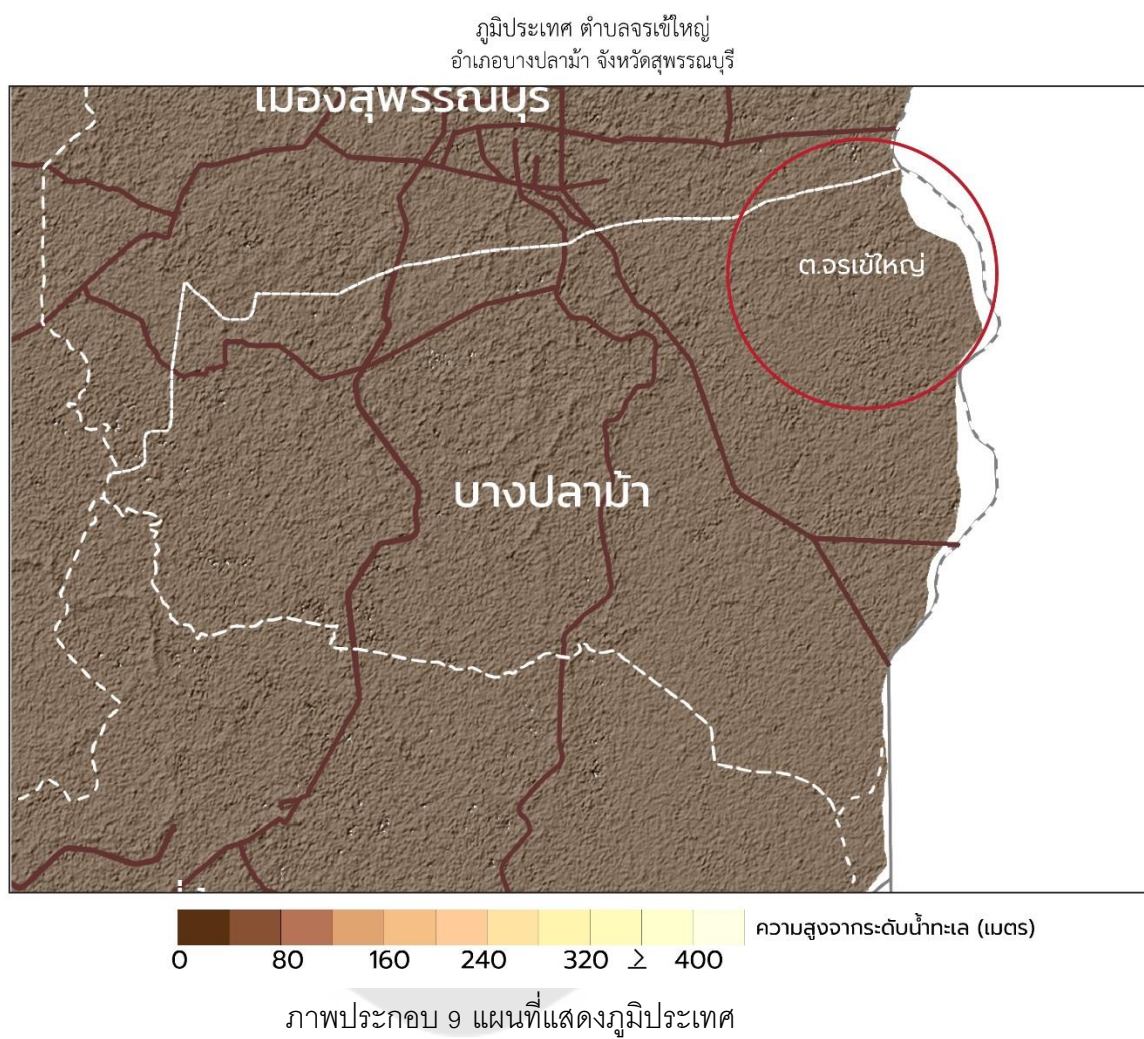
- 4.1 สภาพทั่วไป ตำบลจรเข้มใหญ่
- 4.2 บริบทบ้านศาลาท่าทราย
- 4.3 แผนพัฒนาท้องถิ่น
- 4.4 สถานการณ์น้ำท่วม
- 4.5 บริบทครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม
- 4.6 ชี้วัดความสามารถในการใช้ทรัพยากร
- 4.7 ชี้วัดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากร
- 4.8 ยุทธศาสตร์ครัวเรือน
- 4.9 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการจัดการน้ำท่วม

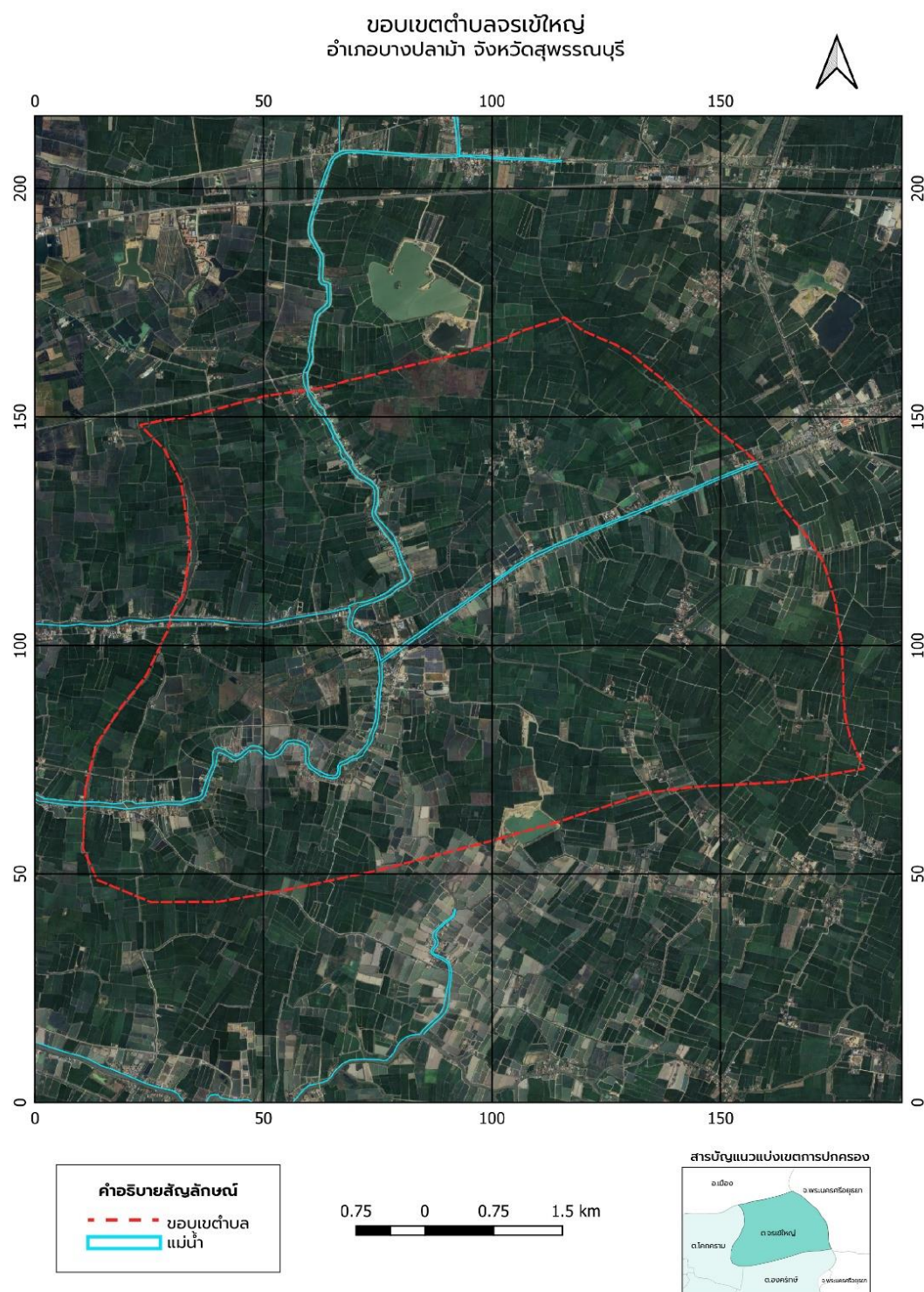
4.1 สภาพทั่วไป ตำบลจรเข้มใหญ่

4.1.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

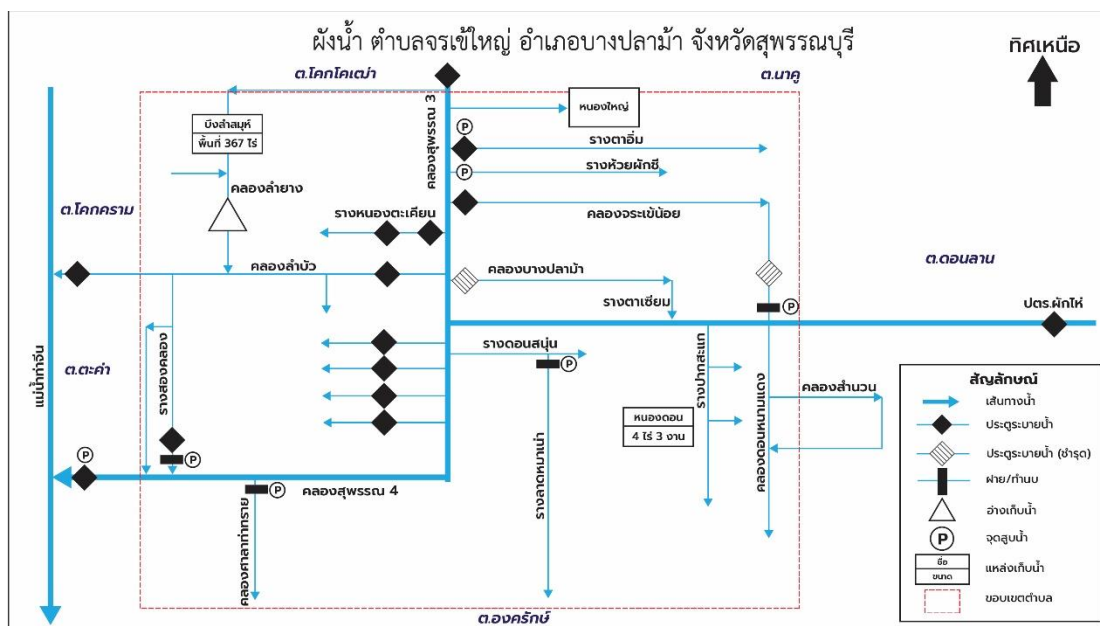
ตำบลจรเข้มใหญ่ มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ประมาณ 30.45 ตารางกิโลเมตร ตำแหน่งที่ตั้งของตำบลอยู่บริเวณทิศตะวันออกของแม่น้ำท่าจีน ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ย 10 เมตร (แสดงดังภาพประกอบ 9) ด้วยลักษณะและตำแหน่งที่ตั้งจึงทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ น้ำท่วมถึง และนำไปสู่การเป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก มีอาณาเขตติดต่อ ได้แก่ ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี และตำบลนาคู อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลองครักษ์ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลดอนลาน อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลโคกคราม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี (แสดงดังภาพประกอบ 10) การใช้ประโยชน์ที่ดินแบ่งออกเป็นพื้นที่อยู่อาศัยร้อยละ 40 พื้นที่การเกษตรร้อยละ 40 และพื้นที่อื่น ๆ ร้อยละ 20 ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วมปนทราย

แหล่งน้ำสำคัญ คือ แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำท่าจีนเกิดจากการไหลแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ตำบลมะขามเฒ่า อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท ก่อนจะไหลผ่านจังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม และจังหวัดสมุทรสาคร ก่อนไหลลงสู่อ่าวไทย มีแหล่งน้ำ และโครงสร้างทางชลศาสตร์ 49 แห่ง แบ่งเป็น ลำน้ำ/คลอง 18 แห่ง ได้แก่ (1) แม่น้ำท่าจีน (2) คลองลำบัว (3) คลองสุพรรณ 4 (4) คลองศาลาท่าทราย (5) คลองสุพรรณ 3 (6) คลองจรเข้น้อย (7) คลองบางปลาหมอ (8) คลองดอนหนามแดง (9) คลองสำนวน (10) คลองลำยาง (11) ร้างตาอิม (12) ร้างห้วยผักชี (13) ร้างตาเซียม (14) ร้างดอนสนุ่น (15) ร้างลาดหมาเฒ่า (16) ร้างปากสะแก (17) ร้างสองคลอง (18) ร้างหนองตะเคียน ประตุน้ำ 13 แห่ง ได้แก่ (1) ประตุน้ำบางปลาหมอ (2) ประตุน้ำคลองวัดน้อย (3) ประตุน้ำรางอิม (ไม่สามารถใช้งานได้) (4) ประตูกันข้างศาลา SML (ไม่สามารถใช้งานได้) (5) ประตุน้ำปากรางหนองตะเคียน (6) ประตุน้ำลำรางหนองตะเคียน (7) ประตุน้ำลำรางตาอิม (8) ประตุน้ำลำรางคลองบางปลาหมอ (ไม่สามารถใช้งานได้) (9) ประตุน้ำโครงสร้างคอนกรีต (ไม่สามารถใช้งานได้) (10) ประตุน้ำรางสองคลอง (11) รางระบายน้ำข้างบ้านครูประการ (12) ประตูกันน้ำลำรางทางหลวง คลองสุพรรณบุรี 3 หน้าบ้านนายใหญ่ (ไม่สามารถใช้งานได้) และ (13) ประตูกันน้ำคลองลำบัว ประปาบาดาล 11 แห่ง ได้แก่ (1) ประปาหมู่ 1 (2) ประปาหมู่ 2 (3) ประปาหมู่ 3 (4) ประปาหมู่ 4 (5) ประปาหมู่ 5 (6) ประปาหมู่ 6 (7) ประปาหมู่ 7 (8) ประปาหมู่ 7 (9) ประปาหมู่ 8 (10) ประปาหมู่ 9 (11) ฝ่าย 3 แห่ง ได้แก่ (1) ฝ่ายส่งน้ำลำรางบ้านพรหมแดน (2) ทำนบกั้นน้ำคลองศาลาท่าทราย และ (3) ทำนบกั้นน้ำเข้าคลองท่าทรายที่ตั้งมอเตอร์ สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า 2 แห่ง ได้แก่ (1) สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าลำรางบ้านตาอิม และ (2) อ่างสูบน้ำลำรางห้วยผักชี และแหล่งเก็บน้ำ 2 แห่ง ได้แก่ (1) ลำรางหนองใหญ่ และ (2) แหล่งเก็บน้ำหนองดอน แสดงให้เห็นดังภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 10 แผนที่ขอบเขตตำบลจระเข้ใหญ่

ภาพประกอบ 11 แผนที่ทางเดินน้ำตำบลจรเข้มาก

4.1.2 ลักษณะทางภูมิอากาศ

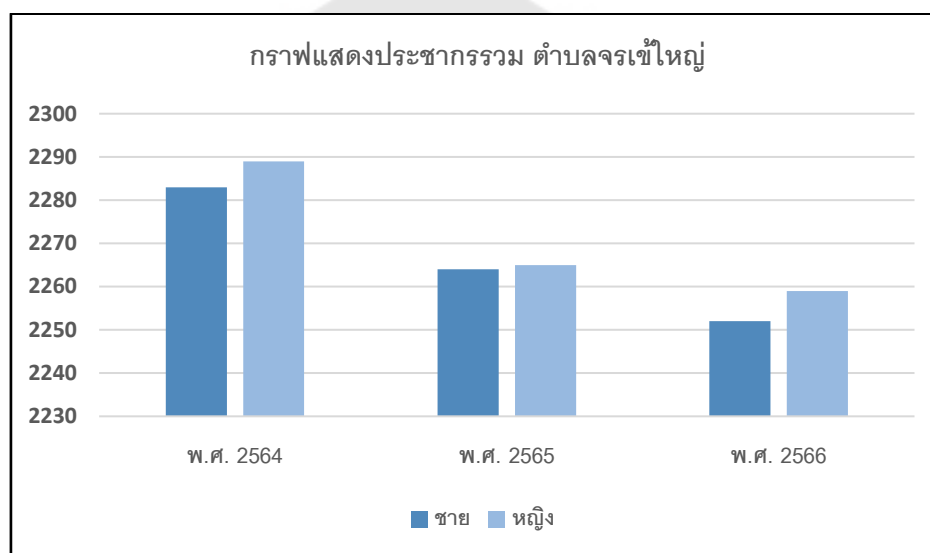
1. ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์จนถึงกลางเดือนพฤษภาคม ในช่วงนี้สภาพอากาศจะร้อนและแห้งแล้งเป็นส่วนใหญ่ แต่อาจเกิดพายุฝนฟ้าคะนองและลมกระโชกแรงในบางครั้ง ซึ่งมักก่อให้เกิดความเสียหายต่อประชาชน อุณหภูมิโดยทั่วไปอยู่ในช่วง 35 – 39.9 องศาเซลเซียส และในบางพื้นที่อาจมีอุณหภูมิสูงถึง 40 องศาเซลเซียสหรือมากกว่า

2. ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม โดยมีปริมาณฝนตกมากในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม อย่างไรก็ตาม อาจเกิด “ฝนทิ้งช่วง” ซึ่งเป็นช่วงที่ฝนหยุดตกต่อเนื่องเป็นเวลา 1 – 2 เดือน ในบางพื้นที่เคยประสบอุทกภัยรุนแรงจากฝนตกหนัก ส่งผลให้เกิดน้ำท่วม รวมถึงวาทภัยในบางตำบล ซึ่งสร้างความเสียหายและส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

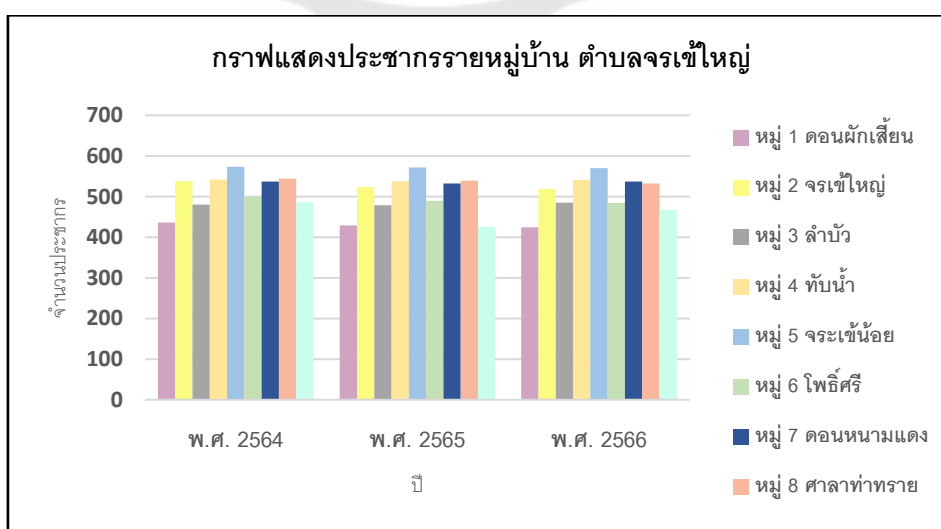
3. ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากฤดูฝนเป็นฤดูหนาวราวกลางเดือนพฤศจิกายน อากาศจะมีความแปรปรวนและไม่แน่นอน อาจมีอากาศเย็นในบางวัน แต่ในบางครั้งยังคงเกิดฝนฟ้าคะนองได้ อุณหภูมิในฤดูหนาว หากหนาวจัด จะลดลงถึง 10 – 15 องศาเซลเซียส

4.1.3 ประชากร

ประชากรตำบลจรเข้มหาญ ข้อมูลจากแผนพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบล ปี 2566 แสดงให้เห็นถึงประชากรที่มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยเห็นได้ชัดในระหว่าง พ.ศ. 2564 – 2565 ที่มีความต่างของจำนวนที่ 43 คน ทั้งนี้จำนวนประชากรชายและหญิงมีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน สำหรับจำนวนประชากรรวมหมู่บ้านใน พ.ศ. 2566 หมู่ที่ 5 จระเข้มหาญ มีจำนวนประชากรสูงสุด 570 คน รองลงมาคือหมู่ที่ 4 ทับน้ำ จำนวน 541 คน และ หมู่ที่ 7 ดอนหนามแดง จำนวน 537 คน ดังภาพประกอบ 12 และ 13 และสำหรับการกระจายตัวของครัวเรือน มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณริม 2 ฝั่งคลองสุพรรณ 4 หรือคลองบางคี่ ดังภาพประกอบ 14

ภาพประกอบ 12 กราฟแสดงประชากรรวม ตำบลจรเข้มหาญ

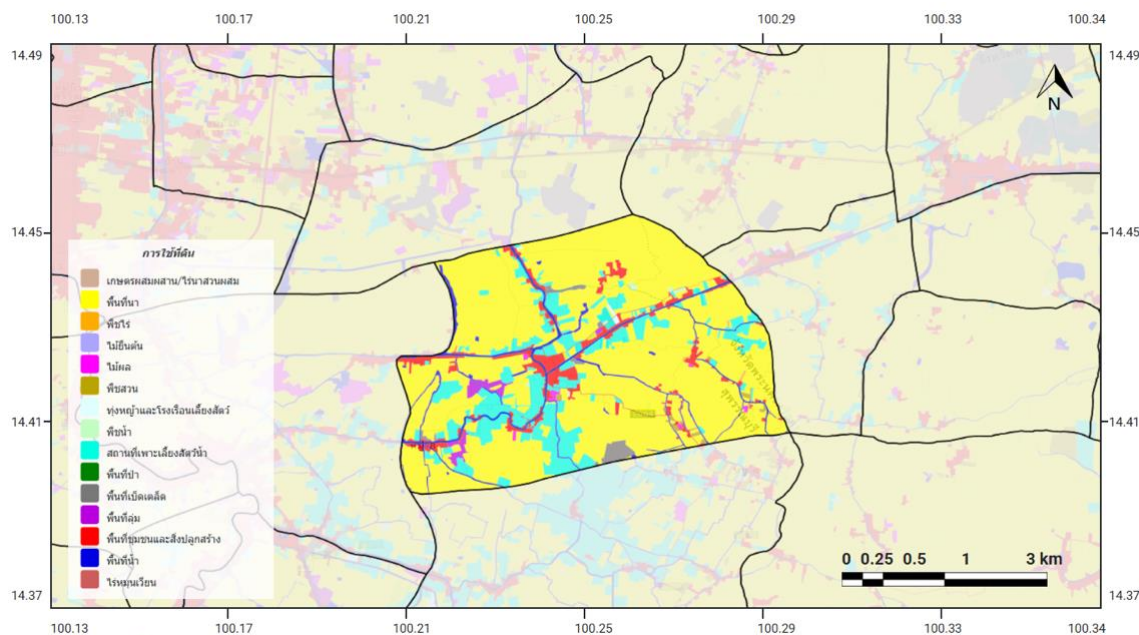
ภาพประกอบ 13 กราฟแสดงประชากรรวมรายหมู่บ้าน ตำบลจรเข้มหาญ

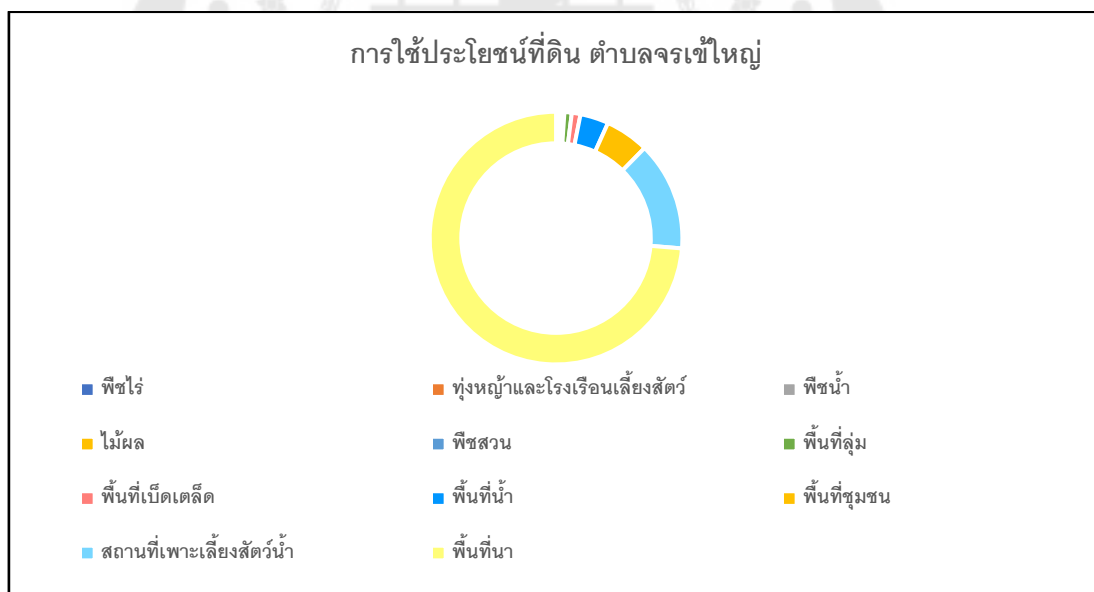
ภาพประกอบ 14 การกระจายตัวของครัวเรือน

4.1.4 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

ข้อมูลจากกรมพัฒนาที่ดิน (2565) ตำบลจรเข้ม่าใหญ่มีการใช้ที่ดินรวม 24,995.65 ไร่ แบ่งออกเป็น 11 ประเภท (แสดงดังภาพประกอบ 15) โดยมีการทำนามากที่สุดถึง 18,420.10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.69 รองลงมาเป็นสถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ 3,484.56 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 13.94 และเป็นพื้นที่ชุมชน 1,403.38 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 5.61 ตามลำดับ (แสดงดังภาพประกอบ 16)

ภาพประกอบ 15 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน ตำบลจระเข้มใหญ่
ที่มา กรมพัฒนาที่ดิน (2565)

ภาพประกอบ 16 แผนภาพแสดงสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตำบลจระเข้มใหญ่

4.2 บริบทบ้านศาลาทำทราย

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้รู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเอกสารบันทึกของชุมชน หมู่ที่ 8 บ้านศาลาทำทราย เป็นหนึ่งใน 9 หมู่บ้านของตำบลจระเข้มใหญ่ มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันตกของตำบล ติดกับแม่น้ำท่าจีน อดีต บ้านเรือนทั้งหมดนิยมสร้างเป็นบ้าน

ยกสูง เรียงตัวอยู่ตามแนวคันคลอง ครวเรือนใช้เรือเป็นพาหนะหลักในการเดินทาง ถนนในพื้นที่ยังเป็นลูกรังและยังไม่กระจายครอบคลุมทั่วพื้นที่ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี ตั้งแต่เดือนกันยายน - ธันวาคม หรืออาจยาวไปถึงเดือนมกราคม ระดับน้ำท่วมเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 2 เมตร โดยช่วงเวลาและระยะเวลาของน้ำท่วมมีความคงที่ ไม่แปรปรวนมากนัก ทำให้ครวเรือนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับน้ำได้โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญ อาชีพหลักของครวเรือนในพื้นที่คือการทำนา โดยที่ดินสำหรับการเพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นที่เช่าจากเจ้าของที่ดินชาวจีน ซึ่งชาวบ้านมักเรียกกันว่า “เจ๊ก” บทบาทของชาวจีนในตำบลมีความสำคัญอย่างมาก นอกจากจะเปิดให้เช่าที่นาแล้ว บางครวเรือนยังต้องเช่าที่อยู่อาศัย รวมถึงกู้ยืมเงินจากเจ้าของที่ดินเพื่อนำมาลงทุนในการเพาะปลูก เกษตรกรรมในอดีตมุ่งเน้นการทำนาปี ซึ่งสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เพียงปีละครั้ง หากเก็บเกี่ยวไม่ทันก่อนที่น้ำท่วมจะมาถึง ข้าวที่ปลูกไว้จะได้รับความเสียหาย รายได้จากการขายข้าวถูกนำมาใช้เป็นทุนในการเพาะปลูกรอบถัดไป รวมถึงค่าใช้จ่ายในครวเรือน ราคาข้าวในช่วงเวลานั้นอยู่ที่ 6,000 – 7,000 บาทต่อตัน การเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวต้องอาศัยแรงงานคนเป็นหลัก

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2568) รูปแบบของบ้านเรือนในบ้านศาลาท่าทรายมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยมีการปลูกสร้างบ้านชั้นเดียวเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ก่อนการปลูกสร้าง มักมีการถมดินให้สูงกว่าระดับถนนเพื่อป้องกันน้ำท่วม นอกจากนี้ยังพบว่าการสร้างบ้านสองชั้นบริเวณติดถนนมากขึ้น สำหรับโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่ได้รับการพัฒนาจากอดีต โดยถนนภายในตำบลถูกปรับปรุงเป็นถนนคอนกรีต ทำให้การเข้าถึงพื้นที่ต่าง ๆ ได้สะดวกมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเพิ่มขึ้นในช่วง 2 – 5 ปีที่ผ่านมา

ถึงแม้ว่าช่วงเวลาของน้ำท่วมจะยังคงเหมือนกับในอดีต แต่ปริมาณน้ำท่วมไม่มีความแน่นอน โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2554 และ พ.ศ. 2564 ซึ่งตำบลจระเข้ใหญ่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยครั้งใหญ่ ระดับน้ำเพิ่มสูงขึ้นถึง 2.5 – 3 เมตร ซึ่งสูงเกือบถึงชั้นสองของบ้าน ส่งผลให้โครงสร้างบ้านของครวเรือนเสียหายเป็นจำนวนมาก เหตุการณ์นี้สร้างความสูญเสียอย่างหนักให้กับครวเรือนในพื้นที่

ด้านการประกอบอาชีพ พบว่าการทำนาปรังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น จนปัจจุบันกลายเป็นรูปแบบการทำนาหลักของชาวบ้านศาลาท่าทราย เนื่องจากสามารถควบคุมรอบการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวได้หลายรอบต่อปี ทำให้มีรายได้เข้ามาอย่างต่อเนื่อง และสามารถวางแผนการเงินได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ ครวเรือนในปัจจุบันมีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดินของตนเองมากขึ้นจากการซื้อที่นาต่อจากคนจีน รวมไปถึงการปล่อยขายเพิ่มมากขึ้นจากเจ้าของนาอายุน้อย ที่ได้พื้นที่นาเป็นมรดก

จากครอบครัวและต้องการขายนาเพื่อไปอาศัยและทำงานนอกพื้นที่ ราคาข้าวปรับตัวสูงขึ้นมาอยู่ที่ประมาณ 10,000 บาทต่อตัน ด้านเทคโนโลยีการเกษตรก็มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการนำโดรนการเกษตรมาใช้ในการหว่านเมล็ดข้าว ฉีดยาปราบศัตรูพืช และเก็บเกี่ยวมากขึ้น เนื่องจากจำนวนแรงงานในภาคเกษตรลดลงเมื่อเทียบกับอดีต ข้อดีของการใช้โดรนคือสามารถประหยัดเวลาได้มาก แม้ว่าต้นทุนระหว่างการใช้โดรนกับการจ้างแรงงานคนจะไม่แตกต่างกันมากนัก

สำหรับอุตสาหกรรมการเลี้ยงสัตว์ ในช่วง พ.ศ. 2540 มีครัวเรือนหลายรายเริ่มหันมาประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้ง อย่างไรก็ตาม ธุรกิจดังกล่าวไม่ได้เติบโตอย่างยั่งยืน เนื่องจากปัญหาการระบาดของโรคในกุ้ง ต้นทุนการลงทุนที่สูง และตลาดการส่งออกที่มีขนาดเล็กกว่าตลาดข้าว ส่งผลให้ในช่วง พ.ศ. 2560 เกษตรกรส่วนใหญ่เลิกเลี้ยงกุ้ง เนื่องจากไม่สามารถรับมือกับความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเกิดน้ำท่วม ซึ่งส่งผลกระทบต่อพื้นที่เพาะเลี้ยงมากกว่าพื้นที่ทำนา

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบ้านศาลาทำทรายสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของประชาชนในการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในด้านที่อยู่อาศัย โครงสร้างพื้นฐาน และแนวทางการประกอบอาชีพ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในอนาคต โดยเส้นเวลา (Timeline) แสดงดังตาราง 1

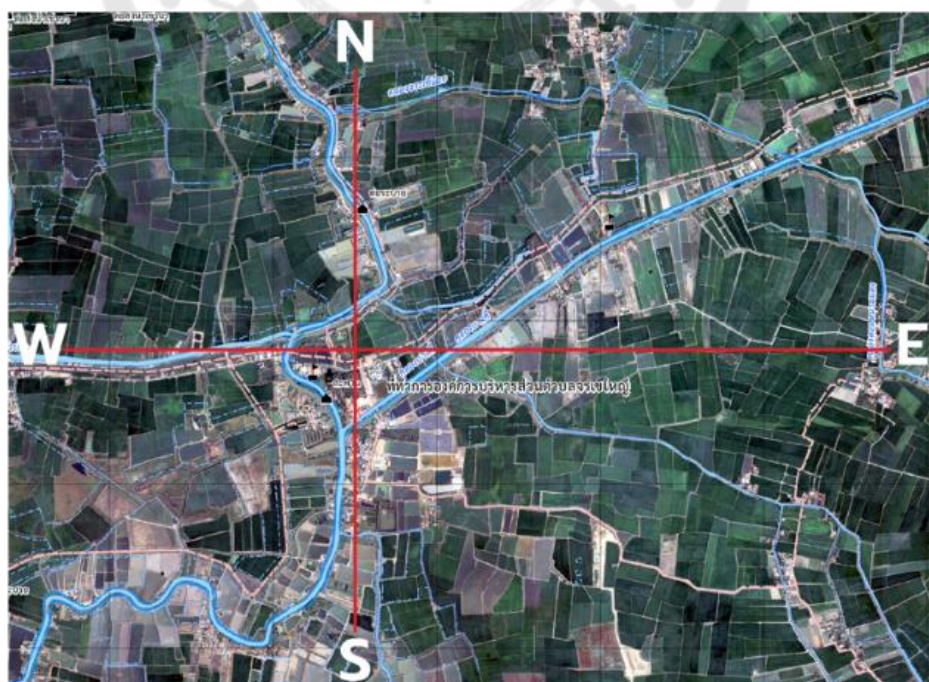
ตาราง 1 แสดงเส้นเวลา (Timeline) ของบ้านศาลาทำทราย

พ.ศ.	เหตุการณ์
ก่อน 2540	บ้านยกสูง เรียงตัวตามแนวคันคลอง ใช้เรือเป็นพาหนะ น้ำท่วมทุกปี เฉลี่ยความสูง 2 เมตร ระยะเวลาน้ำท่วม คือ เดือน กันยายน - ธันวาคม เกษตรกรนิยมทำนาปี เช่านาจากเจ้าของที่ดินชาวจีน ราคาข้าวเฉลี่ย 6,000 – 7,000 บาทต่อตัน
2540 - 2550	เกษตรกรเริ่มเปลี่ยนมาทำนาปรัง เกษตรกรเป็นเจ้าของที่ดินมากขึ้น เกษตรกรเริ่มเลี้ยงกุ้ง
2554	เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ครั้งแรก เฉลี่ยความสูง 2.5 – 3 เมตร

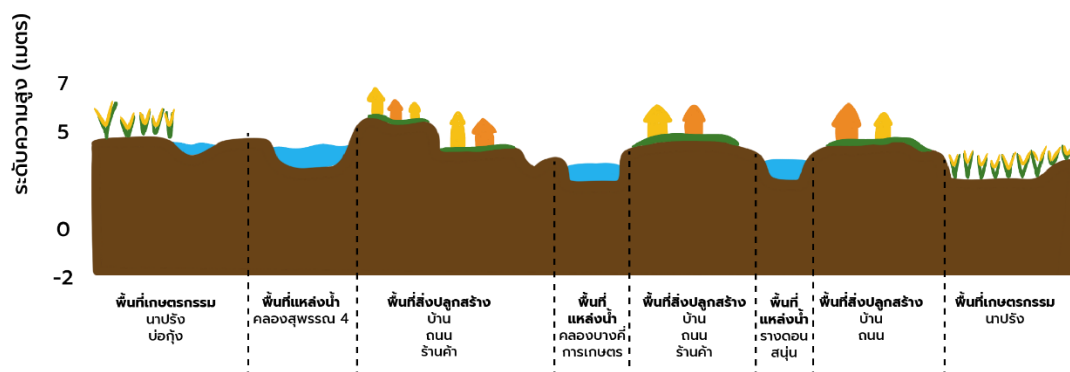
2560	เกษตรกรรมเลี้ยงกุ้งลดลง
2561 - 2564	สร้างสะพานเพิ่มมากขึ้น
2564	น้ำท่วมครั้งใหญ่เกิดขึ้นอีกครั้งในพื้นที่ ระดับน้ำสูงถึง 2.5 – 3 เมตร
2568	นิยมปลูกบ้านชั้นเดียวติดริมถนน ถมดินพื้นที่อาศัยให้สูงกว่าระดับถนน เกษตรกรรมทำนาปรังทั้งหมด ราคาข้าวสูงขึ้น เฉลี่ย 10,000 บาทต่อตัน ถนนภายในตำบลเป็นคอนกรีตทั้งหมด ใช้โดรนในการทำนามากขึ้น

4.2.1 ภาพตัดขวาง

จากการลงพื้นที่ ประกอบกับใช้โปรแกรม Google Earth สืบค้นลักษณะภูมิประเทศและระดับความสูง ตำบลจรเข้มใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเริ่มต้นจากทิศเหนือ ตั้งแต่ประตูระบายน้ำบ้านสามก๊ก ถึงทิศใต้ บริเวณหมู่ที่ 1 และจากทิศตะวันตก บริเวณลำรางสองคลอง ถึงทิศตะวันออก บริเวณหมู่ที่ 6 ประตูระบายน้ำพรมแดน ดังภาพประกอบ 17

ภาพประกอบ 17 จุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของการทำภาพตัดขวางตำบลจรเข้มใหญ่

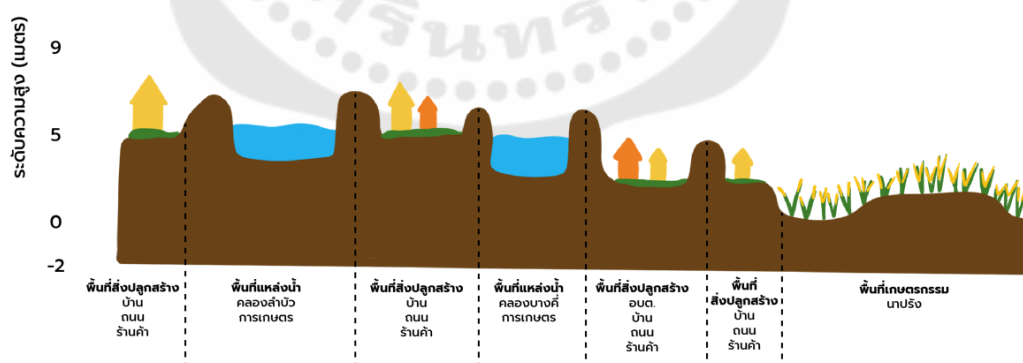

ภาพตัดขวางภูมิประเทศ
จากทิศเหนือ ไป ทิศใต้

บ้านศาลากำทราย ตำบลวรเขื่อน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพประกอบ 18 ภาพตัดขวางภูมิประเทศ จากทิศเหนือไปทิศใต้

จากภาพประกอบ 18 แสดงให้เห็นพื้นที่จากทิศเหนือสู่ทิศใต้ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) พื้นที่เกษตรกรรม (2) พื้นที่แหล่งน้ำ และ (3) พื้นที่สิ่งปลูกสร้าง ซึ่งพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ -1 - 6 เมตร จะเห็นได้ว่าบริเวณที่สูงมักเป็นที่ตั้งของสิ่งปลูกสร้าง บริเวณแหล่งน้ำจะมีคันดินสูงประมาณ 1 เมตร เพื่อป้องกันน้ำ แต่หากความลึกของแหล่งน้ำมีไม่มากนัก จึงทำให้เมื่อถึงช่วงน้ำท่วมน้ำจะไหลเข้าท่วมพื้นที่เกษตรกรรม และสิ่งปลูกสร้างในระยะเวลานวดเร็ว เนื่องจากแหล่งน้ำสามารถรับน้ำได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ภาพตัดขวางภูมิประเทศ
จากทิศตะวันตก ไป ทิศตะวันออก

บ้านศาลากำทราย ตำบลวรเขื่อน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพประกอบ 19 ภาพตัดขวางภูมิประเทศ จากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก

จากภาพประกอบ 19 ภาพตัดขวางจากทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออก สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) พื้นที่เกษตรกรรม (2) พื้นที่แหล่งน้ำ และ (3) พื้นที่สิ่งปลูกสร้าง และจะเห็นว่า พื้นที่เกษตรกรรมตั้งอยู่ในพื้นที่ต่ำสุดประมาณ 2 -1 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ในขณะที่สิ่งปลูกสร้างบางส่วนตั้งอยู่สูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 5 เมตร และต่ำประมาณ 3 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง และพื้นที่แหล่งน้ำมีคั่นกันประมาณ 6 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งอยู่ในความสูงประมาณ 3 - 4 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง

4.3 แผนพัฒนาท้องถิ่น

แผนพัฒนาท้องถิ่น เริ่มต้นขึ้นจากความประสงค์ของรัฐบาลส่วนกลางในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เริ่มต้นด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เพื่อยกอำนาจและอิสระในการปกครองส่วนท้องถิ่น และต่อมานั้น ได้มีพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 โดยระบุในหมวดที่ 2 การกำหนดอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ มาตราที่ 16 ให้เทศบาล เมืองพัทยา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจและบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของครัวเรือนในท้องถิ่น ในข้อที่ 1 การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง เพื่อเป็นกรอบในการบริหารจัดการและแผนพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ซึ่งจะครอบคลุมประเด็นสาธัญูปโภค สาธัญูปการ การสร้างรายได้ การศึกษา สภาพแวดล้อม การท่องเที่ยว ประเพณี วัฒนธรรม ที่อยู่อาศัย ความปลอดภัย การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของประชาชน ทั้งนี้ แผนพัฒนาท้องถิ่นจะมีสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ Sustainable development goals (SDGs) ยุทธศาสตร์จังหวัด และยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัด เพื่อให้แผนพัฒนานั้นมีจุดร่วมในการพัฒนาที่ตรงกันในทุกพื้นที่

4.3.1 กระบวนการได้มาซึ่งแผนพัฒนาท้องถิ่น

กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น จัดทำภายใต้ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548 โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การประชุมประชาคม เริ่มต้นจากการจัดประชาคมของครัวเรือน ภายในพื้นที่ เพื่อแลกเปลี่ยนและรวบรวมประเด็นปัญหาและความต้องการร่วมของครัวเรือน ก่อน

จะนำเข้าสู่การประชุมระหว่างภาคประชาชนและภาครัฐ เพื่อเสนอความต้องการร่วมที่มาจากภาคประชาคมให้ทาง อบต. รับทราบและรับพิจารณาเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น

2. การรวบรวมและวิเคราะห์ คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ของ อบต. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการประชุม ทั้งประเด็นความต้องการและปัญหา เพื่อวิเคราะห์และจัดทำเป็นร่างแผนพัฒนาท้องถิ่น

3. การพิจารณาร่างแผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นจะนำร่างแผนพัฒนาท้องถิ่นมาพิจารณา และเสนอไปยังผู้บริหารท้องถิ่น

4. การอนุมัติและประกาศใช้แผนพัฒนาท้องถิ่น โดยผู้บริหารท้องถิ่นจะพิจารณาร่างแผนพัฒนาท้องถิ่น เมื่อผ่านการพิจารณา ร่างแผนพัฒนาท้องถิ่นจะถูกอนุมัติและประกาศใช้แผนพัฒนาท้องถิ่นในพื้นที่

กล่าวโดยสรุป ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม เริ่มตั้งแต่การแสดงความคิดเห็นจากภาคประชาสังคมผ่านเวทีประชาคมระดับหมู่บ้าน เวทีประชาคมท้องถิ่นระดับตำบล การทบทวนแผนพัฒนาท้องถิ่นฉบับปัจจุบัน ทำให้แผนพัฒนาท้องถิ่นสะท้อนความต้องการจริงของชุมชนการรวบรวมข้อมูลจากทั้งภาครัฐและประชาชนช่วยให้แผนมีความครอบคลุมและครบถ้วน การพิจารณาร่างแผนโดยคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นทำให้แผนมีความรอบคอบและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และการอนุมัติและประกาศใช้แผนพัฒนาท้องถิ่นช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ โดยทั้งหมดนี้ทำให้แผนพัฒนาท้องถิ่นมีความเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน และสามารถตอบโจทย์การพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แผนพัฒนาท้องถิ่น ณ ปัจจุบัน ของตำบลจรเข้มหาญที่ถูกนำมาเป็นกรอบในการพัฒนา คือ “แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - 2570)” โดยมีวิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญในประเด็นของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนในตำบล เพื่อให้ครัวเรือนมีความยั่งยืน เช่น การศึกษา สาธารณูปโภค รายได้ ความปลอดภัย สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เป็นต้น โดยโครงการพัฒนาของตำบลภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มหาญ ถูกกำหนดเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ภายในระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) แบ่งเป็น (1) โครงการที่ใช้งบประมาณ ทั้งหมด 423 โครงการ (2) โครงการไม่ใช้งบประมาณ ทั้งหมด 175โครงการ และ (3) โครงการพัฒนานำมาจากแผนพัฒนาหมู่บ้าน ทั้งหมด 62 โครงการ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.3.2 โครงการที่ใช้งบประมาณ

สำหรับโครงการไม่ใช้งบประมาณของแผนพัฒนาท้องถิ่นนั้น มีการเชื่อมโยงโครงการต่าง ๆ กับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ SDGs แผนพัฒนาจังหวัด และยุทธศาสตร์ระดับอำเภอเช่นเดียวกับโครงการที่ใช้งบประมาณในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน โดยมีลักษณะของโครงการที่เกี่ยวข้องในประเด็นการเสริมสร้างศักยภาพของแผนปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย การส่งเสริมการเรียนรู้ สุขภาพ สภาพแวดล้อม ในชุมชน สถาบันครอบครัว การพัฒนาเยาวชนในด้านสุขภาพ พัฒนาการ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการพัฒนาการ อำนาจความสะดวกด้วยการจัดเก็บภาษีเคลื่อนที่ สนับสนุนความโปร่งใส จริยธรรมภายในองค์กร ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 6 ประเด็น (ดังภาพประกอบ 20 ถึง 25) ดังนี้

1. การพัฒนาด้านสังคม มีโครงการทั้งหมด 63 โครงการ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ที่ 5 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ที่ 6 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ โดยโครงการที่ดำเนินการในระดับท้องถิ่น มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในหลายด้าน เพื่อเป้าหมายในการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นและเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 6 ประเด็น ดังนี้

1) ด้านความมั่นคงและการป้องกันภัยพิบัติ มุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมและการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น น้ำท่วมและอัคคีภัย พร้อมทั้งรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงการลดอุบัติเหตุทางถนน โดยมีการจัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครเพื่อรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ด้านการศึกษา โครงการต่าง ๆ ได้มุ่งเน้นการสนับสนุนการบริหารสถานศึกษาเพื่อให้นักศึกษามีคุณภาพ รวมถึงการสนับสนุนค่าใช้จ่ายด้านอาหารกลางวัน และการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็ก รวมถึงการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย และการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งช่วยให้เด็กได้เรียนรู้และเติบโตไปพร้อมกับการตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

3) ด้านสุขภาพ มีการรณรงค์ป้องกันโรคต่าง ๆ เช่น โรคไข้เลือดออกและการควบคุมโรคจากสัตว์ เช่น โรคพิษสุนัขบ้า รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้พิการและผู้สูงอายุผ่านการให้บริการสุขภาพที่เหมาะสม

4) ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรม โครงการหลายโครงการมีเป้าหมายในการอนุรักษ์ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดกิจกรรมในเทศกาลสำคัญ การอนุรักษ์การจักสาน และการทำลูกประคบสมุนไพร ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น

5) ด้านกีฬาและสุขภาพยังมุ่งส่งเสริมการออกกำลังกายให้กับประชาชนเพื่อเสริมสร้างสุขภาพ รวมถึงการจัดการแข่งขันกีฬาด้านยาเสพติด เพื่อให้เยาวชนหันมาสนใจในกิจกรรมที่สร้างสรรค์และห่างไกลจากสิ่งเสพติด

และ 6) ด้านการพัฒนาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการวางแผนพัฒนาชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจและการร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาลท้องถิ่นในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน

2. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจมีทั้งหมด 2 โครงการ ซึ่งสอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และ SDGs เป้าหมายที่ 1 ในการขจัดความยากจนทุกรูปแบบ โครงการหลักประกอบด้วย การส่งเสริมความรู้ดิจิทัลและพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมถึงการจัดการกระบวนการเรียนรู้สู่อาชีพที่ยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

3. การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานมีทั้งหมด 8 โครงการ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และ SDGs เป้าหมายที่ 9 ในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่มีความทนทานและส่งเสริมนวัตกรรม รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 และยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยโครงการหลักประกอบด้วย การก่อสร้างและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านจรเข้ใหญ่ เช่น การต่อเติมห้องธุรการ ห้องครัว และห้องน้ำ รวมถึงการซ่อมแซมมุ้งลวดและติดตั้งรั้ว เพื่อเสริมสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้มาตรฐาน

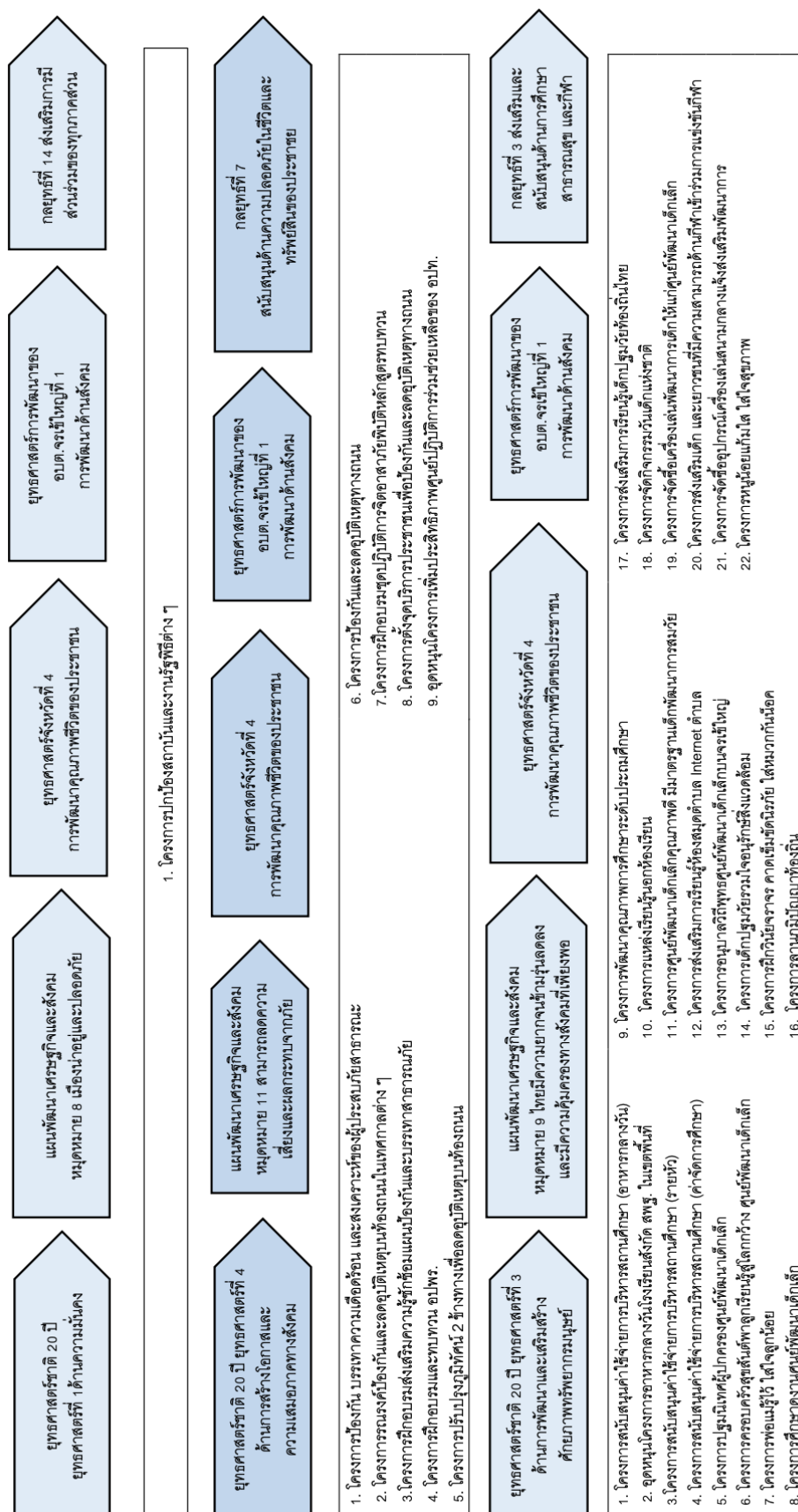
4. การพัฒนาด้านแหล่งน้ำมี 2 โครงการ ได้แก่ โครงการอุดหนุนน้ำมันเชื้อเพลิงกำจัดผักตบชวา และโครงการคลองสายนน้ำใส ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ SDGs เป้าหมายที่ 6 ในการจัดการน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคน โดยมุ่งพัฒนาแหล่งน้ำและทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมดุลเพื่อการอุปโภค - บริโภคและการเกษตร

5. การพัฒนาด้านการเมืองการบริการ มีโครงการทั้งหมด 9 โครงการ สอดคล้องกับ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ทั้ง ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและ

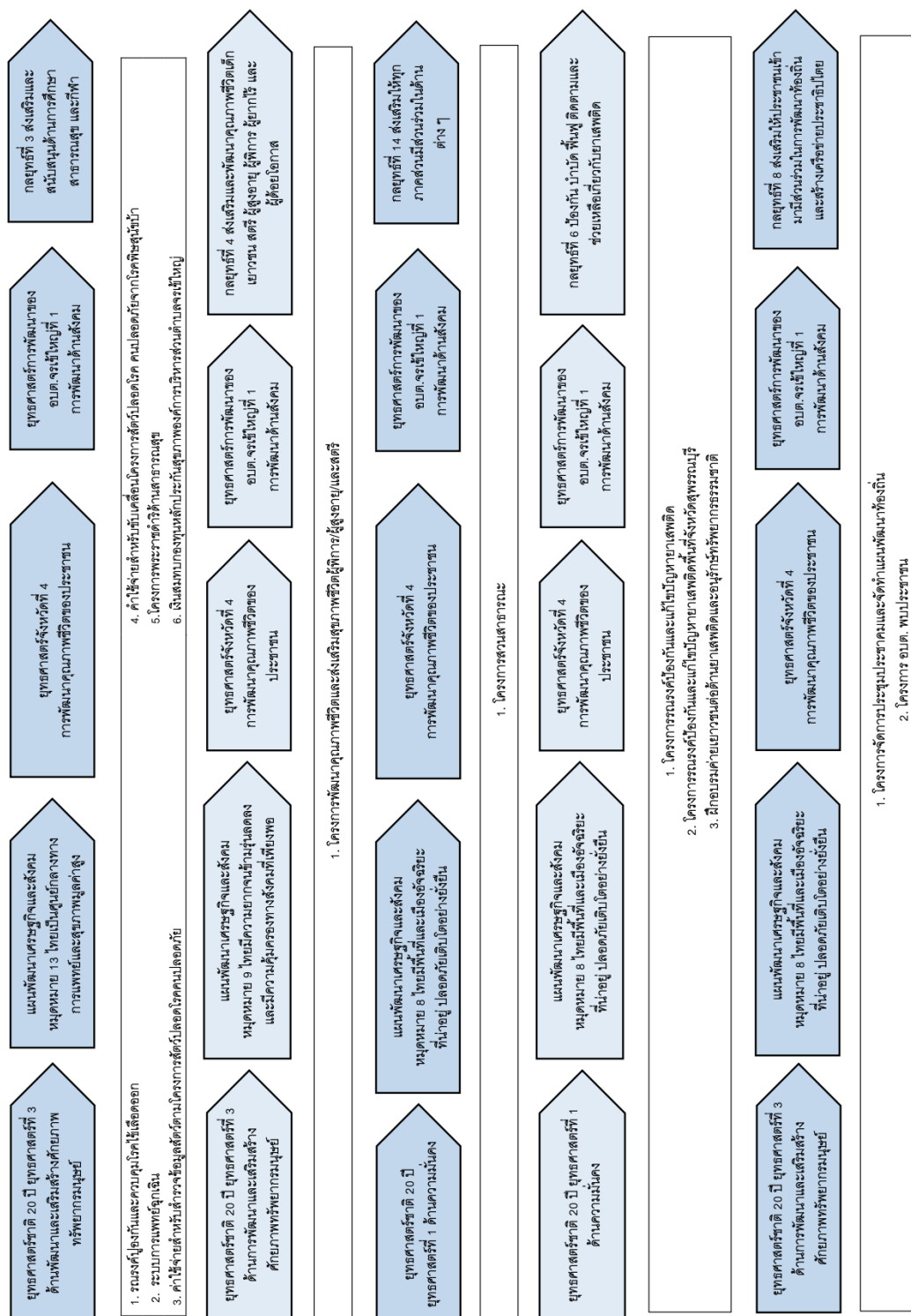
เสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม และยุทธศาสตร์ที่ 6 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนา ระบบการบริหารจัดการภาครัฐ โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมความโปร่งใส การพัฒนา และเสริมสร้างศักยภาพของบุคลากร รวมถึงการเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจให้กับประชาชน ในด้านต่าง ๆ โดยโครงการทั้งหมดนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติในการปรับปรุงและเสริมสร้างความสามารถของภาครัฐในการให้บริการแก่ ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง

6. การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีโครงการทั้งหมด 8 โครงการ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์ที่ 5 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการ เติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีการดำเนินงานที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมดุลและยั่งยืน เพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจหมุนเวียนและสังคม คาร์บอนต่ำ โครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการในด้านนี้ประกอบไปด้วยโครงการที่มุ่งเน้นการจัดการขยะ อย่างมีระบบ ซึ่งรวมถึงโครงการลดการใช้ภาชนะโฟมบรรจุอาหาร โครงการรณรงค์และส่งเสริม การลดปริมาณขยะ การทิ้งขยะ การคัดแยกขยะ และการกำจัดขยะอย่างถูกวิธี รวมทั้งโครงการ กำจัดขยะและโครงการการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งมีเป้าหมายในการสร้างตำบล สะอาดและเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในชุมชน อีกทั้งยังมีโครงการเตาเผาขยะไร้ควัน ซึ่งช่วยลด มลพิษจากการเผาขยะในพื้นที่และสร้างการใช้พลังงานทดแทนอย่างยั่งยืน

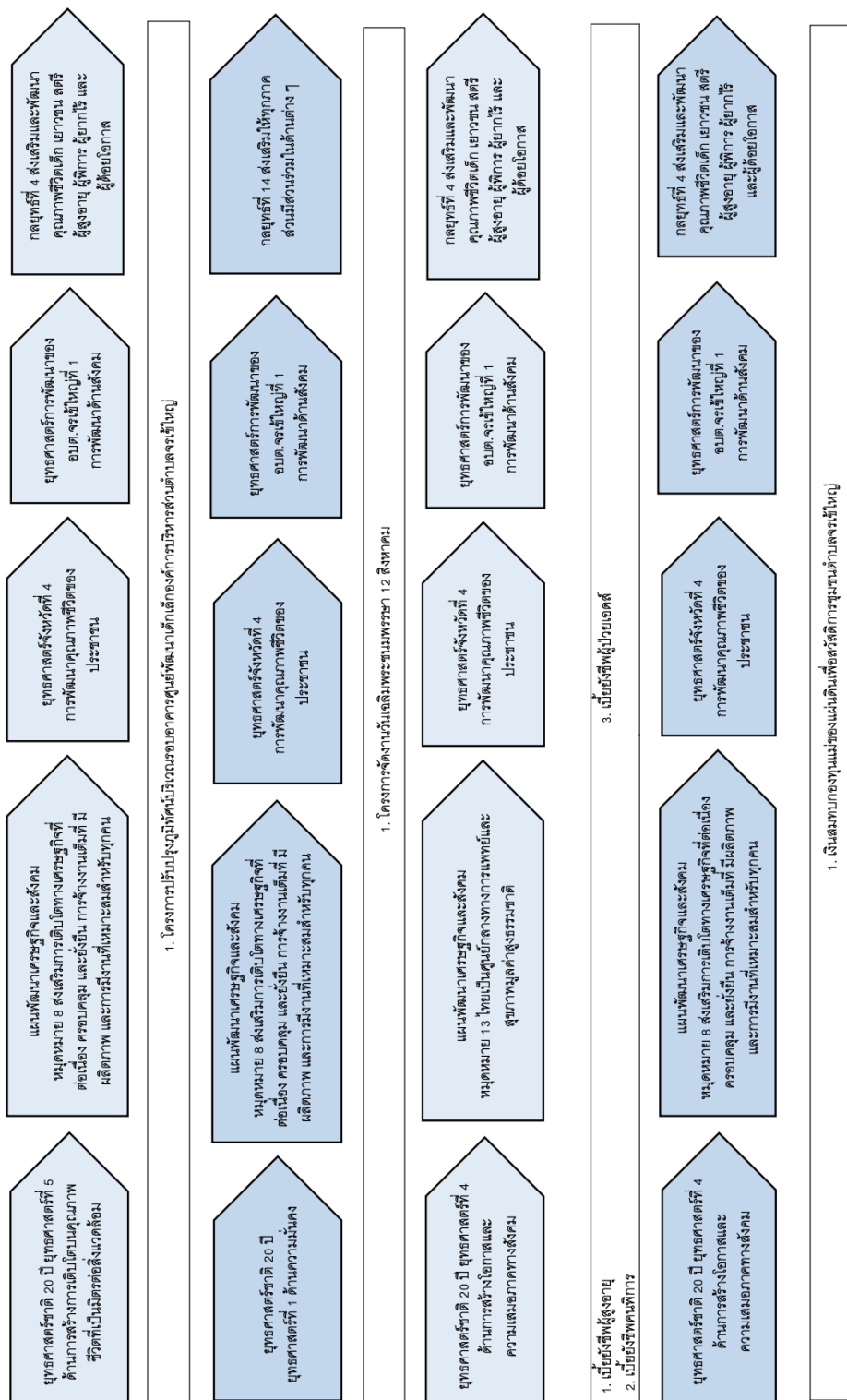
ในด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ โครงการต่าง ๆ เช่น โครงการ "เย็บร้อย ค่อยจับ ประดิษฐ์ใบตอง" และโครงการอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก (อถล.) ได้ส่งเสริม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมี โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีเป้าหมายในการอนุรักษ์และฟื้นฟู พันธุ์พืชที่สำคัญเพื่อให้สามารถรักษาแหล่งอาหารและทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ได้ในระยะยาว

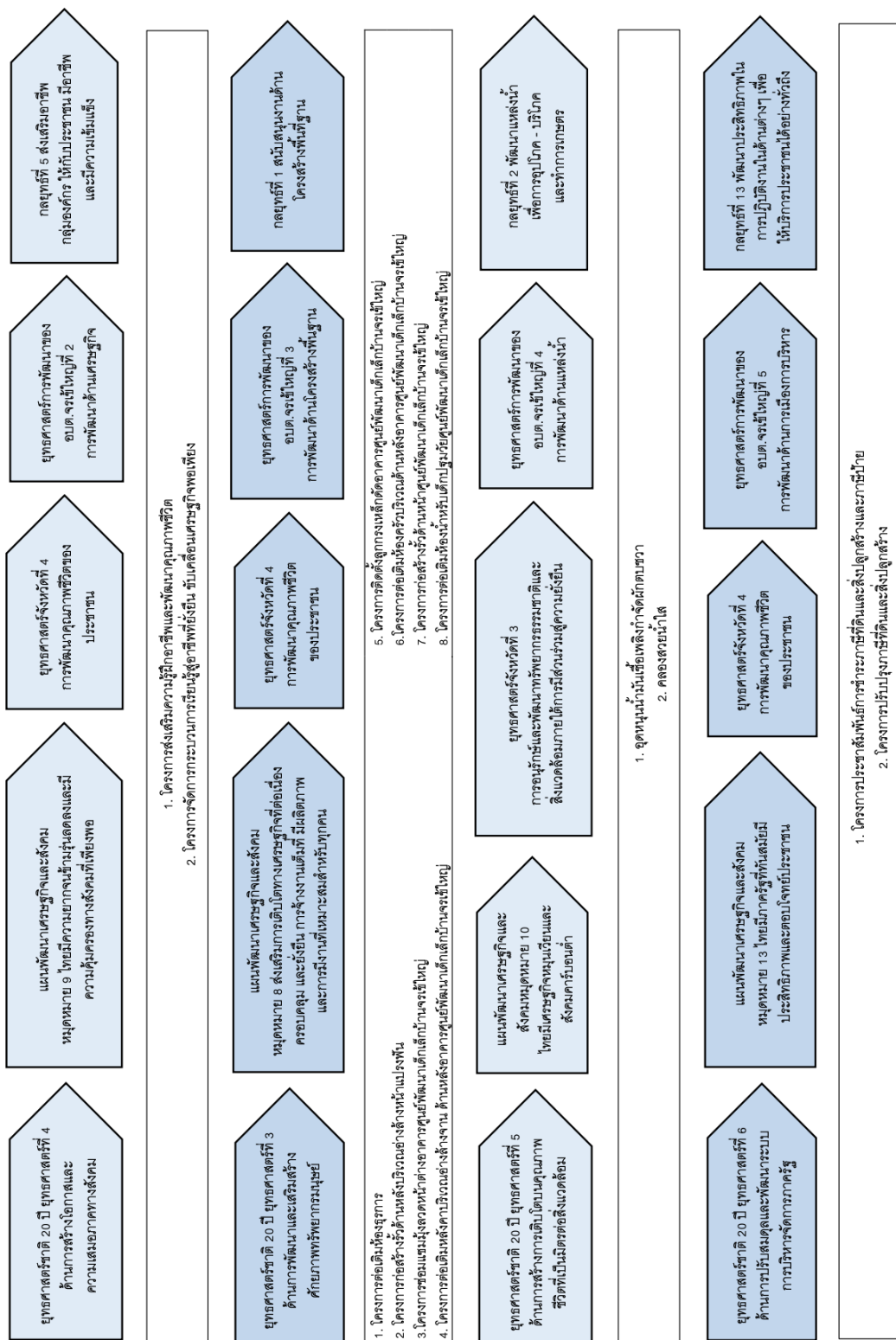

ภาพประกอบ 20 โครงการที่ใช้ประมาณ (1)

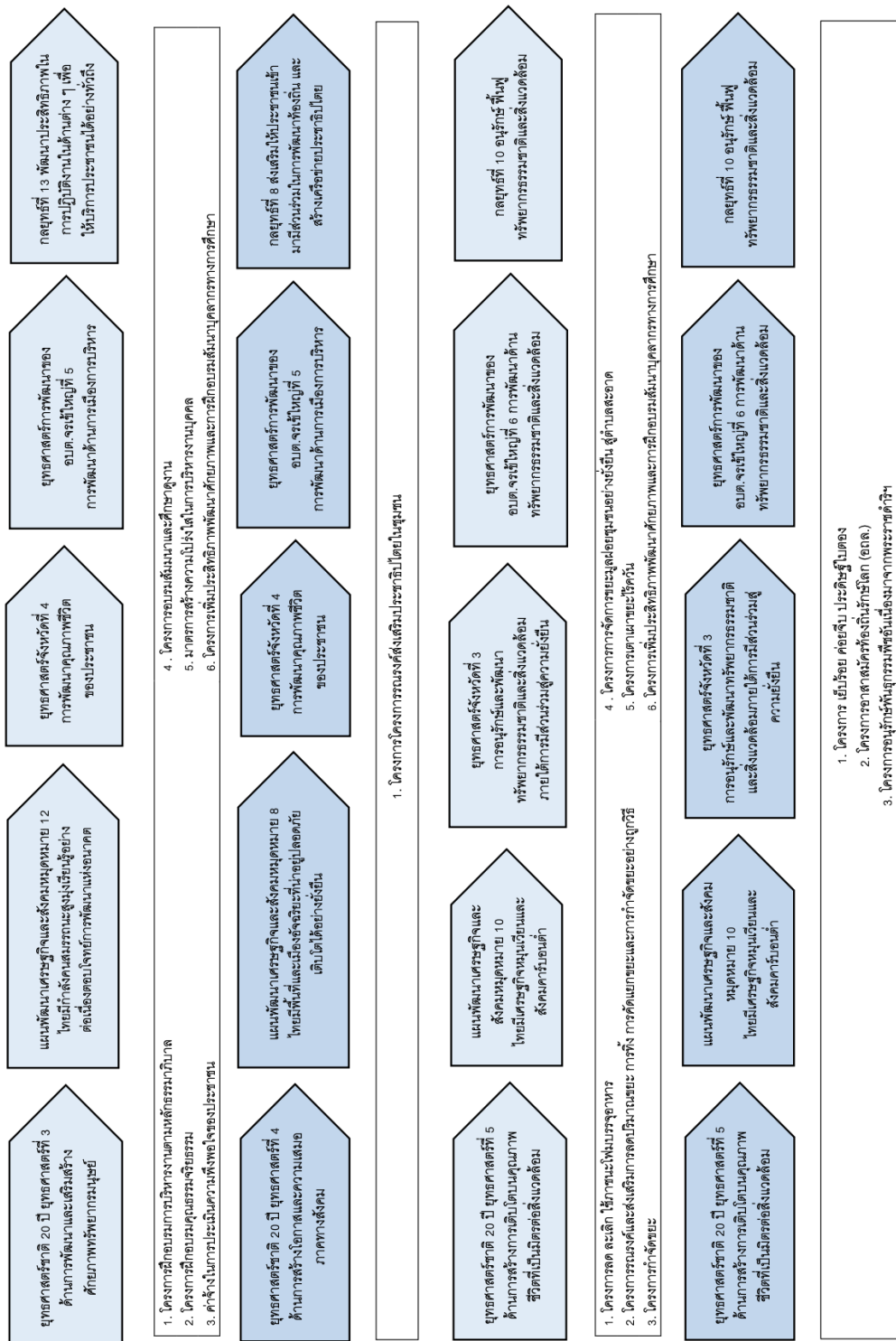

ภาพประกอบ 21 โครงการที่ใช้งบประมาณ (2)

ภาพประกอบ 24 โครงการที่ใช้งบประมาณ (5)

ภาพประกอบ 25 โครงการที่ส่งประมาณ (6)

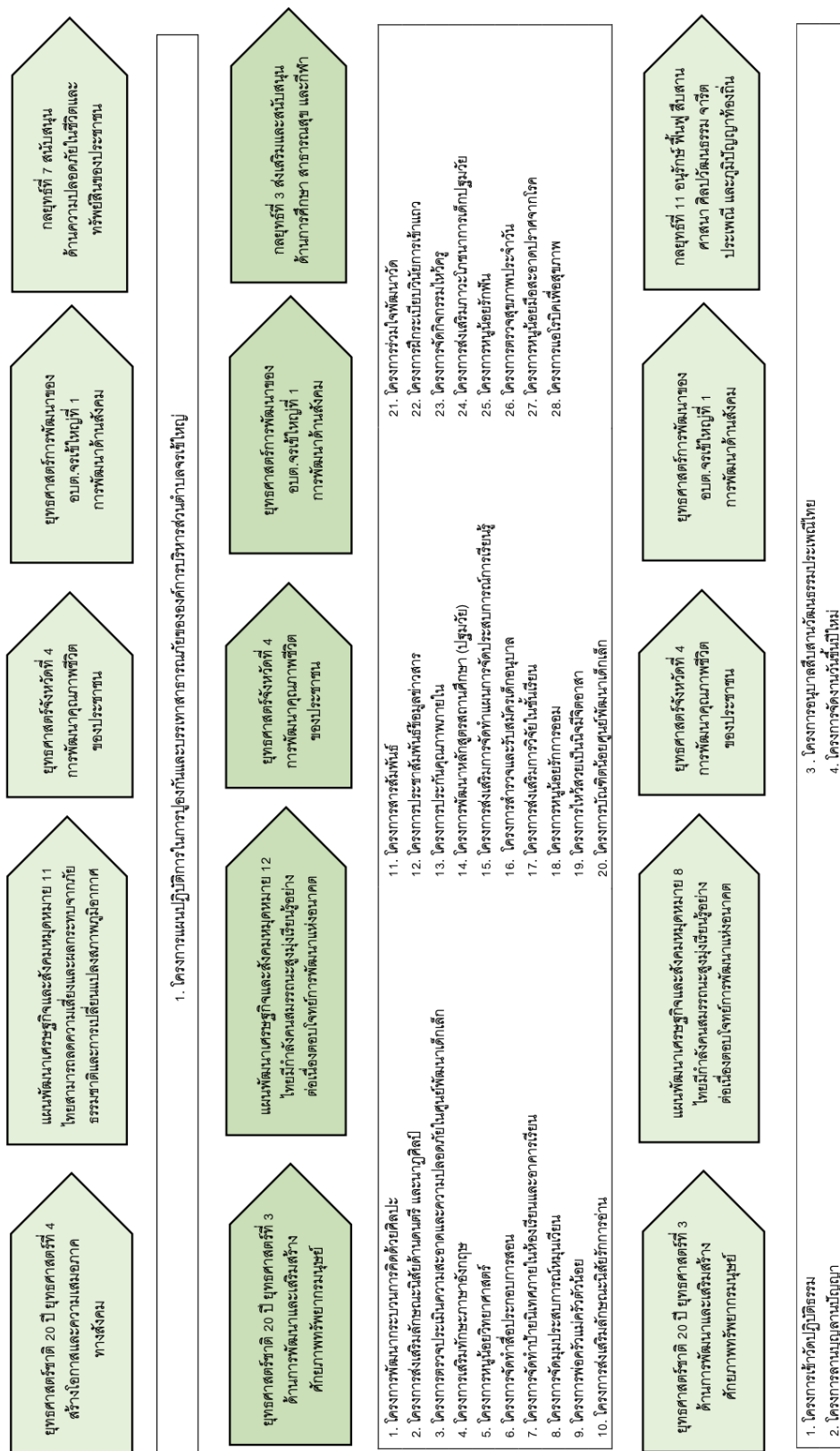
4.3.3 โครงการไม่ใช้งบประมาณ

โครงการที่ไม่ใช้งบประมาณ มีประเด็นการพัฒนาในด้านสังคมและการบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งออกแบบให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ที่ 6 ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ลักษณะของโครงการที่มุ่งเน้นการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย การส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาทักษะสำหรับเด็กและเยาวชน ทั้งด้านศิลปะ ดนตรี วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ รวมถึงการส่งเสริมสุขภาพผ่านกิจกรรมออกกำลังกายและการปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ยังมีโครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย การจัดเก็บภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารท้องถิ่นเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ครัวเรือน ตลอดจนมาตรการป้องกันการทุจริตและส่งเสริมจริยธรรมในองค์กร เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ

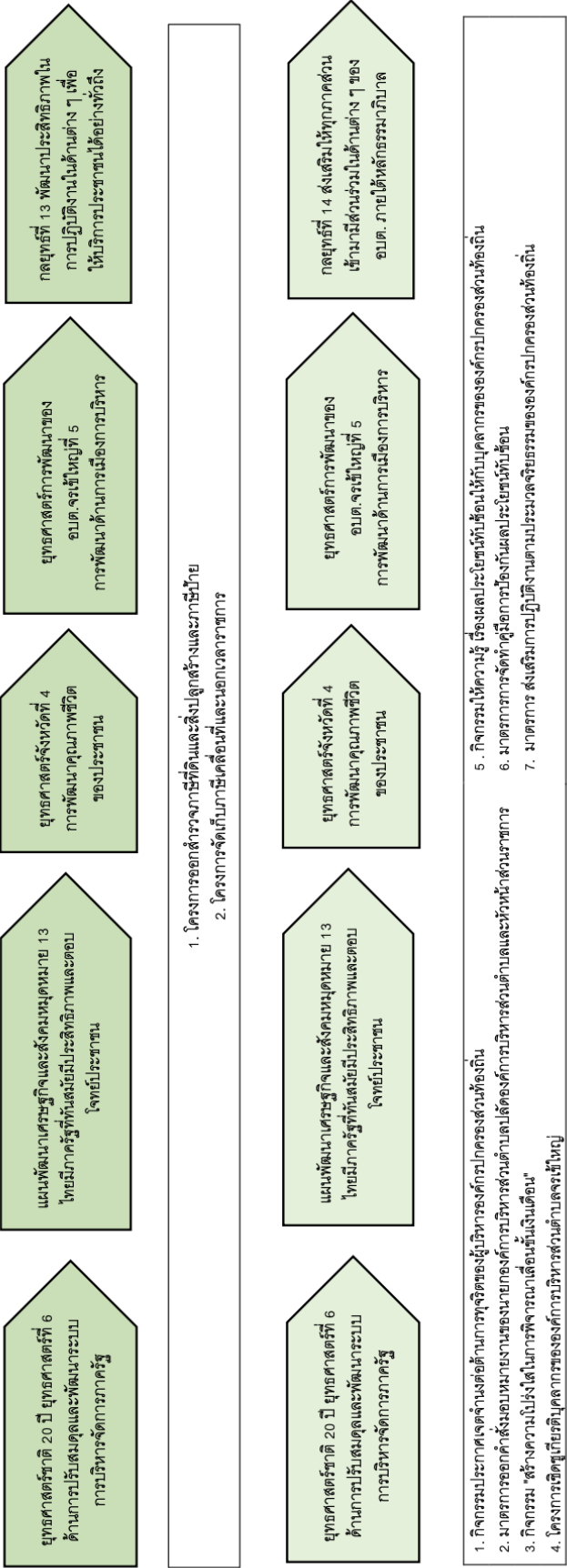
4.3.4 โครงการที่มาจากแผนพัฒนาหมู่บ้าน

โครงการที่มาจากแผนพัฒนาหมู่บ้าน เป็นโครงการที่มาจากการประชาสังคมภายในหมู่บ้าน โดยมีผู้นำชุมชนและครัวเรือนในหมู่บ้านร่วมกันระดมความคิดเห็น ความต้องการร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือน ก่อนจะถูกบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่นจากการผ่านการพิจารณาโดย อบต. เพื่อเข้าสู่กระบวนการดำเนินงานจากการได้รับงบประมาณสนับสนุนต่อไป

สำหรับโครงการที่ถูกบรรจุภายในแผนพัฒนาท้องถิ่นของตำบลจรเข้มเหตุนั้น มุ่งเน้นการซ่อมแซมและยกระดับโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การซ่อมแซมถนนลูกรังและถนนแอสฟัลต์ ดิคคอนกรีต การติดตั้งและซ่อมแซมไฟฟ้าสาธารณะ รวมถึงการนำพลังงานแสงอาทิตย์มาใช้ นอกจากนี้ยังมีโครงการขุดลอกลำคลองเพื่อปรับปรุงระบบระบายน้ำ การขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล และการติดตั้งหอดักประปาเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ ตลอดจนการซ่อมแซมสะพานและรั้ววัดที่ดินสาธารณะ เพื่อให้เกิดความสะดวกและปลอดภัยในการใช้ชีวิตของประชาชนในพื้นที่ แสดงดังภาพประกอบ 26 และ 27

ภาพประกอบ 26 โครงการที่ไม่ใช้งบประมาณ (1)

ภาพประกอบ 27 โครงการที่ไม่ใช้งบประมาณ (2)

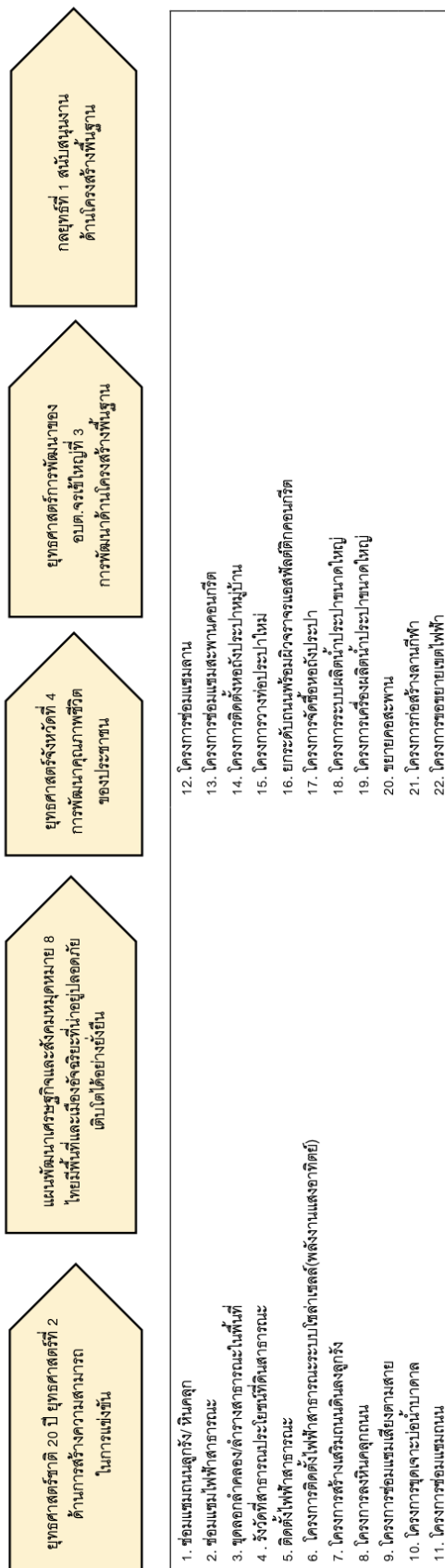
4.3.5 โครงการเกี่ยวกับการจัดการน้ำท่วม

โครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำท่วมภายในแผนพัฒนาท้องถิ่นมีลักษณะที่มุ่งเน้นการเตรียมความพร้อม การฝึกอบรม และการให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากสาธารณภัย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้านหลัก (ดังภาพประกอบ 28) ได้แก่

1. การเตรียมความพร้อม ซึ่งมีโครงการฝึกอบรมส่งเสริมความรู้และซักซ้อมแผนป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย รวมถึงการฝึกอบรมและทบทวนให้กับ อบพร. และชุดปฏิบัติการจิตอาสาภัยพิบัติจำนวน 50 คน โดยเป็นการซ้อมแผนการรับมือกับภัยพิบัติต่าง ๆ รวมไปถึงสถานการณ์น้ำท่วมซึ่งเป็นการเสริมศักยภาพให้แก่เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครให้สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์น้ำท่วมได้รวดเร็ว มีทักษะในการช่วยเหลือประชาชน และสามารถวางแผนรับมือได้อย่างมีระบบ และจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ อบต. ทำให้เห็นถึงประสิทธิผลของโครงการผ่านบทบาทของผู้ที่เข้าร่วมโครงการ เช่น โครงการฝึกอบรมชุดปฏิบัติการจิตอาสาภัยพิบัติ 50 คน ที่มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมข้อมูลครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมภายในพื้นที่ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งช่วยแบ่งเบาภาระของ อบต. อีกทั้งยังทำให้การช่วยเหลือเป็นไปได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

2. การช่วยเหลือและบรรเทาผลกระทบ มีการกำหนดโครงการป้องกันและบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนที่ประสบภัย รวมถึงการสงเคราะห์ผู้ได้รับผลกระทบ เป็นการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเสียหายจากน้ำท่วมทั้งในระยะเร่งด่วนและระยะฟื้นฟู เช่น การแจกจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคในช่วงน้ำท่วมให้แก่ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบ การดำเนินการเยียวยาและซ่อมแซมให้กับครัวเรือนทั้งด้านพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย และสิ่งปลูกสร้างสาธารณะเพื่อให้ครัวเรือนสามารถผ่านช่วงน้ำท่วมได้โดยได้รับผลกระทบน้อยที่สุด และกลับเข้าสู่สภาวะปกติได้อย่างรวดเร็ว

3. การจัดระบบข้อมูลและการบริหารจัดการ โดยการอุดหนุนโครงการเพิ่มประสิทธิภาพศูนย์ปฏิบัติการร่วมของ อบท. เป็นกลไกสำคัญในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม ทำให้ทั้งทางเจ้าหน้าที่ อบต. อาสาสมัคร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าช่วยเหลือได้โดยเกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุด และเพิ่มประสิทธิภาพในการประสานงานระหว่างหน่วยงาน

ภาพประกอบ 28 โครงการเกี่ยวกับการจัดการน้ำท่วม

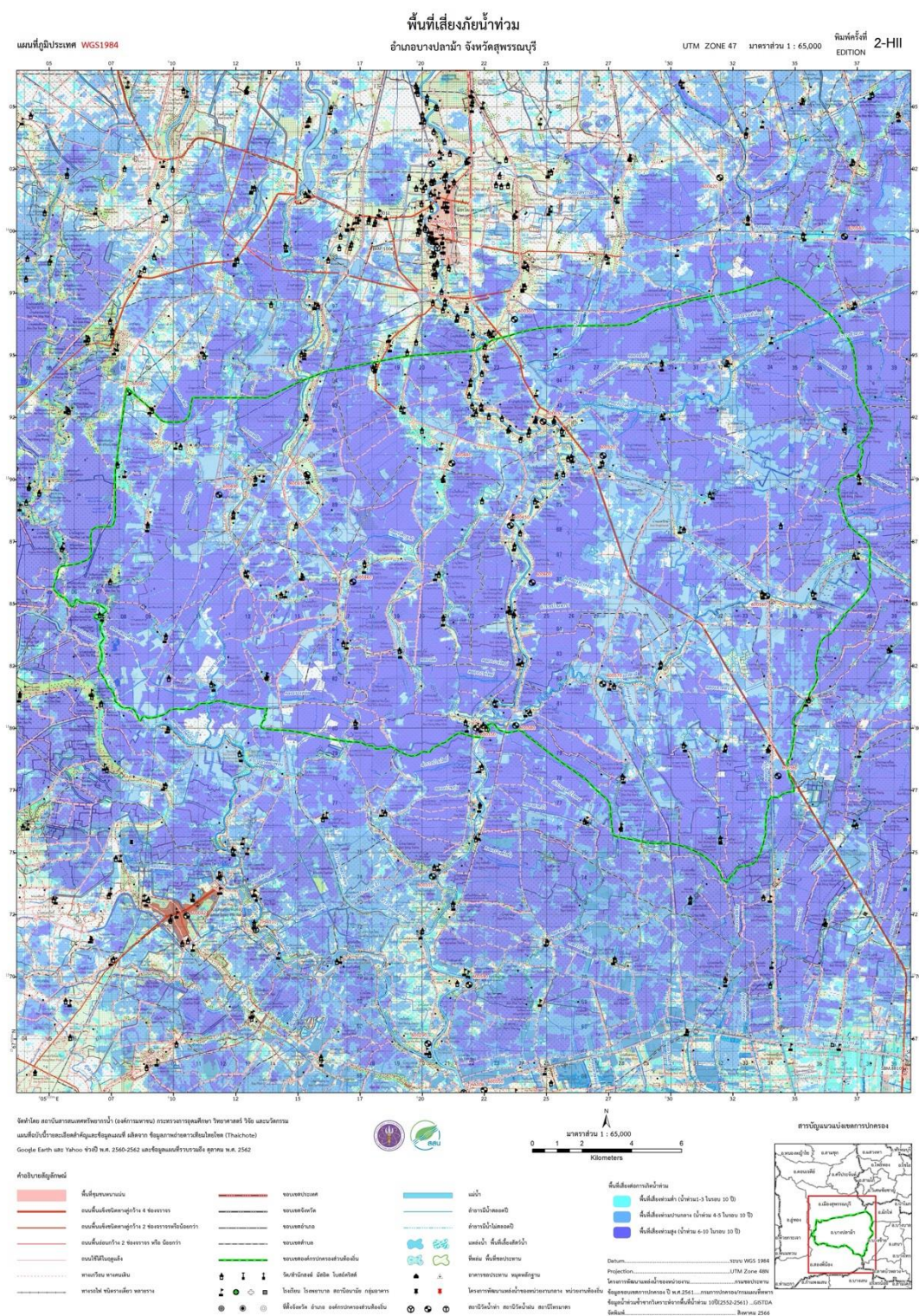

4.4 สถานการณ์น้ำท่วม

4.4.1 สถานการณ์น้ำท่วมในตำบลจรเข้มหาญ

ตำบลจรเข้มหาญตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นแอ่งกระทะ ซึ่งเป็นจุดรองรับน้ำตามธรรมชาติของพื้นที่โดยรอบ ทำให้ตำบลประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก ซึ่งข้อมูลจากกรมพัฒนาที่ดิน (2563) แสดงให้เห็นถึงพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากของตำบลจรเข้มหาญที่เกิดน้ำท่วม 10 ปี พื้นที่ได้รับผลกระทบประมาณ 17,915 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 72 จากพื้นที่ทั้งหมด 24,995.65 ไร่ โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนที่มีปริมาณน้ำหลากเพิ่มสูงขึ้น ระหว่างเดือนกันยายน - ธันวาคม หรือหากสถานการณ์ไม่ปกติจากปริมาณน้ำฝนที่มากกว่าปกติ จะทำให้ตำบลจรเข้มหาญมีน้ำท่วมยาวไปถึงต้นเดือนมกราคม นอกจากนี้ปัญหาการระบายน้ำที่ล่าช้า ส่งผลให้พื้นที่ถูกน้ำท่วมซึ่งเป็นเวลานาน ความล่าช้าในการระบายน้ำนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชน เช่น การเดินทาง การประกอบอาชีพ และการศึกษาเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน โดยเฉพาะในภาคการเกษตรที่พืชผลและพื้นที่เพาะปลูกได้รับความเสียหาย

ด้วยเหตุนี้ ชุมชนตำบลจรเข้มหาญจึงตระหนักถึงความจำเป็นในการแก้ไขปัญหา น้ำท่วม ชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มหารือและระดมสมอง โดยมีผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นตัวกลางหลักในการรวบรวมความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ และจัดประชุมระหว่างสมาชิกของชุมชนช่วงก่อนน้ำท่วม คือ เดือนกันยายนที่สถานการณ์น้ำเริ่มมากขึ้น เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำ ก่อนจะส่งต่อชุดข้อมูลไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มหาญและกรมชลประทานเพื่อการเยียวยาและช่วยเหลือต่อไป โดยขอบเขตน้ำท่วมแสดงดังภาพประกอบ 29

ภาพประกอบ 29 แผนที่พื้นที่เสี่ยงน้ำท่วม ตำบลจรเข้มาก
ที่ท่า สถานีขนส่งเทศบาลวิทยากรน้ำ (องค์การมหาชน) (2566).

4.4.2 สถานการณ์น้ำท่วมบ้านศาลาทำทราย

จากการสำรวจช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2566 ถึง เดือนมกราคม พ.ศ. 2568 และสัมภาษณ์ครัวเรือน 26 ครัวเรือน ถึงสถานการณ์น้ำท่วมในบ้านศาลาทำทราย ในช่วงเวลาน้ำท่วม บ้านเรือนที่อยู่ในพื้นที่ประสบปัญหาน้ำท่วมเข้าบ้านเกือบทุกปี และด้วยพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านตั้งอยู่ ติดกับแม่น้ำท่าจีน จึงทำให้น้ำท่วมเป็นพื้นที่แรก ๆ ของตำบล โดยระดับน้ำท่วมเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 2 เมตร ช่วงเวลาของน้ำท่วมมีความคงที่และไม่แปรปรวนมากนัก ทำให้ครัวเรือนสามารถดำรงชีวิตร่วมกับน้ำท่วมได้โดยไม่เกิดปัญหาสำคัญ ซึ่งปกติพื้นที่เข้าสู่ช่วงน้ำท่วมตั้งแต่เดือนกันยายน - ธันวาคม หากในสถานการณ์ที่น้ำน้อยและลดไถ่จะท่วมเพียง 3 เดือน ตั้งแต่เดือนกันยายน - พฤศจิกายน และในสถานการณ์ที่น้ำมีปริมาณมากกว่าปกติและระบายช้า พื้นที่จะอยู่ในสภาวะน้ำท่วมขังไปจนถึงเดือนมกราคม สภาพบ้านเรือนที่ถูกน้ำท่วมแสดงดังภาพประกอบ 30 และพฤติกรรมน้ำท่วมตามตาราง 2

ภาพประกอบ 30 สถานการณ์น้ำท่วมในบ้านศาลาทำทราย

ตาราง 2 ปฏิทินน้ำท่วมบ้านศาลาทำทราย

เดือน สถานการณ์	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ปกติ									—	—	—	→
ไว									—	—	→	
ช้า	→								—	—	—	—

4.4.3 การรับรู้ต่อผลกระทบน้ำท่วมของครัวเรือน

น้ำท่วมจากการเป็นพื้นที่รับน้ำ ทำให้ครัวเรือนต้องประสบกับผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี วิถีชีวิตของครัวเรือนจึงต้องปรับ เพื่อให้ยังสามารถดำรงชีพอยู่ได้ในพื้นที่ การศึกษาถึงการรับรู้ต่อผลกระทบน้ำท่วมของครัวเรือน ผู้ศึกษาทำการเก็บข้อมูลจากการทำแบบสอบถาม 140 ครัวเรือน และการสัมภาษณ์ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม 26 ครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนรับรู้ถึงผลกระทบในระดับมาก ถึง 135 ครัวเรือน (ร้อยละ 96.43) ระดับปานกลาง 5 ครัวเรือน (ร้อยละ 3.57) ครัวเรือนรับรู้ถึงผลกระทบจากการที่น้ำเข้าท่วม กระทบตอพื้นที่อยู่อาศัยมากที่สุด 107 ครัวเรือน (ร้อยละ 76.43) ซึ่งผลกระทบที่ตามมาส่งผลต่อบ้านเรือน และทรัพย์สิน รองลงมา คือ พื้นที่ทำกิน 33 ครัวเรือน (ร้อยละ 23.57) ทั้งนี้ ผลกระทบต่อบ้านเรือน และพื้นที่ทำกิน ได้ส่งผลกระทบต่อเนืองมายังรายได้และสุขภาพจิต จากการที่ครัวเรือนไม่สามารถประกอบอาชีพได้ดังปกติ รวมไปถึงต้องมีค่าใช้จ่ายเพื่อซ่อมแซมบ้านเรือนที่เสียหาย

สำหรับสาเหตุของการที่ครัวเรือนรับรู้ถึงผลกระทบจากน้ำท่วมเป็นเรื่องของพื้นที่อยู่อาศัยมากที่สุด เพราะบ้านไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ถึงจะปรับลักษณะบ้านให้ยกสูงพื้นโปร่ง หรือการย้ายไปปลูกใกล้และระดับความสูงเท่ากับถนน แต่เมื่อปริมาณน้ำมีมากจะทำให้ผนังบ้าน เสาบานหรือทรัพย์สินที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้หันเสียหาย หรือการที่น้ำท่วมช้า ๆ ในทุกปี บ้านจะเสื่อมสภาพลง และส่งผลต่อการมีค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซม ในขณะที่น้ำท่วมพื้นที่ทำกิน ครัวเรือนสามารถรับมือได้ โดยก่อนน้ำจะท่วมพื้นที่ทำกิน ครัวเรือนเกษตรกรจะเก็บเกี่ยวผลผลิตให้เสร็จสิ้นก่อนวันที่ 15 กันยายน ซึ่งเป็นวันก่อนที่กรมชลประทานจะปล่อยน้ำที่มาในพื้นที่ ในด้านผลผลิตจึงไม่ได้รับความเสียหาย ในด้านพื้นที่เพาะปลูก ครัวเรือนเกษตรกรทำนามีใช้ประโยชน์จากน้ำที่ขังในพื้นที่ทำนาแบบเปียกสลับแห้ง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเจริญเติบโตของต้นข้าว จึงทำให้ครัวเรือนเกษตรกรไม่ได้รับผลกระทบต่อพื้นที่ทำกิน เพราะมีการปรับตัวจนเคยชิน และกลายเป็นวิถีชีวิตที่ครัวเรือนทำโดยทั่วไป

และสำหรับการยอมรับต่อน้ำท่วม จากการสัมภาษณ์ครัวเรือน แสดงให้เห็นถึงภาวะจำยอม เนื่องจากข้อจำกัดของอำนาจต่อรอง โดยแบ่งเป็นครัวเรือนที่เคยกระทำเพื่อแสดงความต้องการการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีครัวเรือนส่วนมากมีความคิดและความต้องการขอลดปริมาณน้ำที่เข้าท่วมพื้นที่จากการเปิดประตูน้ำ ทั้งนี้ เคยมีการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการรวมตัวกันของครัวเรือนเพื่อต่อรองขอปิดประตูสูบน้ำบางส่วนที่สูบน้ำจากภายนอกเข้ามาในพื้นที่ แต่ไม่เกิดผลสำเร็จ ซึ่งการที่ครัวเรือนไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ จึงวนกลับมาสู่การปรับตัวเพื่อให้ครัวเรือนสามารถดำรงชีพอยู่กับน้ำท่วมได้ โดยหนึ่งในผู้ให้ข้อมูล กล่าวว่า

“...น้ำท่วมทุกปี เคยรวมตัวไปพูดคุยก็แล้ว เคยไปยื่นประท้วงกันก็แล้ว ตอนนั้นมีคนมาทำข้าวด้วยแต่สุดท้ายก็ไม่
มีอะไรเปลี่ยนแปลง น้ำก็ยังท่วมเหมือนเดิม ทำอะไรไม่ได้...”

“...พวกเราพูดไปแล้ว ก็ไม่สามารถทำอะไรได้
อยู่ ๆ พวกเราพูดไป เขาก็ฟัง แต่ไม่ได้ทำตามที่เรา
อยากได้อยู่ดี...”

อีกกลุ่มหนึ่งของครัวเรือนคือ กลุ่มที่มีความเคยชินกับสถานการณ์น้ำท่วม ซึ่งหมายถึงครัวเรือนที่มีประสบการณ์และความคุ้นเคยกับปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง ทำให้สามารถปรับตัวและใช้ชีวิตได้ตามปกติในสภาพแวดล้อมที่มีน้ำ อย่างไรก็ตาม ความคุ้นชินนี้อาจทำให้ครัวเรือนมองข้ามหรือประเมินผลกระทบของน้ำท่วมต่ำกว่าความเป็นจริง กล่าวคือ ครัวเรือนอาจไม่รู้สึกว่าน้ำท่วมที่เกิดขึ้นเป็น “ภัยพิบัติ” หรือปัญหาใหญ่ ในกรณีที่เกิดน้ำท่วมรุนแรงกว่าที่เคยเกิดขึ้น หรือเกิดนอกช่วงเวลาที่เคยคาดการณ์ไว้ ครัวเรือนกลุ่มนี้จะรับรู้ถึงผลกระทบอย่างชัดเจน เช่น ไม่ บ้านเรือนถูกน้ำท่วมถึงระดับที่ไม่สามารถอยู่อาศัยได้ เป็นต้น ซึ่งต่างจากสถานการณ์ที่เคยเผชิญและสามารถรับมือได้

“...ถามว่าถ้าน้ำไม่ท่วมจะดีกว่าไหม ก็ต้องดีกว่าอยู่แล้ว
แต่ทำยังไงได้ น้ำมันท่วมมานานแล้ว ก็ต้องอยู่ให้ได้...”

4.4.4 การดำเนินการที่ผ่านมากับการจัดการพื้นที่

จากการสัมภาษณ์ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม 26 ครัวเรือน และเจ้าหน้าที่ อบต. 5 คน สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการดำเนินการภายในพื้นที่ในการจัดการน้ำท่วม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การเผชิญเหตุ ซึ่งการเผชิญเหตุภายในพื้นที่สามารถกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของ อบต. และครัวเรือน ได้ดังนี้

อบต. เริ่มต้นที่กระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนน้ำท่วม จะเตรียมอุปกรณ์และทรัพยากรที่จำเป็น เช่น กระสอบทราย เรือ งบประมาณ บุคลากร และของยังชีพ สำหรับการช่วยเหลือครัวเรือนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม โดยประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) เพื่อขอยืมเรือสัจจกรให้ครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่ประสบภัยได้เดินทางสะดวก อันดับที่สอง การกระจายข้อมูล อบต. จะกระจายข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำท่วม เช่น ระดับน้ำที่คาดว่าจะท่วมและระยะเวลาน้ำท่วมให้กับครัวเรือนในพื้นที่ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น ผู้นำชุมชน, ผู้ใหญ่บ้าน, กลุ่มไลน์หมู่บ้าน, และหอกระจายเสียง เพื่อให้ครัวเรือนได้เตรียมตัวล่วงหน้า อันดับที่สาม คือ การให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น ในขณะน้ำท่วม, อบต. จะช่วยเหลือครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบโดยจัดส่งถุงยังชีพและอาหารให้กับทุกครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบ พร้อมทั้งจัดตั้งจุดบริการต่าง ๆ เช่น ครัวกลางที่วัดจระเข้ใหญ่และวัดศาลาท่าทราย และลำดับสุดท้าย คือการจัดการขยะ เพื่อให้การช่วยเหลือเป็นไปอย่างมีระเบียบ โดย อบต. จะจัดการขยะในพื้นที่น้ำท่วม โดยแยกขยะทั่วไปออกจากขยะรีไซเคิล และจะเก็บขยะทั่วไปจากการแจกถุงยังชีพจากจุดต่าง ๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้านและจุดเก็บขยะตามหมู่บ้าน เพื่ออำนวยความสะดวกในการคัดแยกขยะของครัวเรือนให้ได้มากที่สุด

ในส่วนของครัวเรือน จะเห็นได้ว่าครัวเรือนมีกระบวนการปรับตัวในระยะสั้นและระยะยาว โดยระยะสั้น ในด้านที่อยู่อาศัย ครัวเรือนที่พื้นที่ตั้งอยู่ติดริมแม่น้ำจะดำเนินการย้ายสิ่งของไว้บนที่สูง เตรียมเรือเพื่อใช้ในการเดินทางขณะน้ำท่วม อีกทั้งเตรียมของใช้จำเป็น เช่นยารักษาโรค น้ำดื่ม หรืออาหารสำเร็จรูปประกอบสามารถเก็บไว้ได้นานเพื่อสอดคล้องกับการเดินทางที่ไม่สะดวก ในด้านการประกอบอาชีพเกษตร จะมีการเก็บเกี่ยวก่อนช่วงน้ำท่วมของทุกปี เพื่อไม่ให้ผลผลิตได้รับผลกระทบ สำหรับระยะยาว ครัวเรือนจะปรับความสูงของบ้านเรือนของตนให้สูงโดยยึดความสูงของถนนเป็นหลัก โดยการปรับจะดำเนินการต่อเมื่อในปีที่

ผ่านมบ้านเรือนของตนได้รับผลกระทบกับการดำเนินชีวิตโดยปกติในช่วงน้ำท่วม เช่น น้ำท่วมสูงถึงบริเวณชั้น 2 จนไม่สามารถอาศัยอยู่ในบ้านได้ ต้องย้ายที่อยู่อาศัยชั่วคราว เป็นต้น ทั้งนี้ครัวเรือนเกษตรกร ได้มีการปรับตัว โดยมีการปรับเปลี่ยนลักษณะการทำนาจากนาปีเป็นนาปรังเพื่อให้สามารถปลูกและเก็บเกี่ยวได้ในระยะเวลาที่จำกัด หรือกรณีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น อาชีพรับจ้าง ซึ่งโดยส่วนมากจากการสัมภาษณ์ให้เหตุผลของการประกอบอาชีพนี้ มาจากการปรับตัวที่จากเดิมประกอบอาชีพทำนา แต่ด้วยสภาพพื้นที่ที่น้ำท่วมเป็นประจำทุกปี ประกอบกับต้องเช่านา จึงทำให้รายได้กับรายจ่ายไม่สอดคล้องกัน การเปลี่ยนอาชีพจึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด

2. การเยียวยา สำหรับการเยียวยาโดย อบต. สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ (1) การซ่อมแซมพื้นที่สาธารณะและบ้านเรือน โดยหลังน้ำท่วม อบต. ประสานงานร่วมกับผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่จะลงพื้นที่สำรวจความเสียหายจากน้ำท่วมในพื้นที่สาธารณะและบ้านเรือนครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบ โดยการซ่อมแซมจะทำตามลำดับความเร่งด่วน เช่น พื้นที่ที่มีการระบายน้ำช้า อบต. จะใช้เครื่องสูบน้ำเพื่อเร่งการระบายน้ำออกจากพื้นที่ให้กลับเข้าสู่สภาวะปกติ และ (2) การเยียวยาเกษตรกร อบต. จะดำเนินการช่วยเหลือเกษตรกรที่พื้นที่ทำการเกษตรได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม โดยยึดหลักเกณฑ์ “การใช้จ่ายเงินอุดหนุนราชการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2556” ซึ่งช่วยในการเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นตามประเภทต่าง ๆ เกษตรกรจะต้องลงทะเบียนกับเกษตรอำเภอก่อนน้ำท่วมทุกปี เพื่อรักษาสีสิทธิ์ในการรับการเยียวยาอย่างครบถ้วน

กล่าวโดยสรุป การดำเนินการจัดการพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับในสถานการณ์น้ำท่วมของพื้นที่ มีการปรับตัวให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาวะที่กำลังเผชิญที่มาจากการเรียนรู้และการได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมในทุก ๆ ปี จนเกิดมาเป็นการพัฒนายุทธศาสตร์ที่ทำให้การดำเนินชีวิตของครัวเรือนยังสามารถดำเนินต่อไปในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก

4.5 บริบทครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม

4.5.1 ขนาดครัวเรือน

จากการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมจำนวน 140 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 76.4 ของครัวเรือนทั้งหมด พบว่า สมาชิกในครัวเรือนที่ศึกษามีจำนวนทั้งหมด 459 คน ซึ่งมีสมาชิกเพศหญิงสูงสุดจำนวน 247 คน คิดเป็นร้อยละ 53.81

ของจำนวนสมาชิกทั้งหมด และเพศชายจำนวน 212 คน คิดเป็นร้อยละ 46.19 โดยค่าเฉลี่ยของสมาชิก 1 ครั้วเรือน จะมีสมาชิกเพศหญิงจำนวน 2 คน และเพศชายจำนวน 2 คน และจะมีสมาชิกโดยเฉลี่ย 3.27 คนต่อครั้วเรือน แสดงดังตาราง 3

ตาราง 3 ขนาดครั้วเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม

เพศ	จำนวน	สัดส่วน (ร้อยละ)
ชาย	212	46.19
หญิง	247	53.81
รวมทั้งสิ้น	459	100

4.5.2 อาชีพ และแรงงานในครั้วเรือน

สำหรับการประกอบอาชีพของครั้วเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม 140 ครั้วเรือน โดยใช้แบบสอบถาม พบว่า อาชีพรับจ้างทั่วไปมีจำนวนสูงสุด โดยมีแรงงานจำนวน 200 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 43.57 ของสมาชิกในครั้วเรือน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพหลักของครั้วเรือนในพื้นที่นี้ ขณะที่สมาชิกที่ไม่ได้เป็นแรงงานมีจำนวนรองลงมา 173 คน คิดเป็นร้อยละ 37.69 ของสมาชิกในครั้วเรือน ซึ่งเป็นสมาชิกในครั้วเรือนที่มีสถานภาพเป็นนักเรียนและผู้สูงอายุที่ไม่สามารถทำงานได้ ในขณะที่ เพาะปลูก มีแรงงานจำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 11.54 ของสมาชิกในครั้วเรือน ซึ่งเป็นอาชีพที่ยังมีอยู่แต่มีสัดส่วนไม่สูงนัก เมื่อเทียบกับอาชีพรับจ้างทั่วไป อาชีพค้าขาย มีแรงงานจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 3.70 ของสมาชิกในครั้วเรือน ต่อมา คืออาชีพปล่อยเช่านา มีแรงงานเพียง 5 คน หรือร้อยละ 1.08 ของสมาชิกในครั้วเรือน สุดท้าย เลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพที่มีแรงงานน้อยที่สุด โดยมีจำนวนเพียง 1 คน หรือร้อยละ 0.21 ของสมาชิกในครั้วเรือน แสดงดังตาราง 4

ตาราง 4 การประกอบอาชีพและแรงงานในครั้วเรือน

อาชีพ	จำนวนแรงงาน	สัดส่วน (ร้อยละ)
รับราชการ	10	2.18
รับจ้างทั่วไป	200	43.57
เพาะปลูก	53	11.54
เลี้ยงสัตว์	1	0.21

ค้าขาย	17	3.70
ปล่อยเช่า	5	1.08
ไม่ประกอบอาชีพ	173	37.69
รวมทั้งสิ้น	459	100

4.5.3 สถานภาพทางการเงิน

จากข้อมูลสำรวจโดยแบบสอบถาม พบว่า ครั้วเรือน 140 ครั้วเรือนมีรายได้เฉลี่ยต่อปี 319,945.9 บาท โดยค่าใช้จ่ายหลักที่มีผลกระทบสูงสุดคือค่าอาหารที่เฉลี่ยปีละ 61,495.68 บาท คิดเป็นประมาณ ร้อยละ 19.20 ของรายได้ รองลงมาเป็นค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา 27,034.92 บาท ซึ่งมีเพียง 34 ครั้วเรือนที่มีค่าใช้จ่ายในด้านนี้ สำหรับค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ที่อยู่ (7,999.56 บาท) เครื่องแต่งกาย (6,521.64 บาท) ค่าส่วนตัว (6,427.80 บาท) ยา/ค่ารักษา (4,773.36 บาท) และการเดินทาง (10,817.28 บาท) อยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ

ภาระหนี้สินครั้วเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ 383,187.24 บาท และพบว่ามี 9 ครั้วเรือน ที่มีหนี้สินด้านที่อยู่อาศัยสูงถึงปีละ 188,796 บาท รองลงมา คือ หนี้สินด้านการผลิตที่มีค่าเฉลี่ย 98,676.96 บาท และลำดับสุดท้าย คือ หนี้สินผ่อนรถที่อยู่ที่ 30,000.6 บาท คิดเป็นร้อยละ 9.37 ของรายได้ ทั้งนี้ข้อมูลสถานภาพทางการเงินสามารถแสดงได้ดังตารางถัดไป

ตาราง 5 สถานภาพทางการเงิน

รายการ	ประเภท	ครั้วเรือน	จำนวนเงิน เฉลี่ยต่อปี (บาท)	สัดส่วน (ร้อยละ) เทียบกับรายได้
รายได้		140	319,945.9	
รายจ่าย	อาหาร	140	61,495.68	19.20
	ที่อยู่	131	7,999.56	2.50
	เครื่องแต่งกาย	128	6,521.64	2.00
	ส่วนตัว	138	6,427.80	2.00
	ยา/ค่ารักษา	124	4,773.36	1.50
	การเดินทาง	139	10,817.28	3.40
	การศึกษา	34	27,034.92	8.40

หนี้สิน	ที่อยู่	9	188,796	59.00
	การศึกษา	2	15,600	4.87
	อุปโภค บริโภค	114	14,113.68	4.41
	ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	1	36,000	11.25
	การผลิต	13	98,676.96	30.84
	ผ่อนรถ	4	30,000.6	9.37

4.5.4 สถานภาพทางการเงินช่วงน้ำท่วม

ข้อมูลจากการเก็บแบบสอบถามผู้ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมทั้งหมด 140 ครัวเรือน จากตารางแสดงข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในช่วงน้ำท่วม แสดงให้เห็นช่วงค่าใช้จ่าย 5,000 – 10,000 บาท เป็นช่วงที่มีจำนวนครัวเรือนสูงสุด โดยมี 89 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 63.6 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด รองลงมา คือ ช่วงค่าใช้จ่าย 10,000 – 15,000 บาท ซึ่งมี 21 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 15.0 และช่วงค่าใช้จ่ายน้อยกว่า 5,000 บาท มีครัวเรือน 12 ครัวเรือน หรือคิดเป็น 8.6 % ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด แสดงดังตาราง 6

ตาราง 6 ค่าใช้จ่ายครัวเรือนช่วงน้ำท่วม

ค่าใช้จ่าย	ครัวเรือน	สัดส่วน (ร้อยละ)
น้อยกว่า 5,000 บาท	12	8.6
5,000 – 10,000 บาท	89	63.6
10,000 – 15,000 บาท	21	15.0
15,000 – 20,000 บาท	6	4.3
20,000 – 25,000 บาท	1	0.7
25,000 – 30,000 บาท	3	2.1
มากกว่า 30,000 บาท	8	5.7
รวมทั้งสิ้น	140	100

ข้อมูลจากการเก็บแบบสอบถามผู้ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมทั้งหมด 140 ครัวเรือน ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายช่วงน้ำท่วม 15,000 – 20,000 บาท มีรายได้เฉลี่ยสูงสุด โดยมีรายได้ต่อปีเฉลี่ย 784,029 บาท (65,336 บาทต่อเดือน) ครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายช่วงน้ำท่วมมากกว่า

30,000บาท มีรายได้เฉลี่ยรองลงมา โดยมีรายได้ต่อปีเฉลี่ย 773,050 บาท (64,421 บาทต่อเดือน) และครัวเรือนที่มีค่าใช้จ่ายช่วงน้ำท่วม 10,000 – 15,000 บาท มีรายได้เฉลี่ยเป็นอันดับสาม โดยมีรายได้ต่อปีเฉลี่ย 470,095 บาท (39,175 บาทต่อเดือน) แสดงดังตาราง 7

ตาราง 7 เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายช่วงน้ำท่วมและรายได้ครัวเรือน

ค่าใช้จ่ายช่วงน้ำท่วม (ต่อเดือน)	รายได้เฉลี่ย (ต่อปี)	รายได้เฉลี่ย (ต่อเดือน)
น้อยกว่า 5,000 บาท	124,117	10,343
5,000 – 10,000 บาท	239,194	19,933
10,000 – 15,000 บาท	470,095	39,175
15,000 – 20,000 บาท	784,029	65,336
20,000 – 25,000 บาท	384,000	32,000
25,000 – 30,000 บาท	290,067	24,172
มากกว่า 30,000 บาท	773,050	64,421

ข้อมูลจากการเก็บแบบสอบถามผู้ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมทั้งหมด 140 ครัวเรือน จากข้อมูลในตารางด้านล่าง จะเห็นได้ว่า เงินออม เป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดที่ใช้ในการจัดการค่าใช้จ่ายในช่วงน้ำท่วม โดยมีครัวเรือนจำนวนมากเลือกใช้เงินออม 86 ครัวเรือน รองลงมา คือ อาชีพเสริม 39 ครัวเรือน และการหยิบบีม มีจำนวนน้อยที่สุด เพียง 15 ครัวเรือน โดยแบ่งเป็นการหยิบบีมจาก ญาติ/เพื่อน 10 ครัวเรือน ภาครัฐ 3 ครัวเรือน และ เอกชนนอกระบบ 2 ครัวเรือน แสดงดังตาราง 8

ตาราง 8 แหล่งเงินใช้จ่ายช่วงน้ำท่วม

แหล่งเงินใช้จ่ายช่วงน้ำท่วม	ครัวเรือน	สัดส่วน (ร้อยละ)
อาชีพเสริม	39	27.9
เงินออม	86	61.4
หยิบบีม		
- ญาติ/เพื่อน	10	7.1
- ภาครัฐ	3	2.1
- เอกชนนอกระบบ	2	1.4

รวมทั้งสิ้น	140	100
-------------	-----	-----

4.5.5 การถือครองที่ดิน

จากการเก็บข้อมูล 140 ครัวเรือน โดยใช้แบบสอบถาม สามารถแบ่งการถือครองที่ดินออกเป็น 3 ลักษณะ โดยลักษณะการถือครองที่มีจำนวนมากที่สุด คือ การเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตร ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 15 ครัวเรือน แบ่งเป็นเช่าที่ดินเพื่อทำนาปรัง 14 ครัวเรือน และเช่าที่ดินเพื่อปลูกผักสวนครัว 1 ครัวเรือน ต่อมา คือ การเป็นเจ้าของที่ดิน มีทั้งหมด 12 ครัวเรือน แบ่งเป็นเจ้าของที่ดินทำนาปรัง 11 ครัวเรือน และเป็นเจ้าของพื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้ง 1 ครัวเรือน สุดท้าย คือ การเป็นเจ้าของและเช่าที่ดิน โดยมีเพียงเกษตรกรทำนาปรังเท่านั้น จำนวน 8 ครัวเรือน แสดงดังตาราง 9

ตาราง 9 การถือครองที่ดิน

อาชีพ	ลักษณะการถือครองที่ดิน			ครัวเรือน
	เจ้าของ	เช่า	เจ้าของและเช่า	
นาปรัง	11	14	8	33
ผักสวนครัว	-	1	-	1
เพาะเลี้ยงกุ้ง	1	-	-	1
รวมทั้งสิ้น	12	15	8	35

4.6 ขีดความสามารถในการใช้ทรัพยากร

4.6.1 พื้นที่ใช้ประโยชน์

ข้อมูลจากแบบสอบถามครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม 140 ครัวเรือน จากตาราง พบว่าในกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรจาก 140 ครัวเรือน มีเพียง 36 ครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำกินรวม 979.05 ไร่ โดยส่วนใหญ่เป็นการทำนาปรังครอบคลุม 33 ครัวเรือนด้วยพื้นที่ 965.05 ไร่ ในขณะที่กิจกรรมอื่นๆ เช่น ปลูกสวนครัว มีเพียง 1 ครัวเรือนที่ครอบครองพื้นที่ 1 ไร่ และกิจกรรมเพาะเลี้ยงกุ้ง มีเพียง 1 ครัวเรือนที่ครอบคลุมพื้นที่รวม 10 ไร่ สรุปได้ว่าเกษตรกรในพื้นที่นี้เน้นการทำนาปรังเป็นหลักในการผลิตอาหาร โดยกิจกรรมปลูกผักสวนครัวและการเพาะเลี้ยงกุ้งมีบทบาทน้อยเมื่อเทียบกับการทำนาปรังอย่างชัดเจน

จากการคำนวณค่าเฉลี่ยพื้นที่ทำกิน พบว่าครัวเรือนที่ทำนาปรังมีพื้นที่ทำกินเฉลี่ย 29.54 ไร่ต่อครัวเรือน ในขณะที่ครัวเรือนที่ปลูกผักสวนครัวและเพาะเลี้ยงกิ้งมีค่าเฉลี่ย 1 ไร่ และ 10 ไร่ ตามลำดับ ข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นว่า การทำนาปรังเป็นอาชีพหลักของเกษตรกรในพื้นที่ โดยการปลูกผักสวนครัวและเพาะเลี้ยงกิ้งมีบทบาทน้อยกว่า แสดงดังตาราง 10

ตาราง 10 พื้นที่ทำกิน

พื้นที่ทำกิน			
ประเภทเกษตรกรรม	ชนิด	จำนวนครัวเรือน	พื้นที่รวม (ไร่)
ผักสวนครัว	โหระพา	33	965.05
	ถั่วฝักยาว		
	บวบ แตงกวา		
	พริก คื่นหี		
เพาะเลี้ยงกิ้ง	กิ้งก่ามกราม	1	1
ประมง	ปลา	1	10
รวมทั้งสิ้น		35	976.05

4.6.2 การผลิต

ข้อมูลจากการเก็บแบบสอบถามครัวเรือน 140 ครัวเรือน แสดงให้เห็นข้อมูลประเภทการผลิตต่อรอบ พบว่าการทำนาปรังให้ผลผลิตเฉลี่ย 1.24 ตันต่อไร่ โดยมีมูลค่าขายเฉลี่ย 9,879 บาทต่อตัน ขณะที่การปลูกผักสวนครัวให้ผลผลิตเฉลี่ย 1,200 – 2,000 กิโลกรัมต่อไร่ เฉลี่ยรวมผักทุกชนิด และสามารถขายได้ในราคาเฉลี่ย 20 บาทต่อกิโลกรัม และการเพาะเลี้ยงกิ้งให้ผลผลิตเฉลี่ย 200 กิโลกรัมต่อไร่ โดยมีมูลค่าขายเฉลี่ย 240 ต่อกิโลกรัม แสดงดังตาราง 11

ตาราง 11 การผลิตของพื้นที่ทำกิน

ประเภทอาชีพ	ผลผลิตที่ได้เฉลี่ยต่อไร่	ขายได้มูลค่าเฉลี่ย (บาท)
นาปรัง	1.24 ตัน	9,879 ต่อตัน
ผักสวนครัว	1,200 – 2,000 กิโลกรัม	20 ต่อกิโลกรัม
เพาะเลี้ยงกิ้ง	200 กิโลกรัม	240 ต่อกิโลกรัม

โดยผลผลิตเฉลี่ย 1 รอบ ของแต่ละประเภทการผลิต จากตารางข้อมูลประเภทการผลิตของครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม 140 ครัวเรือน ที่พบว่า มีเพียง 35 ครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำกิน ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นการทำนาปรังจำนวน 33 ครัวเรือน มีพื้นที่เฉลี่ย 29.54 ไร่ต่อครัวเรือน ให้ผลผลิตเฉลี่ยต่อรอบ 36.62 ตัน และสร้างรายได้เฉลี่ย 361,768.98 บาทต่อรอบการผลิต

สำหรับการปลูกผักสวนครัวมีเพียง 1 ครัวเรือนที่ทำการเพาะปลูกในพื้นที่ 1 ไร่ ให้ผลผลิตเฉลี่ย 1,200 – 2,000 กิโลกรัมต่อรอบ และสามารถสร้างรายได้สูงถึง 24,000 – 40,000 บาทต่อรอบการผลิต และการเพาะเลี้ยงกุ้งมี 1 ครัวเรือนที่ใช้พื้นที่ 10 ไร่ สามารถให้ผลผลิตเฉลี่ย 2,000 กิโลกรัมต่อรอบ และสร้างรายได้เฉลี่ย 480,000 บาทต่อรอบการเลี้ยง ถือเป็นอาชีพที่สามารถสร้างมูลค่าสูงต่อหน่วยได้อย่างชัดเจน แต่ก็มีความเสี่ยงสูงและต้องใช้ความรู้เฉพาะทางในการจัดการ แสดงดังตาราง 12

ตาราง 12 การผลิตต่อรอบ

ประเภทอาชีพ	ครัวเรือน	จำนวนไร่ต่อครัวเรือน	ผลผลิตต่อ 1 รอบ	มูลค่าเฉลี่ย (บาท)ต่อ 1 รอบ
นาปรัง	33	29.54	36.62 ตัน	361,768.98
พืชสวน	1	1	700 กิโลกรัม	5,950,000
ประมง (ปลา)	1	10	10,000 กิโลกรัม	600,000

จากข้อมูลในตารางข้างต้นที่แสดงให้เห็นผลผลิตต่อ 1 รอบ มูลค่าเฉลี่ยของผลผลิตต่อ 1 รอบ ของแต่ละประเภทอาชีพ สามารถนำมาหาค่าเฉลี่ยของมูลค่าเฉลี่ยต่อปีของแต่ละประเภทอาชีพ ซึ่งผลของการศึกษาการผลิตในพื้นที่สภาวะปกติ แสดงให้เห็นถึงการทำนาปรังสามารถเก็บเกี่ยวได้ 3 รอบต่อปี โดยมีมูลค่าเฉลี่ยต่อรอบ 361,768.98 บาท ทำให้มูลค่าเฉลี่ยต่อปีอยู่ที่ 1,085,306.94 บาท การปลูกผักสวนครัวสามารถเก็บเกี่ยวเฉลี่ย 5 รอบต่อปี โดยมูลค่าเฉลี่ยต่อรอบ 24,000 – 40,000 บาท มูลค่าเฉลี่ยต่อปี 120,000 – 200,000 บาท หากมีการจัดสรรพื้นที่และรอบได้ดี ส่วนการเพาะเลี้ยงกุ้ง สามารถเก็บเกี่ยวได้ 1 รอบต่อปี โดยมูลค่าเฉลี่ยต่อรอบ 480,000 บาท ทำให้มีมูลค่าเฉลี่ย 480,000 บาท ต่อปี ดังตาราง 13

ตาราง 13 การผลิตในพื้นที่สภาวะปกติ

การผลิตในพื้นที่สภาวะปกติ			
ประเภทอาชีพ	จำนวนรอบเก็บเกี่ยว ต่อปี	มูลค่าเฉลี่ย (บาท) ต่อ 1 รอบ	มูลค่าเฉลี่ย ต่อปี
นาปรัง	3	361,768.98	1,085,306.94
ผักสวนครัว	3 - 6	25,000 – 40,000	120,000 –200,000
เพาะเลี้ยงกุ้ง	1	480,000	480,000

4.6.3 ต้นทุนการผลิต

ข้อมูลจากการทำแบบสอบถามของผู้ที่ได้รับผลกระทบ 140 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทำนาปรัง 33 ครัวเรือน ประกอบอาชีพปลูกผักสวนครัว 1 ครัวเรือน และประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงกุ้ง 1 ครัวเรือน ทำให้เห็นว่า ค่าใช้จ่ายในการผลิตข้าวนาปรังต่อรอบมีค่าใช้จ่ายสูงที่สุด คือ ค่ายา (127,874 บาท) ค่าปุ๋ย (54,238 บาท) และค่าเมล็ดพันธุ์ (33,703 บาท) ตามลำดับ โดยค่าใช้จ่ายเฉลี่ยการผลิตของนาปรังต่อรอบ คือ 46,618.33 บาท

สำหรับการผลิตของการปลูกผักสวนครัว ค่าใช้จ่ายสูงที่สุด คือ ค่ายา (3,500 บาท) ค่าเตรียมดิน (1,500 บาท) และ ค่าปุ๋ย (950 บาท) ตามลำดับ โดยมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยการผลิตต่อรอบ คือ 1,625 บาท

และการผลิตของการเพาะเลี้ยงกุ้ง ค่าอาหารมีค่าใช้จ่ายสูงสุด คือ 170,000 บาท ต่อรอบ ค่าพันธุ์กุ้ง จำนวน 30,000 บาท ค่าน้ำและค่าไฟฟ้า 20,000 บาท ค่ารักษา/ยา/วัคซีน จำนวน 15,000 บาท และค่าเก็บเกี่ยวและค่าขนส่ง 5,000 บาท แสดงดังตาราง 14

ตาราง 14 ต้นทุนการผลิตของนาปรังและพืชสวน

ประเภท การผลิต	ต้นทุนการผลิตต่อรอบ (บาท)						ค่าใช้จ่าย การผลิต เฉลี่ย ต่อรอบ (บาท)
	ค่า เตรียม ดิน	ค่าเมล็ด พันธุ์	ค่าจ้าง แรงงาน	ค่ายา	ค่าปุ๋ย	ค่าเก็บ เกี่ยว/ ขนส่ง	
นาปรัง	18,189	33,703	14,436	127,874	54,238	31,270	48,285

ผักสวนครัว	1,500	550	-	3,500	950	-	6,500
ประเภท การผลิต	ค่า พันธุ์	ค่าอาหาร	ค่าน้ำ และไฟ	ค่ารักษา/ยา/ วัคซีน	ค่าเก็บ เกี่ยว/ ขนส่ง	ค่าใช้จ่าย การผลิต เฉลี่ย ต่อรอบ (บาท)	
เพาะเลี้ยงกุ้ง	30,000	170,000	20,000	15,000	5,000	240,000	

4.7 ขีดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากร

จากข้อมูลการผลิตในพื้นที่ศึกษาที่ได้มาจากแบบสอบถาม 140 ครัวเรือน ซึ่งได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม พบว่า เกษตรกรที่ทำนาปรังสามารถเก็บเกี่ยวได้เพียง 2 รอบต่อปี โดยมูลค่าเฉลี่ยต่อปีที่ได้จากการทำนาปรังอยู่ที่ 723,537.96 บาท แต่จากการขาดรายได้ในช่วงน้ำท่วม ผลผลิตที่สามารถเก็บเกี่ยวได้จะลดลงเหลือเพียง 361,768.98 บาท

เกษตรกรที่ปลูกผักสวนครัวได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมเช่นเดียวกัน โดยสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เพียง 3 - 4 รอบต่อปี จากปกติ 5 รอบต่อปี โดยมูลค่าเฉลี่ยต่อปีจากการผลิตผักสวนครัวอยู่ที่ 124,000 - 200,000 บาท แต่ในช่วงน้ำท่วมก็ทำให้รายได้ที่ขาดหายไปเหลือเพียง 74,400 - 160,000 บาท และในกรณีของการเพาะเลี้ยงกุ้ง การเก็บเกี่ยวได้เพียง 1 รอบต่อปี โดยมีรายได้เฉลี่ย 480,000 บาท รายได้ที่ขาดหายไปในช่วงที่น้ำท่วมไม่ได้ส่งผลกระทบต่อ ผลผลิตของรอบนั้นโดยตรง แต่จะส่งผลกระทบต่อ ระยะเวลาการเตรียมการในรอบถัดไป กล่าวคือ หลังน้ำลดเกษตรกรต้องใช้เวลาในการ ฟื้นฟูบ่อ ฟื้นฟูสภาพแวดล้อม และซ่อมแซมอุปกรณ์ ซึ่งกระทบต่อการเริ่มต้นรอบใหม่ ทำให้ไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการเลี้ยงได้ทันที จึงเกิดผลกระทบในเชิงของ ความล่าช้า ในการผลิตรอบถัดไป ไม่ใช่ความเสียหายของผลผลิตในรอบที่กำลังเลี้ยงอยู่ แสดงดังตาราง

15

ตาราง 15 รายได้ที่ขาดหายไปต่อปี

การผลิตในพื้นที่ศึกษา			
ประเภทอาชีพ	จำนวนรอบเก็บเกี่ยว ต่อปี	มูลค่าเฉลี่ย ต่อปี	รายได้ ที่ขาดไป
นาปรัง	2	723,537.96	361,768.98

ผักสวนครัว	4	124,000 – 200,000	24,800 – 80,000
เพาะเลี้ยงกุ้ง	1	480,000	-

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถสังเกตได้ว่า ภาวะน้ำท่วมส่งผลกระทบโดยตรงต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกรในพื้นที่ เนื่องจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตถูกหยุดชะงักในช่วงที่มีน้ำท่วม จึงทำให้ขาดรายได้ในช่วงดังกล่าว เกษตรกรจำเป็นต้องปรับตัวและหาแนวทางใหม่ในการดำรงชีวิต เช่น การทำการเกษตรในรูปแบบที่สามารถควบคุมการเก็บเกี่ยวได้หลายรอบ หรือการหาอาชีพเสริมในช่วงที่ผลผลิตจากการเกษตรไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้

4.8 ยุทธศาสตร์ครัวเรือน

4.8.1 ความรู้และความเข้าใจต่อยุทธศาสตร์ครัวเรือนของครัวเรือน

จากการสัมภาษณ์ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมจำนวน 26 ครัวเรือน เมื่อสอบถามถึงความหมายของยุทธศาสตร์ครัวเรือนตามความเข้าใจของตน สามารถจำแนกออกเป็น ครัวเรือนที่ให้ความหมายยุทธศาสตร์ครัวเรือน และ ครัวเรือนที่ไม่เข้าใจในแนวคิดดังกล่าว โดยครัวเรือนที่อธิบายเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ครัวเรือน มักให้ความหมายในมิติของ การดำรงชีวิตของครัวเรือน การวางแผนอย่างเป็นระบบ และการบริหารจัดการทรัพยากรภายในครัวเรือน ครอบคลุมทั้งการจัดสรรรายได้และค่าใช้จ่าย การออมเพื่อความมั่นคงทางการเงิน รวมถึงการวางแผนในด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อสร้างเสถียรภาพให้แก่ครอบครัว แสดงดังตาราง 16

ตาราง 16 ความรู้และความเข้าใจต่อยุทธศาสตร์ครัวเรือนของครัวเรือน

ความรู้และความเข้าใจต่อยุทธศาสตร์ครัวเรือนของครัวเรือน		
หน่วย	ตัวชี้วัด	เนื้อหา
การวิเคราะห์	คน	การดำเนินชีวิตประจำวันให้อยู่รอด
	กลยุทธ์	การกำหนดเป้าหมายระยะสั้นและยาวในชีวิตของครัวเรือน
	การศึกษา	การเข้าสู่ระบบการศึกษาของสมาชิกในครอบครัว
การบริหารจัดการ	ทรัพยากร	การจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ เช่น อาหาร เวลา แรงงาน เป็นต้น เพื่อให้เพียงพอต่อความจำเป็นของครัวเรือน

ความรู้และความเข้าใจต่อยุทธศาสตร์ครัวเรือนของครัวเรือน		
หน่วย	ตัวชี้วัด	เนื้อหา
การวิเคราะห์		
	เงิน	การเก็บออมเงินสำหรับสถานการณ์จำเป็นในอนาคต

4.8.2 การปรับตัวของเกษตรกรทำนาและยุทธศาสตร์

การสัมภาษณ์ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม 26 ครัวเรือน ทำให้ทราบถึงการปรับตัวของเกษตรกร โดยแบ่งเป็นประเด็นได้ 4 ประเด็น คือ

1. ลักษณะการประกอบอาชีพ

อดีต เกษตรกรส่วนใหญ่ทำนาปี ซึ่งสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เพียงปีละครั้ง แต่เนื่องจากสถานการณ์น้ำท่วมที่เกิดขึ้นบ่อยและมีความไม่แน่นอน จึงมีการปรับเปลี่ยนไปสู่การทำนาปรังที่สามารถสร้างรายได้หลายรอบต่อปี การเพาะปลูกมีความยืดหยุ่นมากขึ้นและสามารถวางแผนการเก็บเกี่ยวได้ตามสถานการณ์น้ำ ในปัจจุบัน ครัวเรือนเกษตรกรทำนาปรังทั้งหมด ซึ่งสามารถเพาะปลูกได้ปีละสองรอบ โดยแต่ละรอบใช้เวลาประมาณ 4 เดือน รอบแรกเริ่มเพาะปลูกในเดือนมกราคมและเก็บเกี่ยวในเดือนเมษายน รอบที่สองเริ่มในเดือนพฤษภาคมและเก็บเกี่ยวในเดือนสิงหาคม ทั้งนี้ หากระดับน้ำลดลงเร็วหรือช้ากว่าปกติ การเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวอาจเปลี่ยนแปลงไปประมาณ 1 เดือน กรรมสิทธิ์ในที่ดินส่วนใหญ่ของครัวเรือนอยู่ในรูปแบบการเช่า โดยมีพื้นที่เช่าทำกินประมาณ 30 – 50 ไร่ และมีบางส่วนที่ทำนาบนที่ดินของตนเอง ทั้งนี้ เกษตรกรต้องเก็บเกี่ยวข้าวให้เสร็จก่อนวันที่ 15 กันยายนของทุกปี เพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายจากน้ำท่วมตามข้อตกลงกับกรมชลประทานที่ควบคุมระดับน้ำในพื้นที่

2. การนำเข้าและการใช้เทคโนโลยี

สำหรับต้นทุนการผลิตในปัจจุบันเพิ่มขึ้น เนื่องจากต้องใช้แรงงานจ้างและเทคโนโลยี เช่น โดรนเพื่อฉีดพ่นสารเคมีและเก็บเกี่ยว แตกต่างจากอดีตที่ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก

3. อาชีพเสริม

การประกอบอาชีพเสริม ถือเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีวิตช่วงน้ำท่วมของครัวเรือนเกษตรกรในช่วงน้ำท่วม เกษตรกรปรับตัวโดยการประกอบอาชีพเสริม เช่น การหาปลาเพื่อนำไปขายที่ตลาด หรือบริโภคภายในครัวเรือนเพื่อลดค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ ยังมีเกษตรกรบางกลุ่มที่มีอาชีพเสริมควบคู่กับการทำนา เช่น การทำงานเป็นภารโรง ซึ่งช่วยให้มีรายได้อย่างต่อเนื่อง

ครัวเรือนที่ไม่มีอาชีพเสริมให้เหตุผลว่าตลาดขายปลาในช่วงน้ำท่วมมีจำกัด ทำให้ส่วนใหญ่จับปลาเพื่อบริโภคเอง ทั้งนี้ ค่าใช้จ่ายในช่วงน้ำท่วมมักลดลง เนื่องจากการเดินทางออกไปใช้จ่ายข้างนอกเป็นไปได้ยากขึ้น อีกทั้งยังตรงกับช่วงปิดเทอมของบุตรหลาน ทำให้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา

ทั้งนี้ เกษตรกรบางครัวเรือนใช้กลยุทธ์การขายผลผลิตโดยเก็บเกี่ยวก่อนผู้อื่น เพื่อให้สามารถขายข้าวในราคาที่สูงขึ้น โดยในช่วงแรก ราคาข้าวอยู่ที่ประมาณ 11,300 บาทต่อตัน แต่เมื่อปริมาณข้าวในตลาดเพิ่มขึ้น ราคาจะลดลงเหลือประมาณ 10,500 บาทต่อตัน การบริหารจัดการรายได้ของครัวเรือนเน้นการออมเงินจากการขายข้าวเพื่อใช้เป็นทุนในการเพาะปลูกต่อไป รวมถึงเตรียมค่าใช้จ่ายที่จำเป็น เช่น ค่าเทอมลูกหลาน บางครัวเรือนเลือกที่จะลดรายจ่ายโดยปลูกผักสวนครัวเพื่อลดต้นทุนอาหาร หรือใช้เงินออมที่มีอยู่เพียงอย่างเดียวหากรายได้ไม่เพียงพอ ในกรณีที่ต้องกู้เงิน ส่วนใหญ่มักเลือกกู้จากกองทุนอর্থพหุหมู่บ้าน

4. การเรียนรู้การปรับตัว

การเรียนรู้และปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวเกษตรกรส่วนใหญ่เน้นปรับตัวโดยอาศัยประสบการณ์ของตนเอง และการสังเกตแนวโน้มของเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียง หลายครัวเรือนเปลี่ยนจากการทำนาปีเป็นนาปรัง เนื่องจากต้นทุนต่ำกว่าและสามารถปรับเปลี่ยนระยะเวลาการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับสถานการณ์น้ำได้ นอกจากนี้ การอบรมจากหน่วยงานภาครัฐยังช่วยให้เกษตรกรมีความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเทคนิคการเพาะปลูกและการลดต้นทุนการผลิต สำหรับเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ได้รับช่วงต่อจากครอบครัว ส่วนใหญ่มักสืบทอดแนวทางการทำนาปรังต่อจากพ่อแม่โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก

5. ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาและอุปสรรคในการปรับตัวแม้ว่าการทำนาปรังจะช่วยให้เกษตรกรมีรายได้หลายรอบต่อปี แต่ก็ยังมีปัญหาหลายประการ เช่น ต้นทุนค่าเช่านาที่ต้องจ่ายเป็นก้อนเงินเพิ่มเติมจากต้นทุนปกติ อีกทั้งยังมีปัญหาโรคระบาดในข้าว เช่น เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ซึ่งทำให้ต้องใช้สารเคมีที่มีราคาสูงขึ้น ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ ตารางปฏิทินการเพาะปลูกข้าวแสดงดังตาราง 17 น้ำท่วมพื้นที่เพาะปลูกดังภาพประกอบ 31 วิถีชีวิตในช่วงน้ำท่วมดังภาพประกอบ 32 และการใช้เทคโนโลยีในการเพาะปลูกดังภาพประกอบ 33

ตาราง 17 ปฏิทินเพาะปลูกข้าวจากการปรับตัว

เดือน สถานการณ์	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ปกติ	→				→	→						
ไว	→	→	→	→	→	→	→					→
ช้า		→	→	→	→	→	→	→	→			

ภาพประกอบ 31 น้ำเข้าท่วมพื้นที่นา

ภาพประกอบ 32 การหาปลาในช่วงน้ำท่วม

ภาพประกอบ 33 โดรนการเกษตร

4.8.3 การปรับตัวของเกษตรกรปลูกผักสวนครัวและยุทธศาสตร์

จากการสัมภาษณ์ครัวเรือน 26 ครัวเรือน มี 1 ครัวเรือนจากผู้ให้สัมภาษณ์ปลูกผักสวนครัวในพื้นที่ ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 5 ประเด็น คือ

1. ลักษณะการประกอบอาชีพ

ภายในพื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่เน้นปลูกปลูกผักสวนครัว ที่หลากหลาย เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างคุ้มค่า การเก็บเกี่ยวทำทุก 2 เดือน แต่ต้องหยุดชั่วคราวในช่วงน้ำท่วมระหว่างเดือนกันยายน - ธันวาคม

2. การจัดการที่ดิน

เนื่องจากเป็นพื้นที่น้ำท่วม จึงส่งผลให้พื้นที่เพาะปลูกเสียหายและอาจตายก่อนอายุขัย เพื่อรับมือกับปัญหาดังกล่าว เกษตรกรได้เริ่มปรับระดับพื้นดินให้สูงขึ้นกว่าระดับน้ำท่วมปกติ เพื่อลดความเสียหาย เนื่องจากที่ผ่านมา เมื่อน้ำท่วมจะไม่สามารถทำอะไรได้นอกจากปล่อยให้ น้ำเข้าท่วมพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งในระยะยาวไม่มั่นคงและอาจต้องใช้เงินทุนจำนวนมากในการฟื้นฟูพื้นที่เพาะปลูกทุกปี อย่างไรก็ตาม เกษตรกรยังคงเลือกปลูกผักสวนครัวต่อไป เพราะสามารถบริหารพื้นที่ให้ปลูกพืชชนิดอื่นร่วมด้วย เป็นการทำให้พืชหมุนเวียนที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารในครัวเรือน

3. การลดต้นทุน

ภายในที่ดินเกษตรกรปลูกพืชผักสวนครัวที่หลากหลายและการเตรียมแปลงใกล้เคียงกัน เช่น มะเขือ พริก มะกูด และมะละกอ ทำให้มีประหยัดต้นทุนการเตรียมพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นการกระจายความเสี่ยงและตลาดสินค้า

4. การเรียนรู้การปรับตัว

กระบวนการปรับตัวของเกษตรกรยังอาศัยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เนื่องจากยังไม่ได้รับการสนับสนุนด้านองค์ความรู้จากหน่วยงานภาครัฐมากเท่ากับกลุ่มที่ทำนาด้วยเหตุนี้ เกษตรกรจึงต้องใช้การสังเกตและปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกเอง เพื่อให้สามารถผลิตผลได้ต่อเนื่องตลอดทั้งปี

5. ปัญหาและอุปสรรค

สุดท้ายปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการปรับตัว คือ การขาดองค์ความรู้ด้านการเพาะปลูกในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก เนื่องจากมีเกษตรกรที่ทำอาชีพนี้จำนวนน้อยในตำบล ทำให้ไม่มีแนวทางหรือข้อมูลที่ชัดเจนในการรับมือกับปัญหาน้ำท่วมอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ได้แสดงปฏิทินการเก็บเกี่ยวผักสวนครัว ตามตาราง 18

ตาราง 18 ปฏิทินการเก็บเกี่ยวผักสวนครัว

เดือน สถานการณ์	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ปกติ		●		●		●		●				

4.8.4 การปรับตัวของเกษตรกรเพาะเลี้ยงกุ้งและยุทธศาสตร์

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม 26 ครัวเรือน ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงกุ้งได้ให้ข้อมูลการปรับตัว สามารถแบ่งเป็น 5 ประเด็น คือ

1. ลักษณะการประกอบอาชีพ

การเพาะเลี้ยงกุ้งใน 1 ปี สามารถทำการเพาะเลี้ยงได้ 3 ครั้ง โดยแต่ละรอบมีระยะเวลาการเติบโตประมาณ 3 เดือน ผลผลิตจากการเลี้ยงแต่ละไร่ได้ประมาณ 100,000 ตัว โดยการตลาดมีทั้งการขายผ่านหน้าร้านของตนเอง การส่งขายที่ตลาดอำเภอ และการขับรถไปขายในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของผลผลิต รวมถึงช่วงเวลาที่ผลผลิตพร้อมขายและราคาที่กำหนดในตลาด

2. การจัดการที่ดิน

ในช่วงน้ำท่วม เกษตรกรที่เลี้ยงกุ้งจะปรับตัวโดยการปรับโครงสร้างพื้นที่เพาะเลี้ยง เช่น การถมที่เพื่อยกพื้นที่เพาะเลี้ยงบางไร่ให้สูงขึ้น และการยกคันกั้นน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วมในปีที่มีปริมาณน้ำไม่มาก ซึ่งช่วยยืดระยะเวลาการท่วมและทำให้สามารถรอให้กุ้งเติบโตจนถึงเกณฑ์การขายได้ นอกจากนี้ยังมีการป้องกันโรคระบาดโดยการทำหลังคาและมุ้งกันในพื้นที่เพาะเลี้ยง เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของกุ้ง เพราะกุ้งเป็นสัตว์ที่ไม่ทนต่อสภาพอากาศและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง การดูแลเอาใจใส่อย่างละเอียดจึงเป็นสิ่งสำคัญในการป้องกันการขาดทุนและรักษาทุนให้พร้อมสำหรับการทำรอบต่อไป

3. การจัดการเงิน

การวางแผนการเงินในครัวเรือนจะเน้นที่การออมเงินจากกำไรที่ได้จากการขายกุ้งในแต่ละรอบ พร้อมทั้งใช้จ่ายอย่างประหยัด และหลีกเลี่ยงการซื้อของฟุ่มเฟือย เพื่อให้มีเงินสำรองในกรณีที่เกิดโรคระบาดหรือช่วงที่น้ำท่วมทำให้ไม่สามารถเพาะเลี้ยงได้

4. การเรียนรู้การปรับตัว

การปรับตัวของเกษตรกรเกิดจากการเรียนรู้จากผลกระทบที่เกิดขึ้นเอง โดยเฉพาะการเผชิญกับสภาพภูมิอากาศที่แปรปรวน ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อความไม่คงทนของกุ้ง หากไม่มีการปรับตัวหรือหาวิธีรับมือ ก็จะไม่สามารถทำให้ครัวเรือนมีรายได้

5. ปัญหาและอุปสรรค

อย่างไรก็ตาม การปรับตัวดังกล่าวยังมีปัญหาและอุปสรรค เช่น การขาดข้อมูลที่แม่นยำเกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศ ซึ่งทำให้การวางแผนปรับเปลี่ยนพื้นที่เพาะเลี้ยงเป็นเรื่องยาก และการขาดเงินทุนที่เพียงพอในการปรับพื้นที่พร้อมกันทั้งไร่นอกจากนี้ยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับการระบาดของโรคภายในกุ้ง เพราะไม่มีกลไกการให้ความรู้จากหน่วยงานภาครัฐที่เหมือนกับเกษตรกรในภาคการทำนา ทั้งนี้ได้แสดงปฏิทินการเพาะเลี้ยงกุ้ง ตามตาราง 19 และบ่อดินเลี้ยงกุ้ง ดังภาพที่ 34

ตาราง 19 ปฏิทินเพาะเลี้ยงกุ้งจากการปรับตัว

เดือน สถานการณ์	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ปกติ												
ไว												

ภาพประกอบ 34 บ่อดินเพาะเลี้ยงกุ้ง

4.8.5 การปรับตัวของครัวเรือนรับจ้างและยุทธศาสตร์

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม 26 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น รับเหมาก่อสร้างและตัดกิ่งไม้ เป็นต้น ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 4 ประเด็น คือ

1. การขยายพื้นที่การทำงาน

ภายในตำบลและพื้นที่ใกล้เคียง ประสบกับความไม่แน่นอนทั้งในด้านรายได้และสถานที่ทำงาน โดยเฉพาะในช่วงน้ำท่วมที่ส่งผลให้งานในพื้นที่ลดลง การปรับตัวของครัวเรือนจึงมุ่งเน้นไปที่การขยายพื้นที่ทำงานนอกพื้นที่น้ำท่วมเพื่อรักษารายได้ให้ต่อเนื่องตลอดทั้งปี การเดินทางไปทำงานในพื้นที่ที่ไม่มีน้ำท่วมจึงกลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการรับมือกับผลกระทบจากน้ำท่วม ในกรณีของอาชีพรับจ้างห่านปุ๋ยและย่นา เริ่มต้นจากการรับจ้างภายในตำบล เมื่อเวลาผ่านไปเกิดการบอกต่อและได้รับการจ้างงานเป็นประจำจากนายจ้างประจำ รวมถึงนายจ้างใหม่ที่ถูกแนะนำจากนายจ้างประจำ ทำให้การรับจ้างในตำบลเริ่มขยายขอบเขตออกไปยังพื้นที่ข้างเคียง เช่น จังหวัดอ่างทอง อำเภอหนองหญ้าไทร และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันการจ้างงานในตำบลมีจำนวนลดลง เนื่องจากการเข้ามาของเทคโนโลยีที่ช่วยลดระยะเวลาในการทำงาน จึงทำให้มีการออกไปทำงานในพื้นที่ข้างเคียงมากขึ้น โดยรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 10,000 บาทต่อเดือน อย่างไรก็ตาม ในช่วงน้ำท่วม รายได้จะลดลงเนื่องจากพื้นที่นอกตำบลที่รับจ้างก็ประสบปัญหาน้ำท่วมเช่นเดียวกัน

2. การปรับเปลี่ยนอาชีพ

เดิมที ครัวเรือนรับจ้างเคยประกอบอาชีพทำนามาก่อน แต่เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของที่ดินเช่าและขาดแคลนทุนทรัพย์ในการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมน้ำท่วม จึงตัดสินใจเปลี่ยนมาทำอาชีพรับจ้างทั่วไป ยุทธศาสตร์การปรับตัวในแง่การเงินนั้น เน้นที่การวางแผนการใช้จ่ายอย่างรอบคอบ เนื่องจากรายได้มีความไม่แน่นอน การออมเงินจากรายได้ที่ได้มาในแต่ละเดือนเพื่อรองรับความเสี่ยงจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการรักษาความมั่นคงทางการเงินในครัวเรือน

3. ผลกระทบของเทคโนโลยีเกษตรต่อการจ้างงานในชนบท

การปรับตัวของครัวเรือนเกิดจากการขยายพื้นที่การทำงานไปยังพื้นที่ข้างเคียง เนื่องจากเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เข้ามาในอุตสาหกรรมเกษตรทำให้การทำงานในพื้นที่เดิมลดลง ในช่วงน้ำท่วมที่ไม่สามารถรับจ้างได้ในพื้นที่ที่ทำงานประจำ ครัวเรือนจึงได้ปรับยุทธศาสตร์โดยการเปิดร้านซ่อมอุปกรณ์ทำนาและเครื่องสูบน้ำในช่วงที่ไม่ได้รับจ้าง พร้อมกับการ

ประกอบอาชีพมีรายได้มั่นคง เช่น การทำอาชีพพยาบาล เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้ครัวเรือนมีความมั่นคง

4. การเรียนรู้การปรับตัว

สาเหตุของการปรับตัวมาจากการเรียนรู้และความต้องการให้ครัวเรือนสามารถรับมือกับผลกระทบจากน้ำท่วมและเศรษฐกิจที่มีความไม่แน่นอน การเลือกใช้ยุทธศาสตร์ในการกระจายแหล่งรายได้ให้หลากหลายและเพิ่มความยืดหยุ่นในการปรับตัวเป็นกลยุทธ์สำคัญในการลดความเสี่ยงของการขาดรายได้ในช่วงวิกฤติ ทั้งนี้ ได้แสดงปฏิทินเพาะเลี้ยงกุ้งในตาราง 19 และพื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งในภาพที่ 32

4.8.6 การปรับตัวของครัวเรือนค้าขายและยุทธศาสตร์

การสัมภาษณ์ 26 ครัวเรือน ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม มี 1 ครัวเรือนจากผู้ให้สัมภาษณ์ที่ประกอบอาชีพค้าขาย สามารถแบ่งเป็น 4 ประเด็น คือ

1. ลักษณะการประกอบอาชีพ

การทำอาชีพค้าขายเริ่มต้นจากการเปิดร้านขายของชำเล็กๆ ที่มีสินค้าจำเป็น เช่น ข้าวสาร เครื่องปรุงรสนม และน้ำ ซึ่งค้าขายตลอดทั้งปี ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา ครัวเรือนเริ่มทำนาควบคู่ไปกับการค้าขาย โดยเงินที่ได้จากการค้าขายจะถูกนำมาใช้เป็นทุนในการซื้อของเข้าร้านและออมเงิน ส่วนรายได้จากการทำนาจะเก็บเป็นทุนสำหรับการทำนารอบต่อไปและออมเงินเช่นกัน

2. การจัดการที่ดิน

ในช่วงน้ำท่วมที่ผ่านมา ครัวเรือนได้มีการปรับตัวในด้านสภาพแวดล้อมโดยการถมที่และยกโครงสร้างร้านให้สูงขึ้นเพื่อป้องกันน้ำท่วม ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทุกปี โดยน้ำท่วมในร้านจะสูงประมาณ 30 เซนติเมตร ทำให้ต้องยกของหนีน้ำทุกครั้งที่น้ำท่วม การยกพื้นสูงขึ้นจึงช่วยลดปัญหาดังกล่าว และทำให้สามารถเปิดร้านได้ตามปกติ แม้จะมีลูกค้าลดลงจากการไม่สามารถออกมาซื้อของได้สะดวกเหมือนปกติ ในช่วงนี้ ร้านได้เริ่มเพิ่มการขายอาหารตามสั่งเพื่อเสริมรายได้ที่หายไปจากการค้าขายปกติ

3. การเรียนรู้การปรับตัว

การปรับตัวครั้งนี้เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเองจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากน้ำท่วมมาอย่างยาวนาน และมองว่าหากไม่ปรับตัวในอนาคต รายได้อาจมีแนวโน้มลดลงกว่าเดิม เนื่องจากสถานการณ์น้ำท่วมที่ไม่สามารถคาดเดาได้

5. ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาหลักในการปรับตัว คือ เงินทุนในการถมดินและยกร้านให้สูงขึ้น ซึ่งอาจต้องปรับปรุงเพิ่มเติมหากน้ำท่วมในอนาคตมีความรุนแรงมากขึ้น นอกจากนี้ยังต้องสำรองเงินเก็บไว้สำหรับใช้จ่ายในกรณีฉุกเฉินนอกเหนือจากทุนสำหรับร้านค้าและการทำนา จึงทำให้ต้องใช้ระยะเวลาในการเก็บออมเงินสำหรับการปรับพื้นที่ร้านค้า โดยภาพร้านค้าในตำบลดังภาพประกอบ 35

ภาพประกอบ 35 ร้านค้าในพื้นที่

4.9 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการจัดการน้ำท่วม

การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ อบต. จำนวน 5 คน ทำให้เห็นถึงบทบาทของหน่วยงานในการจัดการน้ำท่วมในพื้นที่ โดย อบต. มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือครัวเรือนภายในตำบล จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ อบต. จรเข้ใหญ่ ทั้ง 5 คน สามารถสรุปเป็นกระบวนการช่วยเหลือแบ่งเป็น ก่อน ระหว่าง และหลังเกิดน้ำท่วม ดังนี้

กระบวนการก่อนน้ำท่วมเน้นไปที่การจัดเตรียมของจำเป็นสำหรับน้ำท่วม โดยจะเตรียมกระสอบทราย เรือ งบประมาณ บุคลากร ของยังชีพ ข้อมูลกลุ่มเปราะบาง จากการใช้งบประมาณของ อบต. เอง และประสานหน่วยงานอื่น ๆ โดย อบต. จะประสานกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) เพื่อขอยืมเรือสัญจรมาอำนวยความสะดวกครัวเรือน กลุ่มเปราะบาง หรือสนับสนุนการช่วยเหลือและการแจกจ่ายของภายในตำบล ประกอบกับการกระจายข้อมูล เช่น สถานการณ์ปริมาณน้ำในแม่น้ำท่าจีน ความสูงของน้ำที่คาดว่าจะท่วมในพื้นที่ ระยะเวลาที่ท่วมเป็นต้น โดยข้อมูลจะถูกกระจายจากกรมชลประทาน องค์การบริหารส่วนตำบล มายังผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน และครัวเรือนในตำบล ผ่านกลุ่มไลน์หมู่บ้าน การประชุมผู้นำชุมชน หอกระจายเสียง และปากต่อปาก ในขณะเดียวกัน ครัวเรือนในพื้นที่ที่คาดว่าจะทรานเปื่องตันว่าในทุก ๆ ปี พื้นที่จะเริ่มเข้าสู่สถานการณ์น้ำท่วมตั้งแต่ 15 กันยายน ของทุกปี จากการรับรู้ร่วมกันระหว่างกรมชลประทานกับครัวเรือนจนถูกระบุลงในปฏิทินเพาะปลูกที่ครัวเรือนที่ทำการเกษตรจะต้องเก็บเกี่ยวก่อนวันที่กำหนดเพื่อให้ผลผลิตได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม

กระบวนการขณะน้ำท่วม จิตอาสาภัยพิบัติ ผู้ใหญ่บ้าน มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมข้อมูลครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม โดยจิตอาสาภัยพิบัติจะรวบรวมข้อมูลครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบและความต้องการของครัวเรือนเบื้องต้น ก่อนจะส่งไปยังผู้ใหญ่บ้านเพื่อคัดกรองความซ้ำซ้อน จัดลำดับความสำคัญ และนำข้อมูลที่ผ่านคัดกรองส่งไปยัง อบต. ทั้งนี้ ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน กรณีผู้ป่วยต้องไปหาหมอ สามารถแจ้งผ่านผู้ใหญ่บ้านไปยัง อบต. เพื่อขอใช้เรือเดินทางไปยังโรงพยาบาลได้ตลอดเวลา การให้ความช่วยเหลือของ อบต. หลังจากการทราบจำนวนครัวเรือนได้รับผลกระทบจะจัดถุงยังชีพและอาหารจัดส่งให้กับครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบทุกครัวเรือน จัดตั้งครัวกลางไว้บริการหลัก ๆ 2 จุด ได้แก่ วัดจระเข้มใหญ่ และวัดศาลาท่าทราย และความต้องการอื่น ๆ อย่างสุขาซึ่งบ้านลักษณะชั้นเดียวจะได้รับผลกระทบ อบต. จะจัดตั้ง 2 – 5 จุดเพื่ออำนวยความสะดวก การจัดการขยะ ครัวเรือนจะแบ่งขยะออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ขยะทั่วไปและขยะรีไซเคิล โดยขยะทั่วไปจะมาจากถุงยังชีพ เป็นพลาสติกห่อบรรจุภัณฑ์ กระป๋อง จะถูกรวบรวมไว้ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน 9 จุด 9 หมู่ ก่อน อบต.จะนำรถเก็บขยะมาเก็บไปกำจัด ส่วนขยะรีไซเคิลครัวเรือนจะเก็บรวบรวมเก็บไว้ขายเมื่อเข้าสู่สภาวะปกติ

กระบวนการหลังน้ำท่วม แบ่งออก (1) การซ่อมแซมพื้นที่สาธารณะและบ้านเรือนครัวเรือนที่เสียหายจากน้ำท่วม โดยมีเจ้าหน้าที่ อบต. ผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่ลงพื้นที่สำรวจสิ่งปลูกสร้างภายในตำบล และซ่อมแซมตามลำดับความเร่งด่วน ทั้งนี้ กรณีพื้นที่ที่เป็นแอ่งน้ำระบายช้า ทาง อบต.จะใช้เครื่องสูบน้ำสูบน้ำออกจากพื้นที่เพื่อให้พื้นที่กลับเข้าสู่สภาวะปกติ (ดังภาพที่ 36) และ

(2) การเยียวยาเกษตรกรที่พื้นที่ทำกินได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม โดยยึดหลักเกณฑ์ “การใช้
จ่ายเงินทดรองราชการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2556” ระเบียบ
กระทรวงการคลัง ซึ่งข้อกำหนดการเยียวยาจะแตกต่างกันในแต่ละประเภท (แสดงดังตาราง 20)
สำหรับการได้รับความช่วยเหลือ คราวเรือนจะต้องลงทะเบียนกับเกษตรอำเภอก่อนน้ำท่วมในแต่ละ
ปี ปัจจุบันทางเกษตรอำเภอได้ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ทำให้ครัวเรือนลงทะเบียนเพื่อรักษา
สิทธิการได้รับเงินเยียวยาครบถ้วน

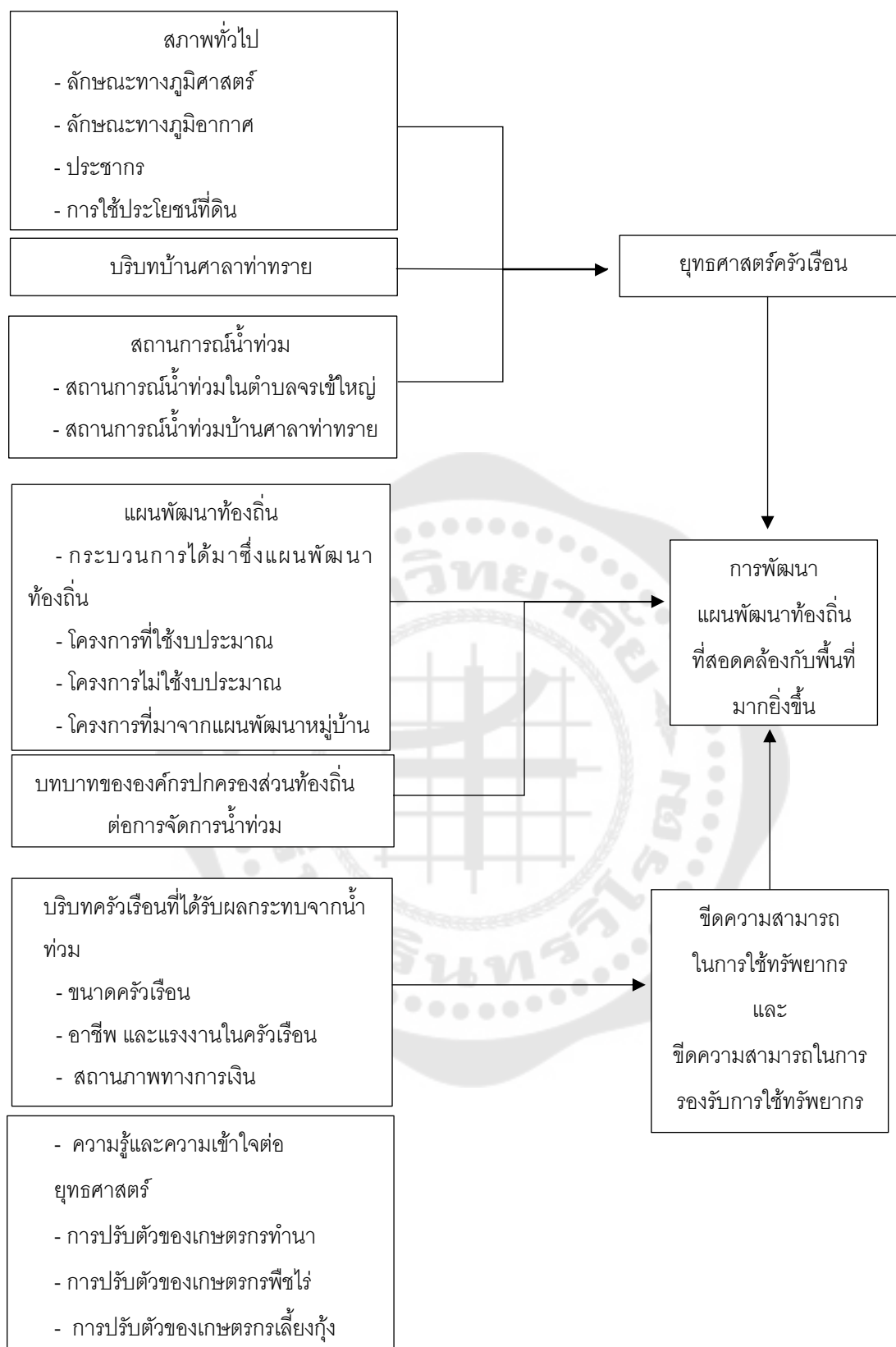
ตาราง 20 เกณฑ์การช่วยเหลือตามประเภทอาชีพภาคเกษตรกรรม

ลำดับ	อาชีพ	เงินช่วยเหลือ	ขอบเขตการช่วยเหลือ
1.	ทำนา	1,340 บาท/ไร่	ไม่เกินครัวเรือนละ 30 ไร่
2.	พืชไร่และ พืชผัก	1,980 บาท/ไร่	ไม่เกินครัวเรือนละ 30 ไร่
3.	ไม้ผลและไม้ ยืนต้น	4,048 บาท/ไร่	ไม่เกินครัวเรือนละ 30 ไร่ (กรณีพื้นที่เพาะปลูกถูกทับถมจนไม่ สามารถใช้ได้ จะช่วยเหลือค่าใช้จ่ายใน การขุดลอกในพื้นที่ไม่เกิน 4 ไร่ ราคาไม่ เกินไร่ละ 7,000 บาท)
4.	เลี้ยงกุ้ง	11,760 บาท/ไร่	ไม่เกินรายละ 5 ไร่
5.	ปลา (เลี้ยงใน บ่อดิน)	4,682 บาท/ไร่	ไม่เกินรายละ 5 ไร่
6.	ปลา (เลี้ยงใน กระชัง บ่อ ซีเมนต์)	368 บาท/ตารางเมตร	ไม่เกินรายละ 80 ตารางเมตร
7.	โค	13,000 – 35,000 บาท/ตัว	ไม่เกินรายละ 5 ตัว
8.	กระบือ	15,000 – 39,000 บาท/ตัว	ไม่เกินรายละ 5 ตัว
9.	หมู	1,500 – 3,000 บาท/ตัว	ไม่เกินรายละ 10 ตัว
10.	ไก่ไข่	30 – 100 บาท/ตัว	ไม่เกินรายละ 1,000 ตัว
11.	ไก่เนื้อ	20 – 50 บาท/ตัว	ไม่เกินรายละ 1,000 ตัว

12.	เปิดไข่	30 – 100 บาท/ตัว	ไม่เกินรายละ 1,000 ตัว
รวมทั้งสิ้น 12 ประเภทอาชีพ			

ภาพประกอบ 36 อบต. ช่วยเหลือครัวเรือนช่วงน้ำท่วม

ภาพประกอบ 37 แผนภาพประเด็นศึกษา

บทที่ 5

สรุปและอธิบายผลการศึกษา

การศึกษา “ยุทธศาสตร์ครัวเรือนการดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ตำบลจรเข้มใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากรของครัวเรือนในพื้นที่น้ำท่วม รวมถึงการศึกษาและวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ที่ครัวเรือนในตำบลจรเข้มใหญ่ใช้ในการดำรงชีพและจัดการกับสถานการณ์น้ำท่วมซ้ำซาก และให้ความสำคัญกับปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรในพื้นที่น้ำท่วม ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ การเกษตรกรรม การใช้ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรอื่นๆ ในการดำรงชีพของครัวเรือน พร้อมทั้งการวิเคราะห์วิธีการที่ครัวเรือนในพื้นที่นี้ใช้ในการปรับตัวและวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อบรรเทาผลกระทบจากน้ำท่วมที่เกิดขึ้นซ้ำซาก โดยเน้นไปที่ความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรและการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนที่สามารถคงอยู่ได้ท่ามกลางสถานการณ์น้ำท่วม

ในส่วนของการอภิปรายผล จะมีการพิจารณาถึงแผนพัฒนาท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาและสนับสนุนแผนพัฒนาท้องถิ่นของภาครัฐในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและสามารถดำรงชีพได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการสร้างการรับรู้และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครัวเรือนในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้น

ทั้งนี้ สามารถสรุปและอธิบายผลการศึกษา รวมไปถึงการเสนอข้อเสนอแนะได้ ดังนี้

5.1 สรุปและอธิบายผลการศึกษา

5.1.1 ขีดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากร

5.1.2 ยุทธศาสตร์ครัวเรือน

5.1.3 วิเคราะห์ยุทธศาสตร์ครัวเรือนและความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรภายใน

ท้องถิ่น

5.2 ข้อค้นพบหรือข้อสังเกต

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

5.1.1 ซัดความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากร

จากการศึกษา ทำให้สามารถสรุปผลตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. การใช้ประโยชน์ที่ดิน

ตำบลจรเข้มะใหญ่มีการใช้ที่ดินรวม 24,995.65 ไร่ แบ่งออกเป็น 11 ประเภท โดยมีการทำนามากที่สุดถึง 18,420.10 ไร่ (ร้อยละ 73.69) สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ 3,485.56 ไร่ (ร้อยละ 13.94) และพื้นที่ชุมชน 1,403.38 ไร่ (ร้อยละ 5.61) ตามลำดับ มีพื้นที่ได้รับผลกระทบประมาณ 17,915 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 72 จากพื้นที่ทั้งหมด ทำให้เมื่อน้ำท่วม การใช้ประโยชน์พื้นที่ในการประกอบอาชีพต้องหยุดชะงัก

จากข้อมูลการถือครองที่ดินของเกษตรกรในพื้นที่ศึกษา พบว่าเกษตรกรมีรูปแบบการถือครองที่ดินแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การเช่าที่ดิน การเป็นเจ้าของที่ดิน และการเป็นทั้งเจ้าของและผู้เช่าที่ดิน โดยแต่ละลักษณะมีผลต่อการเลือกประกอบอาชีพและแนวทางการผลิตทางการเกษตรที่แตกต่างกัน โดยพบว่า รูปแบบการถือครองที่ดินส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจด้านอาชีพ การลงทุน และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกร กลุ่มผู้เช่าอาจมีข้อจำกัดมากที่สุด โดยเฉพาะหากต้องพึ่งพาที่ดินจากผู้อื่นทั้งหมด ขณะที่กลุ่มที่เป็นเจ้าของมีความได้เปรียบในด้านการลงทุนและการวางแผนระยะยาว

2. การใช้ทรัพยากรในเชิงเศรษฐกิจ

1) นาปรัง มีค่าใช้จ่ายหลายรายการ เช่น ค่าเตรียมดิน ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างแรงงาน ค่ายา ค่าปุ๋ย และค่าเก็บเกี่ยว/ขนส่ง โดยมีค่าใช้จ่ายเป็นค่ายาสูงสุด แตกต่างจาก สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2566) ที่มีค่าแรงงานสูงสุด ค่าใช้จ่ายรวมในแต่ละรอบอยู่ในระดับที่สูงกว่าบางประเภทอาชีพ เนื่องจากราคาของปัจจัยการผลิตที่สูง โดยมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 46,618.33 บาท ต่อรอบการผลิต มีผลผลิตเฉลี่ย 1,240 กิโลกรัมต่อไร่ใน 1 รอบการผลิต สอดคล้องใกล้เคียงกับ ภราดร กาญจนสุธรรม, นิพนธ์ ตั้งธรรม และเรืองโร โตกฤษณะ (2557) (ภราดร กาญจนสุธรรม et al., 2557) ที่พบว่าผลผลิตต่อไร่ของข้าวนาปรัง ในพื้นที่ อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี เฉลี่ยเท่ากับ 1,299 กิโลกรัมต่อไร่ นาปรังมีจำนวนรอบเก็บเกี่ยว 2 รอบต่อปี มูลค่าเฉลี่ยต่อรอบประมาณ 361,768.98 บาท รวมรายได้ปีประมาณ 723,537.96 บาท แต่ยังมีรายได้ที่ขาดไปอยู่ที่ 361,768.98 บาทต่อปี ซึ่งสะท้อนถึงความเปราะบางของรายได้ที่อาจลดลงจากผลกระทบของสภาพน้ำหรือปัจจัยภายนอก

2) **ผักสวนครัว** มีเพียง 1 ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพปลูกผักสวนครัว แต่พบว่าผลผลิตเฉลี่ย 1,200 – 2,000 กิโลกรัม กิโลกรัมต่อไร่ และสร้างรายได้เฉลี่ย 24,000 – 40,000 บาทต่อรอบ โดยสามารถเก็บเกี่ยวได้ 4 รอบต่อปี ส่งผลให้รายได้รวมต่อปีอยู่ระหว่าง 120,000 – 200,000 บาท ซึ่งงานวิจัยของ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2566) ระบุว่าผลผลิตผักสวนครัวเฉลี่ยอยู่ที่ 1,000 – 2,000 กิโลกรัมต่อไร่ต่อรอบ และรายได้เฉลี่ยประมาณ 20,000 – 45,000 บาทต่อรอบ ขึ้นอยู่กับชนิดผักและวิธีการปลูก สอดคล้องกับการศึกษานี้ข้อได้เปรียบของการปลูกผักสวนครัวคือสามารถปลูกหมุนเวียนได้หลายรอบต่อปีในพื้นที่จำกัด มีความยืดหยุ่นสูงในการเลือกชนิดพืชตามฤดูกาล และมีความต้องการในตลาดอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนคือความเสี่ยงจากราคาตลาดที่ผันผวน และความต้องการแรงงานดูแลพืชอย่างใกล้ชิด

3) **เพาะเลี้ยงกุ้ง** อาชีพเพาะเลี้ยงกุ้งในพื้นที่ศึกษานี้มีเพียง 1 ครัวเรือนเช่นเดียวกัน โดยมีพื้นที่เพาะเลี้ยง 10 ไร่ ให้ผลผลิตเฉลี่ย 2,000 กิโลกรัมต่อรอบ และสร้างรายได้เฉลี่ย 480,000 บาทต่อรอบ สอดคล้องกับการศึกษาของ อนันต์ บุญอินทร์ (2565) พบว่า รายได้ต่อไร่จากการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามเฉลี่ย 43,467.99 บาท หรือประมาณ 434,680 บาท ใน 10 ไร่ จุดเด่นของอาชีพนี้คือสร้างมูลค่าสูงต่อหน่วย และใช้พื้นที่ไม่มากนัก แต่ก็ต้องแลกมาด้วยความเสี่ยง เช่น โรคในสัตว์น้ำ ราคาตลาดผันผวน และต้นทุนความรู้ในการจัดการระบบน้ำและคุณภาพกุ้ง นอกจากนี้แม้จะไม่ถูกน้ำท่วมในช่วงเลี้ยงโดยตรง แต่ช่วงน้ำท่วมจะส่งผลกระทบทางอ้อม ต่อการเตรียมการผลิตรอบถัดไป เนื่องจากต้องใช้เวลาฟื้นฟูสภาพบ่อและอุปกรณ์หลังน้ำลด ทำให้เกิด ความล่าช้าในการผลิตรอบใหม่

3. ศักยภาพครัวเรือน

1) **แรงงานในครัวเรือน** จากการศึกษากลุ่มเป้าหมาย 140 ครัวเรือน พบว่าจำนวนสมาชิกทั้งหมดมี 459 คน โดยในจำนวนนี้เป็นแรงงานที่ประกอบอาชีพ 286 คน คิดเป็นร้อยละ 62 ของสมาชิกทั้งหมด และมีแรงงานที่ไม่ประกอบอาชีพ 173 คน คิดเป็นร้อยละ 38 ซึ่งกลุ่มที่ไม่ประกอบอาชีพนี้ประกอบด้วยเด็กและผู้สูงอายุเป็นหลัก ค่าเฉลี่ยของสมาชิก 1 ครัวเรือน จะมีสมาชิกโดยเฉลี่ย 3 คนต่อครัวเรือน และมีสมาชิกที่ไม่ประกอบอาชีพเฉลี่ยประมาณ 1 คนต่อครัวเรือน สามารถกล่าวได้ว่า แรงงาน 1 คน มีสมาชิกที่ไม่ประกอบอาชีพที่ต้องดูแลประมาณ 0.61 คน หรือประมาณ 6 คนในทุก 10 คน เป็นภาระพึ่งพิงของแรงงาน แนวโน้มดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกษมสันต์ สาระสุข (2560) ที่ศึกษาครัวเรือนเกษตรในภาคกลาง พบว่า

ครัวเรือนมีสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุและเด็กสูงถึงร้อยละ 35 ของสมาชิกทั้งหมด และแรงงานหลักของครัวเรือนมักมีเพียง 1 – 2 คน

2) รายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้สินในครัวเรือน รายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนทั้งหมด 140 ครัวเรือนอยู่ที่ 319,945.9 บาท ซึ่งมากกว่าผลการศึกษารายได้เฉลี่ยต่อเดือนภายในประเทศไทย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) โดยมีรายได้เฉลี่ย 29,030 บาทต่อครัวเรือน จะเห็นได้ว่า รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในพื้นที่ศึกษาสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศประมาณ 2,368 บาทต่อเดือน หรือราว 28,416 บาทต่อปี

รายจ่ายที่มีสัดส่วนสูงที่สุด คือ อาหาร (ร้อยละ 19.20 ของรายได้) ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือน ในขณะที่ค่ารักษาพยาบาลและส่วนตัวที่มีสัดส่วนต่ำกว่า (ร้อยละ 1.50 ของรายได้) สอดคล้องกับ World Bank (2018) โดยส่วนใหญ่จะไม่เกินร้อยละ 2 ของรายได้ทั้งหมด ซึ่งสะท้อนถึงการจัดลำดับความสำคัญของการใช้จ่ายในครัวเรือนเกษตรกรที่เน้นการบริโภคอาหารและค่าใช้จ่ายพื้นฐานก่อนค่าใช้จ่ายสุขภาพ นอกจากนี้ ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (UHC) ของประเทศไทยยังช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพส่วนบุคคล ทำให้ค่าใช้จ่ายสุขภาพในครัวเรือนเกษตรกรโดยทั่วไปต่ำกว่าระดับวิกฤต (WHO, 2019)

และหนี้สินที่เกี่ยวกับที่อยู่สูงสุด (ร้อยละ 59 ของรายได้) มีสัดส่วนสูงที่สุด ซึ่งเป็นครัวเรือนประกอบอาชีพรับจ้าง โดยตามเกณฑ์ความเหมาะสมของรายจ่ายเทียบกับรายได้ (ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 2565) ที่ไม่ควรเกินร้อยละ 45 ของรายได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการที่ครัวเรือนต้องเช่าที่อยู่อาศัย เนื่องจากมีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพรับจ้างที่ต้องเดินทางไปอาศัยในพื้นที่รับจ้าง แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2565) ที่ระบุว่าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพรับจ้างมีอัตราการเป็นหนี้เพื่อที่อยู่อาศัยในระดับสูง โดยมากกว่าร้อยละ 55 ของครัวเรือน และสอดคล้องกับ TDRI (2562) ที่แสดงให้เห็นถึงครัวเรือนแรงงานรับจ้างทั่วไป โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทหรือกิ่งเมือง มีหนี้เพื่อที่อยู่อาศัยเฉลี่ยสูงที่สุดในสัดส่วนของหนี้รวมทั้งหมด และในบางกลุ่มมีภาระหนี้ที่อยู่อาศัยสูงเกิน 50% ของรายได้ต่อปี ซึ่งสะท้อนถึงความเปราะบางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนเหล่านี้ ที่มีรายได้น้อยแต่ภาระผูกพันทางการเงินสูง

3) ค่าใช้จ่ายช่วงน้ำท่วม

ค่าใช้จ่ายช่วงน้ำท่วมของครัวเรือน จากการศึกษา มีเพียงร้อยละ 35 ของครัวเรือน 140 ครัวเรือน มีค่าใช้จ่ายที่สอดคล้องกับรายได้ โดยมีรายจ่ายน้อยกว่าร้อยละ 45 ของรายได้ทั้งหมดโดยมีรายจ่ายมากกว่า 30,000 บาท ในขณะที่มีรายได้เฉลี่ยสูงที่สุด 773,050 บาทต่อปี หรือ 64,421 บาทต่อเดือน สำหรับแหล่งเงินเพื่อใช้จ่ายในช่วงน้ำท่วม มีครัวเรือนเงินออม 86 ครัวเรือน ประกอบอาชีพเสริม 39 ครัวเรือน และการหยิบบีม มีจำนวนน้อยที่สุด เพียง 15 ครัวเรือน โดยแบ่งเป็นการหยิบบีมจาก ญาติ/เพื่อน 10 ครัวเรือน ภาครัฐ 3 ครัวเรือน และ เอกชนนอกระบบ 2 ครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับ ศิวาพร ฟองทอง (2563) ซึ่งมีครัวเรือนทำนามีเงินออมเฉลี่ยร้อยละ 63.4 ของครัวเรือนทั้งหมด

4. พัฒนาการและความสามารถในการปรับตัว

การปรับตัวของครัวเรือนตำบลจรเข้มหาญเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่ทำนายจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ รวมถึงผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมและปัญหาทางการเกษตรอื่น ๆ เช่น โรคระบาดในพืชและสัตว์ แม้ว่าจะมีความยากลำบากในการปรับตัว แต่ครัวเรือนเกษตรกรจำนวนมากก็ได้ปรับเปลี่ยนการดำรงชีพ โดยแบ่งเป็น ดังนี้

1) การดำเนินกิจกรรมการเกษตร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การเป็นพื้นที่รับน้ำส่งผลให้พื้นที่เกิดน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี มีระดับความรุนแรงแตกต่างกันตามสภาพภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงจากทำนาปีเป็นนาปรัง การเปลี่ยนแปลงนี้ช่วยให้เกษตรกรสามารถเก็บเกี่ยวข้าวได้จาก 1 ครั้งต่อปี จากการทำนาปี เป็น 2 ครั้งต่อปี ซึ่งทำให้มีความยืดหยุ่นในการเพาะปลูกตามสถานการณ์น้ำที่เกิดขึ้น มีการปลูกพืชผักสวนครัวในพื้นที่ว่าง เพื่อให้มีรายได้เสริม มีการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น โดรนในการฉีดพ่นสารเคมี เนื่องด้วยปัจจุบันแรงงานรับจ้างหว่านปุ๋ย หรือฉีดยาในพื้นที่ที่มีจำนวนน้อยหากเทียบกับความต้องการ เทคโนโลยีเหล่านี้ช่วยลดต้นทุนแรงงานในการผลิต การเก็บเกี่ยวต้องทำให้เสร็จสิ้นก่อนวันที่ 15 กันยายน ของทุกปี เมื่อเข้าสู่ช่วงน้ำท่วม ครัวเรือนส่วนใหญ่ใช้เงินเก็บจากการออม รองลงมาเป็นการประกอบอาชีพเสริม อย่างการหาปลาขายโดยใช้การหว่านแห หรือการลงขาย สุดท้าย คือ การหยิบบีมจากญาติ หรือเพื่อนบ้าน เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้จนสถานการณ์กลับมาเป็นปกติ แตกต่างกันตามสภาพพื้นที่

2) การรับสิทธิเยียวยาจากภาครัฐ สำหรับครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร มีปริมาณของการขึ้นทะเบียนเกษตรกรมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้เงินเยียวยาจากภาครัฐจากการที่พื้นที่ทำกินได้รับความเสียหายจากน้ำท่วม ในกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกพืช แบ่งการช่วยเหลือตามชนิดของพืช ได้แก่ เกษตรกรที่ทำนา จะได้รับเงินช่วยเหลือในอัตราไร่ละ 1,340 บาท ส่วนผู้ปลูกพืชไร่และพืชผัก เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง หรือพืชผักต่าง ๆ จะได้รับช่วยเหลือในอัตราไร่ละ 1,980 บาท ขณะที่เกษตรกรที่ปลูกไม้ผลและไม่ยืนต้น เช่น มะม่วง ทุเรียน หรือยางพารา จะได้รับการช่วยเหลือในอัตราไร่ละ 4,048 บาท

สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงกุ้ง รัฐบาลได้กำหนดอัตราช่วยเหลือตามประเภทและลักษณะของการเลี้ยงสัตว์น้ำ ได้แก่ การเลี้ยงกุ้ง ได้รับการช่วยเหลือไร่ละ 11,760 บาท การเลี้ยงปลาในบ่อดินได้รับไร่ละ 4,682 บาท และการเลี้ยงปลาในกระชังหรือบ่อซีเมนต์ จะได้รับในอัตรา 368 บาทต่อตารางเมตร

ด้านเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ รัฐบาลได้กำหนดอัตราความช่วยเหลือแยกตามชนิดของสัตว์ โดยเกษตรกรที่เลี้ยงโคจะได้รับเงินช่วยเหลือระหว่าง 13,000 -35,000 บาท ต่อตัว ขึ้นอยู่กับประเภทและขนาดของโค ส่วนผู้เลี้ยงกระบือจะได้รับระหว่าง 15,000 – 39,000 บาทต่อตัว สำหรับผู้เลี้ยงหมูจะได้รับระหว่าง 1,500 – 3,000 บาทต่อตัว ขณะที่ไก่ไข่และเป็ดไข่ ได้รับเงินช่วยเหลือตัวละ 30 – 100 บาท และไก่เนื้อจะได้รับในอัตราตัวละ 20 – 50 บาท

3) การเปลี่ยนอาชีพ ครัวเรือนที่แต่เดิมประกอบอาชีพทำนา ปัจจุบันมีการเปลี่ยนการประกอบอาชีพมาทำรับจ้างทั่วไป เนื่องด้วยที่ดินเพาะปลูกจะเช่าเพื่อมาเพาะปลูกข้าว ด้วยสถานการณ์น้ำท่วมที่ไม่คงที่จึงทำให้ครัวเรือนกลุ่มที่เช่านาไม่สามารถดำรงชีพอยู่ด้วยอาชีพทำนาได้ และทำให้เกิดการเปลี่ยนอาชีพอย่างถาวร เพราะอาชีพรับจ้างไม่ต้องเช่าพื้นที่เพื่อประกอบอาชีพ ทำให้ตัดเงินทุนที่ต้องเก็บเป็นค่าเช่านาในแต่ละรอบได้ และไม่ต้องลงทุนกับค่าอุปกรณ์ ครัวเรือนจะสามารถนำเงินส่วนนี้ไปใช้จ่ายกับส่วนอื่น ๆ ได้เพิ่มขึ้น หรือมีเงินออมเพิ่มมากขึ้น

4) การรับรู้ต่อผลกระทบน้ำท่วมของครัวเรือน จากการศึกษาการรับรู้ต่อผลกระทบน้ำท่วมของครัวเรือนในพื้นที่ที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่รับน้ำ พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีการรับรู้ถึงผลกระทบในระดับมาก สะท้อนถึงความถี่และความรุนแรงของสถานการณ์น้ำท่วมที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดย ผลกระทบที่สำคัญที่สุดคือผลกระทบต่อพื้นที่อยู่อาศัย ในขณะที่ พื้นที่ทำกิน แม้จะเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ แต่พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรสามารถปรับตัวได้ดี โดยอาศัยการเก็บเกี่ยวผลผลิตให้เสร็จสิ้นก่อนวันที่กรมชลประทาน

จะปล่อยน้ำ และยังมีการใช้ประโยชน์จากน้ำที่ขังในนาเพื่อการเพาะปลูกแบบเปียกสลับแห้ง ซึ่งช่วยส่งเสริมผลผลิตทางการเกษตรให้ดีขึ้น ดังนั้น ผลกระทบในด้านพื้นที่ทำกินจึงน้อยกว่าพื้นที่อยู่อาศัยอย่างมีนัยสำคัญ

นอกจากนี้ ยังพบว่า การยอมรับต่อน้ำท่วมในระดับครัวเรือนนั้น เกิดขึ้นภายใต้ภาวะจำยอม เนื่องจากครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีอำนาจต่อรองหรืออำนาจทางการเมืองในการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารจัดการน้ำ โดยแม้จะมีความพยายามรวมตัวกันเรียกร้องให้ลดปริมาณน้ำที่ถูกสูบเข้ามาในพื้นที่ หรือให้ปิดประตูน้ำบางส่วน แต่กลับ ไม่สามารถขับเคลื่อนข้อเรียกร้องให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมได้ เมื่อกลไกการเปลี่ยนแปลงไม่ตอบสนองครัวเรือนจึง หันกลับมาพึ่งพาการปรับตัวและความเคยชินเป็นหลัก ครัวเรือนจำนวนมากเริ่มใช้ชีวิตร่วมกับน้ำในฐานะส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ซึ่งแม้จะช่วยให้ดำรงชีพได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็เสี่ยงต่อการมองข้ามภัยพิบัติที่รุนแรงกว่าเดิม โดยเฉพาะเมื่อน้ำท่วมมีความผิดปกติหรือรุนแรงกว่าที่เคยรับมือได้ เช่น น้ำท่วมเร็วกว่าปกติหรือมีระดับสูงกว่าที่เคยพบ ส่งผลให้เกิดความเสียหายอย่างกะทันหัน

จากประเด็นข้างต้น สามารถกล่าวสรุปได้ว่า การรับรู้ของครัวเรือนสะท้อนถึงการเรียนรู้และการปรับตัวภายใต้ข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ทั้งด้านสิทธิในการจัดการทรัพยากรน้ำและการมีส่วนร่วมในนโยบายระดับพื้นที่ การวางแผนจัดการน้ำในอนาคตจึงไม่ควรมุ่งเน้นเฉพาะด้านวิศวกรรมหรือการบริหารจัดการจากบนลงล่างเท่านั้น แต่ควร เปิดพื้นที่ให้ครัวเรือนมีส่วนร่วมในการออกแบบและตัดสินใจ รวมถึงการส่งเสริมความรู้และกลไกการป้องกันเชิงชุมชน เพื่อลดภาวะจำยอมและเพิ่มขีดความสามารถในการรับมือกับภัยพิบัติอย่างยั่งยืน

5.1.2 ยุทธศาสตร์ครัวเรือนในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก

จากการศึกษายุทธศาสตร์ของครัวเรือน สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การเปลี่ยนรูปแบบการเพาะปลูก เกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำนาในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อปัญหาน้ำท่วม จึงทำให้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเพาะปลูกจากเดิมที่เน้นการทำนาแบบนาปี ซึ่งสามารถเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง ปัจจุบันเปลี่ยนมาทำนาปรังทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลมาจากความไม่แน่นอนของสภาพภูมิอากาศและความถี่ของปัญหาน้ำท่วมที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งส่งผลต่อช่วงเวลาการเพาะปลูกและความเสียหายของผลผลิตหากยังคงใช้รูปแบบการทำนาแบบเดิม โดยการทำนาปรังมีลักษณะที่แตกต่างจากนาปี โดยเฉพาะในด้านความยืดหยุ่นในการเลือกช่วงเวลาเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและปริมาณน้ำในแต่ละปีได้ดีกว่า

นอกจากนี้ การทำนาปรังยังเปิดโอกาสให้เกษตรกรในพื้นที่สามารถปลูกข้าวได้ 2 ครั้งต่อปี ซึ่งทำให้เกษตรกรสามารถสร้างรายได้ได้หลายช่วงเวลา ไม่จำกัดเฉพาะฤดูเก็บเกี่ยวของนาปีเท่านั้น การมีรายได้ที่กระจายออกเป็นช่วง ๆ ตลอดปีส่งผลให้ครัวเรือนมีความมั่นคงทางการเงินมากยิ่งขึ้น และสามารถบริหารจัดการรายจ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเสี่ยงจากการพึ่งพารายได้จากการเก็บเกี่ยวเพียงรอบเดียว ซึ่งหากเกิดภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมในช่วงเวลาสำคัญของฤดูการผลิต อาจทำให้ขาดรายได้ตลอดปี

2. การปรับปรุงพื้นที่ การปรับปรุงพื้นที่ เป็นการปรับตัวในเกษตรกรที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและครัวเรือนประกอบอาชีพค้าค้า สำหรับเกษตรกรเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของพื้นที่เพาะเลี้ยงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง เช่น การถมที่เพื่อยกระดับพื้นที่ให้สูงขึ้นและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างคันกันน้ำ เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำท่วมพื้นที่เพาะเลี้ยง ซึ่งการจัดการพื้นที่ในลักษณะนี้ช่วยให้สัตว์น้ำสามารถเติบโตได้ถึงเกณฑ์ที่พร้อมสำหรับการขาย แม้ในช่วงที่น้ำท่วมหรือสภาพอากาศแปรปรวน และสำหรับครัวเรือนประกอบอาชีพค้าขาย ได้มีการปรับปรุงโครงสร้างของพื้นที่ตั้งร้านค้า โดยการยกร้านหรือยกพื้นร้านให้สูงขึ้น เพื่อป้องกันความเสียหายจากน้ำท่วม แต่การปรับปรุงพื้นที่จะมีปัญหาของการลงเงินลงทุนก้อนใหญ่เพื่อปรับพื้นที่ในครั้งเดียว รวมไปถึงการมีเงินสำรองเพื่อบำรุงรักษา

3. แนวทางการเพาะปลูกที่หลากหลาย แนวทางการเพาะปลูกที่หลากหลาย ทำในช่วงที่พื้นที่ว่างจากการเพาะปลูก โดยครัวเรือนจะปลูกพืชผักสวนครัวให้มีความหลากหลาย เพื่อสร้างรายได้ที่หลากหลายและลดความเสี่ยงจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น โรคติดต่อ ราคาขายภายในตลาด เป็นต้น

4. การหาแหล่งรายได้เสริม ครัวเรือนที่มีมากกว่า 1 อาชีพ พบในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพรับจ้าง และค้าขาย เพื่อสร้างรายได้ทดแทนช่วงที่ขาดรายได้ หรือเพื่อเก็บไว้เป็นเงินสำรองภายในครัวเรือน โดยช่วงที่ประกอบอาชีพเสริมมักเป็นช่วงที่ว่างจากงานประจำ เช่น การเปิดร้านซ่อมรถ หาปลาในช่วงน้ำท่วม ซึ่งช่วยให้มีรายได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเป็นการกระจายความเสี่ยงของรายได้

5. การควบคุมสภาพแวดล้อม การติดตั้งหลังคาและมุ้งกันในพื้นที่เพาะเลี้ยงมีส่วนช่วยควบคุมสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของกุ้ง ลดความเสี่ยงจากโรคระบาดและปัจจัยภายนอกที่อาจกระทบต่อผลผลิต

6. การขยายพื้นที่การทำงาน ครว์เรือนที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปพบว่า มีการขยายพื้นที่การทำงานไปยังเขตพื้นที่ที่ไม่ประสบปัญหาน้ำท่วม โดยรอบพื้นที่ โดยอาชีพที่มักได้รับการจ้าง เช่น การรับจ้างในอุตสาหกรรมก่อสร้าง การตัดกิ่งไม้ เป็นต้น ซึ่งการขยายงานในพื้นที่ที่หลากหลายช่วยลดความเสี่ยงของการขาดรายได้จากการที่ไม่สามารถประกอบอาชีพในพื้นที่อยู่อาศัยของตนได้ในช่วงน้ำท่วม

5.1.3 ยุทธศาสตร์ครว์เรือนและความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรภายในท้องถิ่น

ให้หัวข้อดังกล่าว จากการศึกษาค้นคว้าได้พบช่องว่างระหว่างยุทธศาสตร์ครว์เรือนและขีดความสามารถของการดำเนินการในช่วงน้ำท่วมของภาครัฐและภาคประชาชนอย่าง อบต. และครว์เรือน โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 กระบวนการหลัก ดังนี้

1. การเผชิญเหตุ โดยบทบาทของ อบต. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการเตรียมความพร้อมก่อนน้ำท่วม คือ (1) อบต. ดำเนินการรวบรวมและเตรียมทรัพยากรสำคัญ เช่น กระสอบทราย เรือบประมาณ บุคลากร และของยังชีพ เพื่อนำมาใช้ในการขุดลอก รวมทั้งประสานงานกับกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) เพื่อยืมเรือสัจจกร และอุปกรณ์สำหรับการช่วยเหลือครว์เรือนที่อาจประสบภัย (2) การกระจายข้อมูล อบต. กระจายข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำท่วม เช่น ระดับน้ำที่คาดว่าจะท่วม ระยะเวลาที่น้ำจะท่วม และข้อมูลเตือนภัยผ่านช่องทางต่าง ๆ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มไลน์หมู่บ้าน และหอกระจายเสียง ข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้ครว์เรือนมีการเตรียมตัวล่วงหน้า และสามารถวางแผนการเก็บเกี่ยวผลผลิตหรือการย้ายที่อยู่อาศัยชั่วคราว (3) การให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นในช่วงน้ำท่วม เมื่อเกิดน้ำท่วม อบต. ดำเนินการช่วยเหลือทันทีโดยจัดส่งถุงยังชีพและอาหารให้ครว์เรือนทุกครัวที่ได้รับผลกระทบ จัดตั้งจุดบริการ เช่น ครว์กลางที่วัดจรเข้ใหญ่และวัดศาลาท่าทราย และมีการจัดการขยะในพื้นที่เพื่อความเป็นระเบียบและลดความเสี่ยงในภายหลัง

สำหรับบทบาทของครว์เรือน เป็นการปรับตัวในระยะสั้น โดยครว์เรือนในพื้นที่น้ำท่วมใช้กลยุทธ์การเผชิญเหตุเพื่อให้ผ่านสถานการณ์วิกฤตได้ เช่น ย้ายสิ่งของสำคัญไปไว้บนที่สูงและเตรียมเรือสำหรับการเดินทางขณะน้ำท่วม จัดเตรียมของใช้จำเป็น เช่น ยารักษาโรค น้ำดื่ม อาหารสำรอง ที่สามารถเก็บรักษาได้นาน ในบทบาทเกษตรกรจะดำเนินการเก็บเกี่ยวผลผลิตก่อนฤดูน้ำท่วม เช่น การเก็บเกี่ยวข้าวก่อนวันที่ 15 กันยายน เป็นต้น รวมถึงมีกลยุทธ์ เช่น การขายผลผลิตก่อนผู้อื่นเพื่อรับราคาที่สูงขึ้นก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการเผชิญเหตุ

ทั้งนี้ บางครว์เรือนการปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบอาชีพ เมื่อการเกษตรแบบเดิมประสบปัญหาจากน้ำท่วม ครว์เรือนบางกลุ่มจึงเปลี่ยนแปลงจากการทำนาเป็น

นาปรังหรือทางานรับจ้างในพื้นที่ที่น้ำท่วมไม่ส่งผลกระทบ เพื่อให้รายได้ยังคงไหลเข้ามาอย่างต่อเนื่อง

2. การเยียวยา โดยบทบาทของ อบต. ในการเยียวยา คือ การซ่อมแซมพื้นที่สาธารณะและบ้านเรือน หลังน้ำท่วม อบต. ประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านลงพื้นที่สำรวจความเสียหาย และซ่อมแซมสิ่งปลูกสร้างตามลำดับความเร่งด่วน เช่น การแก้ไขปัญหาการระบายน้ำซ้ำโดยใช้เครื่องสูบน้ำ หรือบำรุงรักษาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนให้กลับเข้าสู่สภาวะปกติ เป็นต้น

ในส่วนของการเยียวยาเกษตรกร อบต. ดำเนินการช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม โดยใช้หลักเกณฑ์การช่วยเหลือจากเงินอุดหนุนราชการ เกษตรกรที่ลงทะเบียนกับเกษตรอำเภอก่อนน้ำท่วมจะได้รับสิทธิในการเยียวยาอย่างครบถ้วนตามประเภทอาชีพและขอบเขตพื้นที่ที่ได้รับความเสียหาย

บทบาทของครัวเรือนในการเยียวยา มีทั้งการปรับตัวระยะยาว โดยครัวเรือนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมมีการดำเนินการปรับปรุงที่อยู่อาศัย เช่น การยกระดับความสูงของบ้านเรือน โดยยึดระดับความสูงของถนนเป็นเกณฑ์ เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบจากน้ำท่วมในปีถัดไป การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเพาะปลูก เช่น จากนาปีเป็นนาปรัง เพื่อให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในช่วงเวลาที่น้ำท่วมไม่รบกวน มีการบริหารจัดการรายได้และการออมเงิน ซึ่งครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบใช้กลยุทธ์ในการออมเงินจากรายได้ที่เกิดจากการขายผลผลิตหรืออาชีพเสริมต่าง ๆ เพื่อเป็นทุนในการฟื้นฟูและใช้เป็นทุนสำหรับการเพาะปลูกในรอบถัดไป รวมถึงการวางแผนลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในช่วงน้ำท่วม

กล่าวโดยสรุป ในเชิงยุทธศาสตร์ที่ครัวเรือนดำเนินการในปัจจุบัน พบว่ากระบวนการทั้งในด้าน การเผชิญเหตุ และการเยียวยา เป็นแนวทางชั่วคราวที่เกิดขึ้นจากการตอบสนองต่อสถานการณ์วิกฤติอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก โดยการเผชิญเหตุครัวเรือนและ อบต. เน้นการเตรียมความพร้อมและการตอบสนองในทันทีเมื่อน้ำท่วมเกิดขึ้น ทั้งในเรื่องของการกระจายข้อมูล การจัดหาทรัพยากรเพื่อช่วยเหลือ และการปรับตัวระยะสั้นของครัวเรือน เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้ในช่วงวิกฤติ รวมไปถึงการเยียวยา หลังเกิดน้ำท่วมแล้ว มีกระบวนการฟื้นฟูทั้งในระดับพื้นที่สาธารณะและบ้านเรือน รวมถึงการเยียวยาเกษตรกรเป็นสิ่งที่สำคัญในการฟื้นฟูความปกติของชุมชน การซ่อมแซมและบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานช่วยให้ชุมชนกลับมามีความสมบูรณ์ การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและการบริหารจัดการรายได้ในระยะยาวเป็นกลยุทธ์ในการลดผลกระทบในปีต่อ ๆ ไป

ในมุมมองของยุทธศาสตร์ครัวเรือนในปัจจุบัน การดำเนินงานส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในระดับของการ เผชิญเหตุ และ การเยียวยา ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อภัยพิบัติในทันทีและการฟื้นฟูภายหลังเหตุการณ์ โดยยังไม่มีการพัฒนายุทธศาสตร์ที่เน้นการวางแผนในระยะยาวเพื่อเพิ่มความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องอย่างครบวงจร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนายุทธศาสตร์ครัวเรือนในอนาคตที่ครอบคลุมทั้งด้านการป้องกันล่วงหน้าและการฟื้นฟูที่ยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

5.2 ข้อค้นพบหรือข้อสังเกต

จากการศึกษาทำให้ทราบถึงข้อค้นพบและข้อสังเกต ดังนี้

5.2.1 ข้อค้นพบ

1. ข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบทั้งหมด 26 ครัวเรือน ทำให้เห็นว่าครัวเรือนมีการปรับตัวให้ยังสามารถดำรงชีพอยู่ได้ในพื้นที่น้ำท่วม ทั้งนี้แบ่งตามระดับความรับได้ต่อผลกระทบของครัวเรือน ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

- 1) รับได้ระดับมาก คือ ครัวเรือนที่ยังสามารถประกอบอาชีพเดิมของตนได้ ประกอบอาชีพเดียว และไม่ต้องประกอบอาชีพเสริมขณะน้ำท่วม
- 2) รับได้ระดับปานกลาง คือ ครัวเรือนที่ยังสามารถประกอบอาชีพเดิมได้ แต่จะประกอบอาชีพเสริม ทั้งในขณะน้ำท่วมหรือตลอดทั้งปี ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจำนวนแรงงานในครัวเรือน ซึ่งหากมีแรงงานในครัวเรือนที่มาก และยังสามารถประกอบอาชีพได้ จะทำให้ประกอบอาชีพเสริมที่หลากหลายขึ้น รวมไปถึงสมาชิกในครัวเรือนที่มาก ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนจะมากขึ้น ทำให้ต้องหารายได้จากหลากหลายช่องทาง และกระจายความเสี่ยงของรายได้ เพื่อสร้างสมดุลของรายได้ในครัวเรือน

3) รับได้ระดับน้อย คือ ครัวเรือนที่ไม่สามารถประกอบอาชีพเดิมได้ เนื่องจากต้นทุนมากกว่ารายได้ ทำให้ต้องเปลี่ยนอาชีพที่มีรายได้มากกว่าต้นทุน และมีรายได้ที่เหมาะสมกับความต้องการใช้ของสมาชิกในครัวเรือน และรายจ่ายของครัวเรือน

2. ข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบทั้งหมด 26 ครัวเรือน ครัวเรือนเกษตรกรรมมีกลยุทธ์ ที่สามารถทำให้ได้รับรายได้ที่สูงกว่าครัวเรือนอื่น กรณีของครัวเรือนนาย ก. ประกอบอาชีพทำนาปรัง เมื่อถึงช่วงเก็บเกี่ยว จะเก็บเกี่ยวและขายข้าวไว้นานกว่าครัวเรือนอื่นที่ประกอบอาชีพเหมือนกัน เพื่อให้ได้ราคาที่สูง เนื่องจากมีปริมาณผู้ขายน้อย

3. ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมมีการปรับตัว โดยการใช้ “แห” ในการหาปลา เนื่องจากลักษณะของจุดที่พบปลาเป็นพื้นที่เปิด และน้ำตื้น ครัวเรือนจึงเลือกใช้แหในการจับปลา

ภาพประกอบ 38 แห อุปกรณ์ที่ครัวเรือนใช้จับปลา

5.2.2 ข้อสังเกต

1. การดำเนินการของภาครัฐในช่วงน้ำท่วม เป็นเพียงกระบวนการเผชิญเหตุและการเยียวยาครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม ซึ่งยังไม่มีกระบวนการป้องกันและลดความเสี่ยงตามกระบวนการรับมือภัยพิบัติ เช่น การจัดทำแผนอพยพของตำบล การออกแบบโครงสร้างหรือพื้นที่รองรับน้ำเพื่อลดทอนผลกระทบจากปริมาณน้ำที่มาก เป็นต้น และกระบวนการเตรียมพร้อม เช่น การจัดเตรียมทรัพยากรที่จำเป็นของพื้นที่ในภาวะฉุกเฉินของตนเอง เพื่อป้องกันการขาดแคลนกรณีทรัพยากรที่ยึดส่วนกลางหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดแคลน มีความต้องการใช้ในหลายพื้นที่จากการเกิดเหตุฉุกเฉินพร้อมกันหลายพื้นที่ การจัดทำแผนที่และเส้นทางอพยพแผนที่พื้นที่เสี่ยง เป็นต้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา ทำให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาแผนพัฒนาท้องถิ่น และแนวทางปรับตัวในการประกอบอาชีพในอนาคต โดยแบ่งเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1. การจัดทำแผนป้องกันและการเตรียมพร้อมของพื้นที่ เพื่อให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด และสามารถกลับเข้าสู่สภาวะปกติได้อย่างรวดเร็ว เช่น การจัดทำแผนที่อพยพ แผนที่พื้นที่เสี่ยงใน

ระดับต่าง ๆ แผนช่วยเหลือในระดับความรุนแรงของภัยพิบัติ เป็นต้น โดยมีกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน

2. การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอบรมและให้ความรู้เกษตรกรที่ครอบคลุม นอกเหนือจากการทำนา เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว เป็นต้น เพื่อให้เกษตรกรกลุ่มเหล่านี้มีองค์ความรู้ในการปรับตัว ที่สามารถลดต้นทุนการผลิต และสามารถประกอบอาชีพอย่างยั่งยืนในพื้นที่

3. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ โดยมีการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนมากขึ้น เพื่อทดแทนรายได้ที่หายไปช่วงน้ำท่วมของครัวเรือน อาจเป็นไปในลักษณะของการเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตที่มีอยู่ในพื้นที่ จากการแปรรูป และสร้างตลาดกลางจำหน่ายสินค้าโดยครัวเรือนเอง รวมไปถึงการสร้างตลาดกลางรองรับผลผลิตในการประกอบอาชีพช่วงน้ำท่วม เช่น ปลา พืชผัก เป็นต้น เพื่อสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพเสริมมากยิ่งขึ้น

4. การประกอบอาชีพปลูกผักสวนครัวถือเป็นอาชีพที่มีการลงทุนที่ต่ำ ใช้พื้นที่น้อย พื้นที่เร็ว ความเสี่ยงน้อย ถึงแม้ว่าการปลูกผักสวนครัวจะมีข้อจำกัดด้านแรงงาน การดูแลอย่างใกล้ชิด และความผันผวนของราคาตลาด แต่ก็ถือว่าเป็นกิจกรรมที่มีต้นทุนการผลิตค่อนข้างต่ำ (เฉลี่ยเพียง 6,500 บาทต่อรอบ) ทำให้เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วม โดยเฉพาะในรูปแบบของ เกษตรเพื่อยังชีพหรือเกษตรผสมผสาน ที่ต้องการความยืดหยุ่นและการปรับตัวตามสภาพแวดล้อม

บรรณานุกรม

- เกษมสันต์ สาระสุข. (2560). การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแรงงานในครัวเรือนเกษตรกรรม: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มภาคกลาง. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 17(2), 103 - 120.
- เจษฎา สุขทวี. (2558). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใช้บริการอินเทอร์เน็ตแบงก์กิ้งของลูกค้าธนาคารออมสินในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].
<https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:123264>
- เยาวพา ชูประภาวรรณ. (2547). การยอมรับนวัตกรรมใหม่. โอเดียนสโตร์.
- กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ. (2528). จิตวิทยาการศึกษา. ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- กรมชลประทาน. (2560). การบริหารจัดการน้ำและการประเมินผลสัมฤทธิ์การใช้น้ำที่ลุ่มต่ำลุ่มน้ำเจ้าพระยา กรณีศึกษา: พังงักไห้. <http://water.rid.go.th/flood/Download/boardcast/lumpakhai.pdf>
- กรมพัฒนาที่ดิน. (2563). พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก. https://liddcatalog.lidd.go.th/dataset/lidd_21_04
- กรมอุตุนิยมวิทยา. (2568). อุทกภัย https://tmd.go.th/info/อุทกภัย?utm_source=chatgpt.com
- คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ. (2564). แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2564 – 2570.
- คลังข้อมูลน้ำแห่งชาติ. (2568). รายงานสถานการณ์น้ำประเทศไทย ปี 2566. https://www.thaiwater.net/uploads/contents/current/YearlyReport2023/flood_area.html
- จันทร์เพ็ญ เนียมอินทร์. (2539). สุขภาพจิตและการปรับตัวของผู้สูงอายุ. ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- จันทิรา รัตนรัตน์. (2561). ศักยภาพของพื้นที่สำหรับการปลูกข้าวและการปรับตัวของชาวนาจากปัญหาอุทกภัย ตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 26(4), 551-562.
- ทวิดา กมลเวชช. (2554). คู่มือการจัดการภัยพิบัติท้องถิ่น. สถาบันพระปกเกล้า.
- ทวี ชัยพิมผลสิน. (2564). พิบัติภัย-ภัยพิบัติในโลกสมัยใหม่. สำนักงานบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นภาพกรณ์ จันปัญญา, & ภัทรพงษ์ เกริกสกุล. (2562). ยุทธศาสตร์ครัวเรือนของเกษตรกรบ้านมะขามค่อม ตำบลยางซ้าย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย. In การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 16 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประยูร ใจเย็น. (2560). การบริหารจัดการน้ำและการประเมินผลสัมฤทธิ์การใช้น้ำที่ลุ่มต่ำลุ่มน้ำเจ้าพระยา: กรณีศึกษา พังงักไห้. กรมชลประทาน.

- พัชรินทร์ มาลีหวล. (2551). ผลของโปรแกรมการดูแลผู้ป่วยตามปัจจัยสิ่งแวดล้อมและการเสริมสร้างทักษะการฟื้นฟูสภาพผู้ป่วยโดยการมีส่วนร่วมของครอบครัวต่อการปรับตัวของผู้ป่วยอัมพาตท่อนล่าง [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่]. <https://search.lib.cmu.ac.th/search/?searchtype=.&searcharg=b448463>
- ภราดร กาญจนสุธรรม, นิพนธ์ ตั้งธรรม, & เรืองโร โตกฤษณะ. (2557). การประมาณผลผลิตต่อไร่ของข้าวนาปรังด้วยข้อมูลดาวเทียม SMMSโดยใช้ดัชนีความแตกต่างพืชพรรณ (NDVI) :กรณีศึกษาอำเภอเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 22(1), 55 - 66.
- ลักขณา สรวิวัฒน์. (2544). จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน. โอเดียนสโตร์.
- ศิวาพร ฟองทอง. (2563). การจัดการการเงินของครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. https://khonthai40.net/system/resource/file/kpfgo_content_attach_file_129_1.pdf?date=2021-04-13%2014:56:52.1
- สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน). (2566). โครงการสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นแบบด้านการสื่อสารสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรน้ำ พื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี. สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน).
- สมชาย บุญประดับ และคณะ. (2558). การวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกพืชอย่างยั่งยืนในพื้นที่เสี่ยงภัย. กรมวิชาการเกษตร.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2566). การศึกษาการผลิตและการตลาดพืชทางเลือกทดแทนข้าวนาปรังของจังหวัดฉะเชิงเทรา. https://www.opsmoac.go.th/chachoengsao-news-files-451691791094?utm_source=chatgpt.com
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). รายงานภาวะหนี้สินครัวเรือนไทย ปี 2565. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). สถิติน้ำท่วมซ้ำซากรายตำบล. https://gdcatalog.go.th/dataset/gdpublshlpd04/resource/d9fb9969-55e7-4c79-803c-08f5363061bb?view_id=49b47472-2d96-47e2-a9f3-e432a226a6bf
- สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์. (2560). คู่มือการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการ สำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง. สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ (สขร.). <https://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER18/DRAWER063/GENERAL/DATA0000/00000124.PDF>
- อนันต์ บุญอินทร์. (2565). การศึกษาผลตอบแทนการเลี้ยงกุ้งก้ามกรามแบบเดี่ยว กุ้งขาวแวนนาไมแบบเดี่ยว และกุ้งก้ามกรามร่วมกับกุ้งขาวแวนนาไมในเขตพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&>

- uact=8&ved=2ahUKEwjphpWBspyoAaxVOxzgGHXd_EF0QFnoECBYQAAQ&url=http
s%3A%2F%2Ftarr.arda.or.th%2Fpreview%2Fitem%2F7UVMxiWFZsBFaVyeyT2_l%3
FisAI%3Dtrue&usg=AOvVaw3ZQL4GCWzx1EEae-sg8n5&opi=89978449
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2566.
https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2024/20240508082744_74896.pdf
f
- Anderson, M., Bechhofer, F., & Kendrick, S. (1994). *Individual and Household Strategies*.
Oxford University Press.
- Bracker, J. (1980). The historical development of the strategic management concept. 5(2),
219-224.
- Cveticanin, P., & Lavrič, M. (2017, 09/26). Household Strategies in Southeast European
Societies in the Period of Economic Crisis. *Südosteuropa*, 65 (3), 459-494.
<https://doi.org/10.1515/soeu-2017-0030>
- Erima, G., Egeru, A., Gidudu, A., Bamutaze, Y., Kabenge, I., & Asimwe, R. (2023).
Determinants of households' flood risk coping strategies in a high exposure system
of the Manafwa catchment and Lake Kyoga Basin. *Water Policy*, 25(5), 468-491.
- Fontaine, L., & Schlumbohm, J. (2000). Household Strategies for Survival: An Introduction.
International Review of Social History, 45, 1-17. <http://www.jstor.org/stable/44735354>
- Hossain, S. (2005, 02/01). Poverty, Household Strategies and Coping with Urban Life:
Examining 'Livelihood Framework' in Dhaka City, Bangladesh. *Bangladesh e-
Journal of Sociology*, 2(1), 1-8. https://www.researchgate.net/publication/228874637_Poverty_Household_Strategies_and_Coping_with_Urban_Life_Examining_'Livelihood_Framework'_in_Dhaka_City_Bangladesh
- Idris, N. D. M., & Zulkepli, N. A. (2022). Assessment of household-level adaptation strategy
to flood in East Coast Malaysia. 1167(1), 1-7.
- Lokshin, M., & Yemtsov, R. (2001). *Housing strategies for coping with poverty and social
exclusion in post-crisis Russia*. https://www.researchgate.net/publication/23549302_Housing_strategies_for_coping_with_poverty_and_social_exclusion_in_post-

crisis_Russia

- Lolig, V., Donkoh, S. A., Obeng, F. K., & Ansah, I. G. K. (2014). Households' Coping Strategies in Drought- and Flood-Prone Communities in Northern Ghana. *Journal of Disaster Research*, 9(4), 543-553. <https://doi.org/10.20965/jdr.2014.p0542>
- Ramadani, S. W., Antriandarti, E., & Qonita, R. R. A. (2024). Efficiency of rice farming in flood-prone areas of East Java, Indonesia. 9(1), 1-8.
- Rogers, E. M., & Shoemaker, F. F. (1971). *Communication of innovations: A cross cultural approach* (2nd ed ed.). The Free.
- TDRI. (2562). สถานการณ์หนี้ครัวเรือนและแนวทางการลดความเปราะบางทางการเงินของครัวเรือนไทย. https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2019/08/Houshold_Debt_2019.pdf
- Wallace, C. (2022). Household Strategies: Their Conceptual Relevance and Analytical Scope in Social Research. *Sociology*, 36(2), 275-292. <https://doi.org/10.1177/0038038502036002003>
- Wallace, C. D. (2002). Household Strategies: Their Conceptual Relevance and Analytical Scope in Social Research. *Sociology*, 36(2), 275-292. <https://doi.org/10.1177/0038038502036002003>
- World Bank. (2018). *Thailand economic monitor: Adjusting course*. World Bank Group <https://documents.worldbank.org/curated/en/916021531225097722/Thailand-Economic-Monitor-Adjusting-Course>

ภาคผนวก

AF19-03-03.1
August, 2023

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

หนังสือฉบับนี้ให้ไว้เพื่อแสดงว่า

ชื่อโครงการวิจัย : ยุทธศาสตร์ครัวเรือนการค้าพืชในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ตำบลจรเข้มาก อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย : นางสาวพุดธิดา แพร่ล้วน

หน่วยงานต้นสังกัด : คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หมายเลขรับรองโครงการวิจัย : SWUEC-672713

รายการเอกสารที่รับรอง :

1. แบบเสนอเพื่อขอรับการพิจารณา	ฉบับที่ 2 ลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2568
2. โครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์	ฉบับที่ 1 ลงวันที่ 31 ตุลาคม 2567
3. เอกสารข้อมูลและขอความยินยอมสำหรับอาสาสมัคร	ฉบับที่ 2 ลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2568
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	ฉบับที่ 1 ลงวันที่ 31 ตุลาคม 2567
5. ประวัติผู้วิจัย	

ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยยึดหลักเกณฑ์ตาม Declaration of Helsinki, Belmont Report, International Conference on Harmonization in Good Clinical Practice (ICH-GCP), International Guidelines for Human Research ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามโครงการวิจัยนี้ได้

วันที่รับรอง : 20 กุมภาพันธ์ 2568

วันที่หมดอายุ : 19 กุมภาพันธ์ 2569

(ลงชื่อ).....

(รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพงศ์ วัฒนานนท์สกุล)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์

ชุดสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ (ชุดที่ 2)

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หน่วยจริยธรรมและมาตรฐานการวิจัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
อาคารนวัตกรรม ศ.ดร.สาโรช บัวศรี ชั้น 17
โทร. (02) 6495000 ต่อ 17503, 17506 โทรสาร (02) 2042590

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ที่ อว 8718/1446

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
114 สุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ
เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

15 ตุลาคม 2567

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยนครพนม

เนื่องด้วย นางสาวพุดธิดา แพร่ล้วน นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมและ
การจัดการทรัพยากร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “ยุทธศาสตร์ครัวเรือน
การดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ตำบลจรเข้ใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยมี ผู้ช่วย
ศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพงษ์ เกริกสกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญ ท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถาม ทั้งนี้ นิสิตได้ติดต่อ
ประสานงานเบื้องต้นกับท่านแล้ว และจะประสานงานในรายละเอียดดังกล่าวต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นางสาวพุดธิดา แพร่ล้วน และ
ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.วงศ์วิทย์ เสนวงค์)

รองคณบดีฝ่ายบริหารและวางแผน รักษาการแทน

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0 2649 5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 083 591 4597

หนังสือขอความอนุเคราะห์เชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถาม

ที่ อว 8718/1446

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
114 สุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ
เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

15 ตุลาคม 2567

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เชิญบุคลากรในสังกัดเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน คณบดีคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เนื่องด้วย นางสาวพุดธิดา แพร่ล้วน นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมและ
การจัดการทรัพยากร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง “ยุทธศาสตร์ครัวเรือน
การดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ตำบลจรเข้มหาญ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยมี ผู้ช่วย
ศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพงษ์ เกริกสกุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยขอเรียนเชิญ รองศาสตราจารย์ ดร.ยศ บริสุทธิ์ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจ
แบบสอบถาม ทั้งนี้ นิสิตได้ติดต่อประสานงานเบื้องต้นกับบุคลากรของท่านแล้ว และจะประสานงานในรายละเอียด
ดังกล่าวต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์บุคลากรในสังกัดเป็นผู้เชี่ยวชาญให้ นางสาวพุดธิดา แพร่ล้วน
และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.วงศ์วิทย์ เสนะวงศ์)

รองคณบดีฝ่ายบริหารและวางแผน รักษาการแทน

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. 0 2649 5064

หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมกรุณาติดต่อ นิสิต โทรศัพท์ 083 591 4597

หนังสือขอความอนุเคราะห์เชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสอบถาม

ฉบับที่.....

แบบสอบถาม การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น

(ผู้ตอบได้แก่ ผู้ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม ตำบลจรเข้ใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี)

คำชี้แจง

แบบสอบถามครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา “ยุทธศาสตร์ครัวเรือนการดำรงชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ตำบลจรเข้ใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับ การใช้ทรัพยากรของครัวเรือน และวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ครัวเรือนและความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรภายใน ท้องถิ่น กลุ่มเป้าหมายคือ ผู้ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม ตำบลจรเข้ใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี รวม 140 คน แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น 5 ตอน รวม 17 ข้อ คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลครัวเรือน	จำนวน	4 ข้อ
ตอนที่ 2 ข้อมูลการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ถือครอง	จำนวน	3 ข้อ
ตอนที่ 3 ภัยพิบัติทางธรรมชาติ (น้ำท่วม)	จำนวน	3 ข้อ
ตอนที่ 4 สถานการณ์ช่วงน้ำท่วม	จำนวน	6 ข้อ
ตอนที่ 5 ความต้องการในช่วงน้ำท่วม	จำนวน	1 ข้อ

ขอความกรุณาท่านอ่านคำถามแต่ละข้อให้ชัดเจนและทำแบบสอบถามทุกตอนทุกข้อ และขอรับรองว่าการตอบของท่านจะเป็นความลับ จะไม่มีการระบุตัวตนของท่านจากการตอบ เป็นการรายงานผลในภาพรวมเท่านั้น

หากมีข้อสงสัยในแบบสอบถามโปรดติดต่อ นางสาวพุดิศา แพร่ล้วน เบอร์โทรศัพท์ 083-591-4597

ผลการประเมิน IOC

ส่วนที่ 1 ข้อมูลครัวเรือน (ระบุตัวเลขในช่องว่าง และใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องสี่เหลี่ยม ☐)

ข้อที่	ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)				
		1	2	3	IOC	ข้อ +/-
1.1	ข้อมูลประชากรในครัวเรือน - เพศ - อายุ (ปี) - สถานภาพ - การศึกษา	1	1	1	1.00	+
1.2	การประกอบอาชีพในครัวเรือน การประกอบอาชีพ - รับราชการ - รับจ้างทั่วไป - เพาะปลูก - เลี้ยงสัตว์ - ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว - อื่น ๆ ระบุ..... จำนวนแรงงาน (คน)..... รายได้โดยประมาณ (ต่อปี).....	1	1	1	1.00	+
1.3	รายจ่ายในครัวเรือน (ต่อเดือน) ประเภทรายจ่าย - อาหารและเครื่องดื่ม - ที่อยู่อาศัย เครื่องแต่งบ้าน และเครื่องใช้ - เครื่องแต่งกาย - ค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล - ยา และค่ารักษาพยาบาล - การเดินทาง/ยานพาหนะ - การศึกษา	1	1	1	1.00	+
1.4	หนี้สินในครัวเรือน (ต่อเดือน) ประเภทหนี้สิน - ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน - การศึกษา - อุปโภคบริโภค - ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว - การผลิต (เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์) - อื่น ๆ	1	1	1	1.00	+

ผลการประเมิน IOC (2)

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ถือครอง (ระบุตัวเลขในช่องว่าง และใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องสี่เหลี่ยม ☐)

ข้อที่	ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)				
		1	2	3	IOC	ข้อ +/-
2.1.1	ที่อยู่อาศัย.....ไร่	1	1	1	1.00	+
2.1.2	พื้นที่ทำกิน.....ไร่ (1) นา ☐ (1) นาปี.....ไร่ ☐ (2) นาปรัง.....ไร่ (2) พืชไร่ ☐ (1) อ้อย.....ไร่ ☐ (2) มันสำปะหลัง.....ไร่ ☐ (3) ข้าวโพด.....ไร่ ☐ (4) อื่น ๆ.....ไร่ ระบุชนิด..... (3) พืชสวน ☐ (1) มะม่วง.....ไร่ ☐ (2) มะพร้าว.....ไร่ ☐ (3) กัลย.....ไร่ ☐ (4) อื่น ๆ.....ไร่ ระบุชนิด..... (4) เลี้ยงสัตว์ ☐ (1) วัว.....ไร่ ☐ (2) ไก่.....ไร่ ☐ (3) เป็ด.....ไร่ ☐ (4) หมู.....ไร่ ☐ (5) อื่น ๆ.....ไร่ ระบุชนิด..... (5) ประมง ☐ (1) กุ้ง.....ไร่ ☐ (2) ปลา.....ไร่ ☐ (3) อื่น ๆ.....ไร่ ระบุชนิด.....	1	-1	1	0.66	+
2.3.1	วัตถุประสงค์หลักในการผลิต ☐ (1) จำหน่ายในพื้นที่ ☐ (2) จำหน่ายนอกพื้นที่ ☐ (3) บริโภคในครัวเรือน	1	1	1	1.00	+
2.3.2	แหล่งทุนการผลิต ☐ (1) เงินตนเอง ☐ (2) กู้ยืมทั้งหมด ☐ (3) กู้ยืมบางส่วน	1	1	1	1.00	+

ผลการประเมิน IOC (3)

ข้อที่	ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)				
		1	2	3	IOC	ข้อ +/-
2.3.1	นาปี สถานะต่อที่ดิน ☐ (1) เจ้าของ ☐ (2) ผู้เช่า ☐ (3) เข้าทำเปล่า/ญาติ ผลผลิตที่ได้ปีที่ผ่านมา (กก./ไร่)..... ขายได้มูลค่า (บาท/กก.)..... ต้นทุนการผลิต (ต่อเดือน) - ค่าเตรียมดิน (ค่าไถพรวน โดยกรร่ง)..... - ค่าเมล็ดพันธุ์..... - ค่าจ้างแรงงาน (หว่าน ปลุก พ่นยา)..... - ค่ายา (กำจัดวัชพืช/แมลงศัตรูพืช)..... - ค่าปุ๋ย..... - ค่าเก็บเกี่ยว ค่าขนส่ง.....	1	1	1	1.00	+
2.3.2	นาปรัง สถานะต่อที่ดิน ☐ (1) เจ้าของ ☐ (2) ผู้เช่า ☐ (3) เข้าทำเปล่า/ญาติ ผลผลิตที่ได้ปีที่ผ่านมา (กก./ไร่)..... ขายได้มูลค่า (บาท/กก.)..... ต้นทุนการผลิต (ต่อเดือน) - ค่าเตรียมดิน (ค่าไถพรวน โดยกรร่ง)..... - ค่าเมล็ดพันธุ์..... - ค่าจ้างแรงงาน (หว่าน ปลุก พ่นยา)..... - ค่ายา (กำจัดวัชพืช/แมลงศัตรูพืช)..... - ค่าปุ๋ย..... - ค่าเก็บเกี่ยว ค่าขนส่ง.....	1	1	1	1.00	+
2.3.3	เพาะปลูก ชนิด พืชไร่ ☐ (1) อ้อย ☐ (2) มันสำปะหลัง ☐ (3) ข้าวโพด ☐ (4) อื่น ๆ ระบุ พืชสวน ☐ (1) มะม่วง ☐ (2) มะพร้าว ☐ (3) กล้วย ☐ (4) อื่น ๆ ระบุ สถานะต่อที่ดิน ☐ (1) เจ้าของ ☐ (2) ผู้เช่า	1	1	1	1.00	+

ผลการประเมิน IOC (4)

ข้อที่	ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)				
		1	2	3	IOC	ข้อ +/-
	- ค่าเก็บเกี่ยว และขนส่ง.....					

ส่วนที่ 3 ภัยพิบัติทางธรรมชาติ (น้ำท่วม) (ใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องสี่เหลี่ยม ☐)

ข้อที่	ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)				
		1	2	3	IOC	ข้อ +/-
3.1	ความถี่ของการประสบปัญหาน้ำท่วม (ในรอบ 10 ปี) ☐ (1) 8-10 ปี ☐ (2) 7-4 ปี ☐ (3) 3-1 ปี	1	1	1	1.00	+
3.2	ผลกระทบจากน้ำท่วม ☐ (1) บ้านเรือนเสียหาย ☐ (2) ทรัพย์สินเสียหาย ☐ (3) พื้นที่ทำกินเสียหาย ☐ (4) สุขภาพกาย/จิตใจเสียหาย ☐ (5) รายได้ลดลง ☐ (6) การเดินทางลำบาก	1	1	1	1.00	+
3.3	ในความคิดของท่าน คร่าวเรือนของท่านได้รับ ผลกระทบจากน้ำท่วมในระดับใด ☐ (1) มาก ☐ (2) ปานกลาง ☐ (3) น้อย	1	1	1	1.00	+

ส่วนที่ 4 ช่วงน้ำท่วม (ใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องสี่เหลี่ยม ☐)

ข้อที่	ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)				
		1	2	3	IOC	ข้อ +/-
4.1	ช่วงน้ำท่วม ท่านและ/หรือสมาชิกในครัวเรือน ท่านอาศัยอยู่ที่ใด ☐ (1) บ้านเรือนปัจจุบัน ☐ (2) ศูนย์พักพิงที่รัฐจัดให้ ☐ (3) บ้านญาติ/เพื่อน ☐ (4) อื่น ๆ ระบุ	1	1	1	1.00	+

ผลการประเมิน IOC (5)

ข้อที่	ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)				
		1	2	3	IOC	ข้อ +/-
	- ค่าเก็บเกี่ยว และขนส่ง.....					

ส่วนที่ 3 กยพิบัติทางธรรมชาติ (น้ำท่วม) (ใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องสี่เหลี่ยม ☐)

ข้อที่	ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)				
		1	2	3	IOC	ข้อ +/-
3.1	ความถี่ของการประสบปัญหาน้ำท่วม (ในรอบ 10 ปี) ☐ (1) 8-10 ปี ☐ (2) 7-4 ปี ☐ (3) 3-1 ปี	1	1	1	1.00	+
3.2	ผลกระทบจากน้ำท่วม ☐ (1) บ้านเรือนเสียหาย ☐ (2) ทรัพย์สินเสียหาย ☐ (3) พื้นที่ทำกินเสียหาย ☐ (4) สุขภาพกาย/จิตใจเสียหาย ☐ (5) รายได้ลดลง ☐ (6) การเดินทางลำบาก	1	1	1	1.00	+
3.3	ในความคิดของท่าน คราวเรือนของท่านได้รับ ผลกระทบจากน้ำท่วมในระดับใด ☐ (1) มาก ☐ (2) ปานกลาง ☐ (3) น้อย	1	1	1	1.00	+

ส่วนที่ 4 ช่วงน้ำท่วม (ใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องสี่เหลี่ยม ☐)

ข้อที่	ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)				
		1	2	3	IOC	ข้อ +/-
4.1	ช่วงน้ำท่วม ท่านและ/หรือสมาชิกในครัวเรือน ท่านอาศัยอยู่ที่ใด ☐ (1) บ้านเรือนปัจจุบัน ☐ (2) ศูนย์พักพิงที่รัฐจัดให้ ☐ (3) บ้านญาติ/เพื่อน ☐ (4) อื่น ๆ ระบุ	1	1	1	1.00	+

ผลการประเมิน IOC (6)

ข้อที่	ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)				
		1	2	3	IOC	ข้อ +/-
4.2	ช่วงน้ำท่วม ครีวเรือนของท่านใช้เงินที่มาจากแหล่งใด ☐ (1) ประกอบอาชีพเสริมช่วงน้ำท่วม ☐ (2) เงินออมของตนเอง ☐ (3) หยิบยืม	1	1	1	1.00	+
4.3	หากหยิบยืม แหล่งที่ท่านหยิบยืมคือ (หากไม่ตอบ(3) หยิบยืม ในข้อ 4.2 ข้าม) ☐ (1)ญาติ/เพื่อน ☐ (2) ภาครัฐ ☐ (3) ภาคเอกชนในระบบ (ธนาคาร) ☐ (4) ภาคเอกชนนอกระบบ	1	1	1	1.00	+
4.4	ช่วงน้ำท่วมครีวเรือนของท่านมีค่าใช้จ่ายต่อเดือนเท่าไร ☐ (1) น้อยกว่า 5,000 บาท ☐ (2) 5,000 - 10,000 บาท ☐ (3) 10,000 - 15,000 บาท ☐ (4) 15,000 - 20,000 บาท ☐ (5) 20,000 - 25,000 บาท ☐ (6) 25,000 - 30,000 บาท ☐ (7) มากกว่า 30,000 บาท	1	1	1	1.00	+
4.5	ค่าใช้จ่ายหลักของครีวเรือนท่านช่วงน้ำท่วม ☐ (1) อาหาร/น้ำดื่ม ☐ (2) ยา/เวชภัณฑ์/ค่ารักษา ☐ (3) ค่าใช้จ่ายสาธารณูปโภค (น้ำ ไฟ) ☐ (4) ค่าซ่อมแซม ☐ (5) อื่น ๆ	1	1	1	1.00	+
4.6	ครีวเรือนของท่านได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดบ้าง ☐ (1) ผู้นำชุมชน ☐ (2) อสม. ☐ (3) อบต./เทศบาล ☐ (4) อำเภอ/จังหวัด ☐ (5) เอกชน/มูลนิธิ ☐ (6) ทหาร ☐ (7) ภาครัฐ ☐ (8) อื่น ๆ ระบุ.....	1	1	1	1.00	+

ผลการประเมิน IOC (7)

ส่วนที่ 5 ความต้องการในช่วงน้ำท่วม

ข้อที่	ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)														
		1	2	3	IOC	ข้อ +/-										
5.1	ท่านต้องการความช่วยเหลือด้านใดเป็น 3 อันดับแรกในช่วงน้ำท่วม (ใส่ตัวเลข 1-3 ในช่องสี่เหลี่ยม ☐ ตามลำดับความสำคัญ) <table border="1"> <tbody> <tr> <td>☐ อาหาร/น้ำดื่ม</td><td>☐ เงินสด/เช็ค (ค่าเสียหายที่หัก / ผลผลิตทางการเกษตร)</td></tr> <tr> <td>☐ ที่พักอาศัย</td><td>☐ ยา/เวชภัณฑ์</td></tr> <tr> <td>☐ สถานที่พักพิง</td><td>☐ การช่วยเหลือในการอพยพ</td></tr> <tr> <td>☐ การขนส่ง</td><td>☐ การสื่อสาร</td></tr> <tr> <td colspan="2">อื่น ๆ ระบุ.....</td></tr> </tbody> </table>	☐ อาหาร/น้ำดื่ม	☐ เงินสด/เช็ค (ค่าเสียหายที่หัก / ผลผลิตทางการเกษตร)	☐ ที่พักอาศัย	☐ ยา/เวชภัณฑ์	☐ สถานที่พักพิง	☐ การช่วยเหลือในการอพยพ	☐ การขนส่ง	☐ การสื่อสาร	อื่น ๆ ระบุ.....		1	1	1	1.00	+
☐ อาหาร/น้ำดื่ม	☐ เงินสด/เช็ค (ค่าเสียหายที่หัก / ผลผลิตทางการเกษตร)															
☐ ที่พักอาศัย	☐ ยา/เวชภัณฑ์															
☐ สถานที่พักพิง	☐ การช่วยเหลือในการอพยพ															
☐ การขนส่ง	☐ การสื่อสาร															
อื่น ๆ ระบุ.....																

ผลการประเมิน IOC (8)

ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ประวัติผู้เขียน

